

ภาคผนวก

ประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการ

หมวด ๑

อุดมการณ์ของผู้พิพากษา

บทบัญญัติ

ข้อ ๑ หน้าที่สำคัญของผู้พิพากษา คือ การประสาทความยุติธรรมแก่ผู้มีอรรถคดี ซึ่งจักต้องปฏิบัติด้วยความซื่อสัตย์สุจริต เทียงธรรม ถูกต้องตามกฎหมาย และนิติประเพณี ทั้งจักต้องแสดงให้เห็นที่ประจักษ์แก่สาธารณชนด้วยว่าตนปฏิบัติเช่นนี้อย่างเคร่งครัดครบถ้วน เพื่อการนี้ ผู้พิพากษจักต้องยึดมั่นในความเป็นอิสระของตนและเทิดทูนไว้ซึ่งเกียรติศักดิ์แห่งสถาบันตุลาการ

คำอธิบาย

(๑) ความยุติธรรม : คำที่ให้คำนิยามยากที่สุดคำหนึ่งในทุกภาษาก็คือ “ความยุติธรรม” ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ให้คำนิยามคำว่า “ยุติธรรม” ไว้ว่า : “ความเที่ยงธรรม ความชอบธรรม ความชอบด้วยเหตุผล” คำว่า “เที่ยงธรรม” มีคำนิยามว่า : “ตั้งตรงด้วยความเป็นธรรม”

ในทางอรรถคดีนั้น คำว่า “ความยุติธรรม” นี้เป็นหัวใจของวิชาชีพตุลาการโดยแท้ มีคำนิยามที่น่าพิเคราะห์คือ คำนิยามของลอร์ด เดนนิ่ง อติตอธิตีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ของอังกฤษ ซึ่งมีว่า : “ความยุติธรรมได้แก่เรื่องที่บุคคลในสังคมซึ่งเป็นบุคคลที่มีเหตุผลและมีความรู้สึกผิดชอบ เชื่อมั่นว่าเป็นเรื่องที่ชอบธรรม” (Justice is what the right-minded members of the community-those who have the right spirit within them-believe to be fair : Lord Denning, *The Road to Justice*, London : Stevens and Sons, ๑๙๕๕, at page ๔.)

จอห์น โรลส์ ศาสตราจารย์อเมริกันในวิชาปรัชญา ให้คำนิยามคำว่าความยุติธรรมไว้ในทำนองเดียวกัน แต่มองอีกแง่หนึ่งคือ “ความยุติธรรมได้แก่เรื่องที่บุคคลที่มีเหตุผลถือว่าเป็นเรื่องที่ชอบธรรม ถ้าหากบุคคลเหล่านั้นต้องวินิจฉัยในเรื่องนั้น ทั้งนี้โดยที่ตนเองไม่มีทางจะล่วงรู้เลยว่าตนเองจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องนั้นอย่างไรบ้าง” (Justice ... is ... what rational people would regard as fair, if they had to decide that question with no knowledge whatever of what their own position would be : John Rawls, *A Theory of Justice*, London : Oxford University Press, ๑๙๗๒, ซึ่งอ้างถึงใน Sir Norman Anderson, *Liberty, Law and Justice*, London : Stevens and Sons, ๑๙๗๘, at page ๑๔๐.)

พระราชปราชญ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ปรากฏในหิรัญบัตร ซึ่งได้พบจากการรื้อถอนอาคารศาลแพ่งหลังเดิมได้กล่าวถึงความสำคัญของความยุติธรรมไว้ว่า “...การยุติธรรมอันเดียวเป็นการที่สำคัญยิ่งใหญ่ เป็น } หลัก } การชำระตัดสินความทุกโรงศาล เป็นเครื่อง } ประชาน }

ประกอบรักษาให้ความยุติธรรมเป็นไป ถ้าจัดได้ดีขึ้นเพียงใด ประโยชน์ความสุขของราษฎรก็จะเจริญยิ่งขึ้นเท่านั้น...”

ในถ้อยคำถวายสัตย์ปฏิญาณต่อพระมหากษัตริย์ซึ่งบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๒๐๑ ได้เน้นให้เห็นถึงความสำคัญของความยุติธรรมไว้เช่นกัน ดังนี้

“ ข้าพระพุทธเจ้า (ชื่อผู้ปฏิญาณ) ขอถวายสัตย์ปฏิญาณว่า ข้าพระพุทธเจ้าจะจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ และจะปฏิบัติหน้าที่ในพระปรมาภิไธยด้วยความซื่อสัตย์สุจริต โดยปราศจากอคติทั้งปวง เพื่อให้เกิดความยุติธรรมแก่ประชาชน และความสงบสุขแห่งราชอาณาจักร ทั้งจะรักษาไว้และปฏิบัติตามซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยและกฎหมายทุกประการ”

(๒) **ความซื่อสัตย์สุจริต** : คุณลักษณะสำคัญที่สุดข้อหนึ่งของผู้พิพากษาคือความซื่อสัตย์สุจริต พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ให้คำนิยามคำว่า “ซื่อสัตย์” ไว้ว่า : “ประพฤติตรง และจริงใจ ไม่คิดคดทรยศ ไม่คดโกง และไม่หลอกลวง” และให้คำนิยามคำว่า “สุจริต” ว่า : “ความประพฤติชอบ”

ความซื่อสัตย์สุจริตจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อ มีสัจจะทั้งกายวาจาใจ ใจยึดมั่นจะทำแต่สิ่งที่ชอบ ไม่ประสงค์ในสิ่งซึ่งไม่พึงมีพึงได้ อันจะนำไปสู่การทุจริต จะกระทำการใดปากกับใจก็ตรงกัน พูดอย่างไร ทำอย่างนั้น ทำอย่างไร พูดอย่างนั้น

ในวิชาซีพตุลาการ คำว่า “ซื่อสัตย์สุจริต” มีความหมายลึกซึ้งและประณีตกว่าในทรรศนะของบุคคลทั่วไป ด้วยจักต้องพิเคราะห์ความประพฤติชอบในวิชาซีพตุลาการประกอบด้วยว่าเป็นประการใด เป็นต้นว่า คู่ความฝ่ายที่ชนะคดีนำเงินหรือทรัพย์สินอื่นมาให้ผู้พิพากษาที่ตัดสินคดีให้ตนชนะ หลังจากคดีนั้นถึงที่สุดแล้ว ดังนี้ ผู้พิพากษาสมควรรับไว้หรือไม่ กรณีเช่นนี้อาจมีผู้เข้าใจว่าน่าจะรับไว้ได้โดยชอบ เพราะคดีถึงที่สุดแล้ว ผู้พิพากษาผู้นั้นไม่อาจให้คุณให้โทษแก่คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้ต่อไปอีกแล้ว การสมนาคุณเช่นนี้ไม่ทำให้ผู้ใดเสียหายหรือเดือดร้อน แต่ในวงการตุลาการเห็นว่าผู้พิพากษาผู้นั้นไม่อาจรับเงินหรือทรัพย์สินนั้นไว้ได้ เพราะผู้พิพากษาจักต้องไม่มีส่วนได้เสียในคดีเป็นการส่วนตัวไม่ว่าด้วยประการใดทั้งสิ้น

การใด ๆ จักสำเร็จได้ก็อยู่ที่ใจ หนทางที่จะรักษาความซื่อสัตย์สุจริตไว้ได้คือ ต้องห้ามใจมิให้มัวเมาในกิเลส ต้องตัดกิเลส อันได้แก่ ความโลภ ความโกรธ และความหลงให้จงได้

(๓) **นิติประเพณี** : หมายถึงแนวปฏิบัติของผู้พิพากษาในทางอรรถคดีซึ่งมิได้มีบทบัญญัติของกฎหมายกำหนดไว้ แต่เป็นเรื่องที่บรรพตตุลาการยึดถือกันมาว่าถูกต้องและปฏิบัติตาม เช่น ศาลล่างย่อมจะพิจารณาพิพากษาคดีตามแนวบรรทัดฐานของศาลสูง

(๔) **จักต้องแสดงให้เห็นเป็นที่ประจักษ์แก่สาธารณชนด้วยว่าตนปฏิบัติเช่นนี้อย่างเคร่งครัดครบถ้วน** : ผู้พิพากษามีหน้าที่ไม่เฉพาะแต่เพียงประสาทความยุติธรรมแก่คู่ความเท่านั้น หากแต่ยังต้องแสดงให้เห็นเป็นที่ประจักษ์แก่สาธารณชนด้วยว่าตนได้ปฏิบัติเช่นนั้นแล้วอย่างเคร่งครัดครบถ้วน หลักพื้นฐานดังกล่าวนี้เป็นหลักการสำคัญของระบบศาลยุติธรรมของนานาประเทศ (Justice must not only be done, but it must manifestly and undoubtedly be seen to be done : per Lord Campbell) (อ้างถึงในหนังสือ *The Road to Justice* ของลอร์ด เคนนิง ซึ่งอ้าง

ถึงข้างต้น หน้า ๒๔) ดังนั้นผู้พิพากษาจึงต้องแสดงให้เห็นปรากฏด้วยว่าตนทรงไว้ซึ่งความเที่ยงธรรม และไม่มีผลประโยชน์เกี่ยวข้องกับคดีความเรื่องนั้น ๆ ไม่ว่าจะในทางใดทางหนึ่ง

(๕) ผู้พิพากษาจักต้องยึดมั่นในความเป็นอิสระของตน : การประสาทความยุติธรรม จะสัมฤทธิ์ผลได้ก็ต่อเมื่อศาลและผู้พิพากษามีความเป็นอิสระในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดี ปราศจากอิทธิพลอันมิชอบ ไม่ว่าจะเป็ นอิทธิพลจากภายนอกหรือจากการก้าวก่ายของบุคคล ในวงการศาลหรือจากบุคคลอื่นใดก็ตาม ผู้พิพากษาจึงต้องถือเรื่องนี้เป็นหลักการสำคัญในการปฏิบัติหน้าที่ราชการของศาลยุติธรรม

ความเป็นอิสระนี้มีใช้มีเฉพาะของสถาบันตุลาการเท่านั้น หากแต่ผู้พิพากษาทุกคน ก็ยังมีความเป็นอิสระนี้ด้วย ดังจะเห็นได้จากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พ.ศ. ๒๕๕๐) ซึ่งได้ แยกเรื่องความเป็นอิสระของสถาบันตุลาการคือ ศาล ไว้ในมาตรา ๑๙๗ วรรคหนึ่ง คือ “การพิจารณา พิพากษาอรรถคดีเป็นอำนาจของศาลซึ่งต้องดำเนินการให้เป็นไปโดยยุติธรรม ตามรัฐธรรมนูญ ตามกฎหมาย และในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์”

ส่วนความเป็นอิสระของผู้พิพากษา มีบัญญัติไว้ในมาตรา ๑๙๗ วรรคสอง ว่า “ผู้พิพากษาและตุลาการมีอิสระในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีให้เป็นไปโดยถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม ตามรัฐธรรมนูญและกฎหมาย”

(๖) เหตุทูลไว้ซึ่งเกียรติศักดิ์แห่งสถาบันตุลาการ : การประสาทความยุติธรรม จะได้ผลเพียงไร มิใช่อยู่แต่เพียงการพิพากษาคดีให้คู่ความฝ่ายใดแพ้ชนะอย่างเที่ยงธรรมเท่านั้น หากแต่อยู่ที่ว่าประชาชนทั่วไป มีความเชื่อถือศรัทธาทั้งต่อสถาบันตุลาการและต่อผู้พิพากษา แต่ละคนเพียงใดด้วย หากประชาชนขาดความเชื่อถือศรัทธาดังกล่าวเสียแล้ว เป็นต้นว่า คิดเห็นกันว่า วิ่งเต้นคดีความกับศาลได้ แม้ว่าจะไม่เป็นความจริงก็ตาม คู่ความก็ยังอดแคลงใจไม่ได้ว่า ตนไม่ได้รับความยุติธรรมและประชาชนขาดความเชื่อถือศรัทธาในศาลยุติธรรม จึงเป็นหน้าที่ของ ผู้พิพากษาทุกคนที่จักต้องช่วยกันเหตุทูลไว้ ซึ่งเกียรติศักดิ์แห่งสถาบันตุลาการให้บริสุทธิ์และสดใส อยู่ทุกขณะ

หมวด ๒

จริยธรรมเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ในทางอรรถคดี

บทบัญญัติ

ข้อ ๒ ผู้พิพากษาพึงตรวจสำนวนความและเตรียมการดำเนินกระบวนการพิจารณาไว้ให้พร้อม ออกนั่งพิจารณาตรงตามเวลาและไม่เลื่อนการพิจารณาโดยไม่จำเป็น

บทบัญญัติ

ข้อ ๓ ในการนั่งพิจารณาคดี ผู้พิพากษาจักต้องวางตนเป็นกลางและปราศจากอคติ ทั้งพึงสำรวมตนให้เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่ แต่งกายเรียบร้อย ใช้วาจาสุภาพ พึงความจากคู่ความและผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายอย่างตั้งใจ ให้ความเสมอภาค และมีเมตตาธรรม

คำอธิบาย

(๑) วางตนเป็นกลาง : ผู้พิพากษาจักต้องแสดงออกซึ่งความเป็นกลางในการพิจารณาคดี ไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ปฏิบัติต่อคู่ความและผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายเสมอเหมือนกันทุกประการ จักต้องมีให้คู่ความหรือผู้เกี่ยวข้องรู้สึกว่าคุณได้รับการปฏิบัติที่ดีต่อกว่าผู้อื่น

ในเรื่องการวางตัวเป็นกลางของผู้พิพากษานี้ มีปัญหาซึ่งเกิดขึ้นเสมอในอีกแง่หนึ่งคือ ผู้พิพากษาเองบางครั้งตัดสินใจไว้ล่วงหน้าแล้วว่าจะให้ฝ่ายใดชนะคดี และระงับความรู้สึกอันแท้จริงของตนไว้ไม่ได้ เข้าเป็นฝักเป็นฝ่ายได้เถียงแทนคู่ความฝ่ายที่ตนจะให้ชนะนั้นเสมือนหนึ่งตนเป็นทนายความของคู่ความฝ่ายนั้นเสียเอง หรือในคดีอาญาผู้พิพากษาบางคนล้วนจากอคติโทษจำเลยไว้ล่วงหน้าว่า ถ้าปรากฏว่าทำผิดจริง จะลงโทษจำเลยให้หนัก เช่นนี้ย่อมทำไม่ได้ เพราะผู้พิพากษามีได้อยู่ในฐานะที่จะพิจารณาโทษอย่างบิดามารดาปกครองบุตร หรือครูปกครองนักเรียน แต่ผู้พิพากษาอยู่ในฐานะคนกลาง ถ้าปฏิบัติตนดังกล่าวคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งจะรู้สึกทันทีว่าตนไม่ได้รับความยุติธรรมเสียแล้ว เพราะผู้พิพากษาลำเอียง ทำให้ตนเสียเปรียบในเชิงคดีตั้งแต่เริ่มคดี

(๒) ปราศจากอคติ : อุปสรรคสำคัญประการหนึ่งซึ่งทำให้การวินิจฉัยอรรถคดีปราศจากความเที่ยงธรรมก็คือ อคติเสีย กล่าวคือ ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะรัก โทษาคติ ลำเอียงเพราะโกรธ ภัยาคติ ลำเอียงเพราะกลัว และโมหาคติ ลำเอียงเพราะเขลา เรื่องของอคติเป็นเรื่องของมนุษย์ปุถุชนโดยแท้ น้อยคนนักที่จะไม่มีอคติ คำถวายสัตย์ปฏิญาณของผู้พิพากษาต่อองค์พระมหากษัตริย์ก็มีเรื่องที่คุณพิพากษาจักต้องปราศจากอคตินี้อยู่ด้วย แต่ในทางปฏิบัติเรื่องนี้มิใช่เรื่องง่าย โดยเฉพาะการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีนั้น มิใช่เรื่องตรงไปตรงมาธรรมดา ๆ อย่างเรื่องสองบวกสองเป็นสี่ หรือเรื่องที่เห็นดำเห็นแดงกันง่าย ๆ ซ้ำบางเรื่องก็สลับซับซ้อน ดำก็ไม่ใช่แดงก็ไม่เชิง อคติที่ว่านี้โดยเฉพาะในหมู่ผู้พิพากษามิใช่มีอคติเพียงต่อตัวบุคคลซึ่งเป็นคู่ความทนายความ หรือพยานเท่านั้น หากแต่ยังมีอคติต่อข้อคิดเห็น ที่ทำ ความเชื่อ และประเพณีบางเรื่องหรือต่อความผิดประเภทใดประเภทหนึ่งโดยเฉพาะอีกด้วย เป็นต้นว่าอาจตั้งข้อรังเกียจความผิดทางเพศและการทุจริตต่อหน้าที่ราชการมากกว่าความผิดฐานอื่น ซึ่งแต่ละเรื่องเหล่านี้ ล้วนเป็นเรื่องล้าลึกมากกว่าอคติต่อตัวบุคคลมากนัก และที่มีอันตรายมากก็คือ ผู้พิพากษาบางคนอาจไม่รู้ตัวด้วยซ้ำไปว่าตนเองมีอคติในเรื่องนั้น เรื่องนี้จึงเป็นหน้าที่ของผู้พิพากษาทุกคนที่จะต้องเฝ้าคอยสอดส่องและทดสอบตนเองอยู่ตลอดเวลาว่ามีอคติอันใด กับผู้ใด หรือเรื่องใดหรือไม่ ทางป้องกันอคติในการวินิจฉัยอรรถคดีที่ดีทางหนึ่งก็คือ ต้องมีอุเบกขา ต้องทำใจเป็นกลางจริง ๆ ไม่พึงด่วนตัดสินใจว่าใครถูกใครผิด ก่อนที่จะได้ฟังความครบถ้วนกระบวนการจากทุกฝ่ายและได้ใคร่ครวญอย่างถ่วงถ่วงแล้ว ซึ่งเรื่องนี้เป็นเรื่องธรรมดาแท้ ๆ แต่เมื่อผู้ใดมีอคติเข้า ผู้นั้นก็มองข้ามหลักเบื้องต้นของการวินิจฉัยอรรถคดีไปเสียง่าย ๆ

อนึ่ง คำว่า “ฉันทาคติ” นั้นมีความหมายครอบคลุมถึงความโลภด้วย ดังปรากฏในหลักอินทภาษว่า “...แลซึ่งว่าให้ผู้พิพากษาปราศจากฉันทาคตินั้นคือให้ทำจิตรให้นิราศขาดจากโลก อย่าได้เห็นแก่ลาภะโลกามีคสินจ้างสินบน...”

(๓) **สำรวมตนให้เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่ :** การที่ผู้พิพากษาออกนั่งบัลลังก์ทำหน้าที่เป็นศาลนั้น ก็เป็นที่เคารพยำเกรงของคู่ความและบุคคลที่เกี่ยวข้องในคดีความ ตลอดจนบุคคลทั่วไปที่ไปฟังการพิจารณาคดีอยู่แล้ว ไม่จำเป็นที่ผู้พิพากษาจักต้องแสดงอำนาจให้เป็นที่ยำเกรงแต่อย่างใดอีก แต่เรื่องสำคัญอยู่ที่ว่าผู้พิพากษาจักต้องปฏิบัติตนให้เป็นที่เชื่อถือศรัทธาของทุกคนที่อยู่ในศาลด้วย การที่จะทำได้ดังกล่าวผู้พิพากษาจักต้องสำรวมตนให้เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่

ความ “ สำรวม ” นี้ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน) วัดบวรนิเวศวิหาร ให้อรรถาธิบายไว้ว่า : “คือ ความระมัดระวัง เหนียวรั้งจิตใจมิให้ขาดสติ ให้สติตั้งมั่นอยู่ตลอดเวลาที่ต้องการ ตลอดเวลาที่จำเป็น และเมื่อใจจะฟุ้งไปในอารมณ์ทั้งหลาย สติที่ตั้งมั่นก็จะเข้ม คือ กดทับให้เป็นปรกติอยู่ได้”

ข้อพึงสังวรสำหรับผู้พิพากษา คือ ต้องตั้งมั่นระลึกรู้ตลอดเวลาที่นั่งบัลลังก์ว่าตนทำหน้าที่เป็นศาล เป็นคนกลางในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดี จะลดตัวลงมาได้เถียงหรือพิพาทกับคู่ความ ทนายความ พยาน หรือบุคคลใดไม่ได้เป็นอันขาด ผู้พิพากษาเป็นศาลไม่ใช่คู่พิพาท หากมีกรณีที่ชวนวิวาทก็ต้องปรามด้วยการออกคำสั่งเตือนให้บุคคลเหล่านั้นหยุดโต้เถียงทันที โดยผู้พิพากษาไม่ต่อล้อต่อเถียงด้วย การซักถามคู่ความหรือพยานผู้พิพากษาก็ซักถามในฐานะผู้เป็นกลางมิใช่เป็นผู้แทนตัวความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

อนึ่ง การสำรวมตนนี้หมายความว่ารวมถึง การไม่ปล่อยตัวตามสบายขณะที่นั่งบัลลังก์เป็นต้นว่า ไม่นั่งสัปหงกหรือวงแหงหาหวอน หรือสูบบุหรี่

(๔) **แต่งกายเรียบร้อย :** เมื่อออกนั่งบัลลังก์ผู้พิพากษาต้องสวมเสื้อครุยข้าราชการตุลาการตามพระราชบัญญัติเสื้อครุยข้าราชการตุลาการและระเบียบวิธีราชการ พ.ศ. ๒๕๓๔ มาตรา ๕ ซึ่งบัญญัติว่า “ให้ข้าราชการตุลาการสวมเสื้อครุยในเวลาขึ้นบัลลังก์พิจารณาพิพากษาคดี”

ในการสวมเสื้อครุยข้าราชการตุลาการ จะปฏิบัติในทำนองเดียวกันกับการสวมเสื้อครุยเนติบัณฑิตตามข้อบังคับของเนติบัณฑิตยสภา กล่าวคือ ผู้พิพากษาที่เป็นชาย ต้องแต่งกายแบบสากลนิยมเป็นชุดสีขาว กรมท่า ดำ หรือสีอื่นซึ่งเป็นสีเข้มและไม่ฉูดฉาด เข็มขัดขาว หรือสีสุภาพ ผ้าผูกคอสีเข้ม ไม่ฉูดฉาดแบบเงือกกลาสี หรือแต่งเสื้อชุดไทยแบบแขนสั้น หรือแบบแขนยาว สีสุภาพ ไม่มีลวดลาย แทนเสื้อชุดสากลก็ได้ รองเท้าหุ้มส้นสีขาว น้ำตาลหรือดำ เข้าชุดกันกับเครื่องแต่งกาย ถุงเท้าสีคล้ายคลึงกับรองเท้า

ผู้พิพากษาที่เป็นหญิง แต่งกายแบบสากลนิยม กระโปรงสีขาว กรมท่า หรือสีอื่นซึ่งเป็น สีเข้มและไม่ฉูดฉาด เสื้อสีขาวหรือสีตามกระโปรง รองเท้าหุ้มส้นสีขาว น้ำตาล สีดำ เข้าชุดกันกับเครื่องแต่งกาย

ผู้พิพากษาทั้งชายและหญิงจะแต่งเครื่องแบบราชการก็ได้

(ระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม ว่าด้วยเครื่องแบบของข้าราชการตุลาการ และระเบียบวิธีราชการ พ.ศ. ๒๕๔๙)

(๕) **ใช้วาจาสุภาพ** : การใช้วาจาสุภาพนี้ มิใช่หมายความว่าเฉพาะแต่ถ้อยคำสุภาพเท่านั้น หากแต่หมายรวมถึงการใช้ถ้อยคำที่เหมาะสมและไม่กระทบกระเทือน เปรียบเปรยรวมตลอดทั้งน้ำเสียงและทักท้วง ซึ่งต้องสุภาพ นุ่มนวลด้วย

คำเตือนผู้พิพากษาของพระยาจินดาภิรมย์ (ต่อมาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศฯ) เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม ซึ่งได้พิมพ์แจกแก่ผู้พิพากษาที่จะออกไปรับราชการใหม่ใน พ.ศ. ๒๔๗๒ ตอนหนึ่งว่า : “ ท่านจำต้องระวังกิริยาและวาจาให้เป็นไปโดยสุภาพ จะว่ากล่าวบังคับคู่ความก็ดี ชักถามพยานก็ดี หรือจะตัดสินความก็ดี ควรใช้สำนวนโวหารที่สุภาพ ”

(๖) **ฟังความจากคู่ความและผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายอย่างตั้งใจ** : หลักสากลที่สำคัญเกี่ยวกับการพิจารณาคดีหลักหนึ่งคือ “ศาลต้องฟังความจากคู่ความทั้งสองฝ่าย” (Both sides must be heard.) ตามปกติคู่ความแต่ละฝ่ายมักอ่อนไหวต่อที่ท่าของผู้พิพากษาอยู่แล้ว ถ้าหากผู้พิพากษาฟังความของแต่ละฝ่ายด้วยความตั้งใจและไม่ตัดบทจนกว่าจะตระหนักว่าเรื่องที่กำลังฟังอยู่นั้นเป็นเรื่องนอกประเด็น ก็ย่อมจะช่วยให้ผู้พิพากษาเข้าใจและทราบเรื่องที่จะต้องวินิจฉัยถูกต้อง ทั้งคู่ความทุกฝ่ายก็จะมั่นใจว่าศาลตระหนักดีแล้วว่าคดีความของฝ่ายตนเป็นอย่างไร

อนึ่ง โซคราติส ปรัชญาเมธีผู้หนึ่งของกรีกโบราณให้ทรรศนะว่า คุณสมบัติสำคัญของผู้พิพากษามีสี่ประการคือ: ฟังด้วยความตั้งใจ, ตอบด้วยความสุขุม, พิจารณาด้วยความพินิจพิเคราะห์ และวินิจฉัยโดยปราศจากความลำเอียง (Four things belong to a judge : to hear courteously, to answer wisely, to consider soberly and to decide impartially : Socrates)

(๗) **ให้ความเสมอภาค** : ในการดำเนินกระบวนการพิจารณานั้น ผู้พิพากษาจักต้องให้โอกาสคู่ความทุกฝ่ายในการต่อสู้คดีเท่าเทียมกัน เช่น เมื่อศาลอนุญาตให้คู่ความฝ่ายหนึ่งซักถามพยานได้หลังจากการถามตឹងแล้ว ก็ควรอนุญาตให้คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งซักถามพยานปากอื่นได้ด้วย ในเมื่อมีเหตุผลสมควรทำนองเดียวกัน

(๘) **มีเมตตาธรรม** : เรื่องเมตตาธรรมในที่นี้มีใจเรื่องให้ความสงสารแก่จำเลยหรือเห็นใจโจทก์ เพราะเรื่องแพ่งชนะในทางอรรถคดีย่อมเป็นไปตามรูปคดีโดยเฉพาะ หากแต่เป็นเรื่องความมีน้ำใจ มีความปรารถนาดีต่อผู้มาศาลซึ่งโดยปกติก็เป็นผู้ทุกข์ร้อนหรือเป็นผู้ที่มีความยากแค้นศาลอยู่แล้ว เช่น จำเลยป่วยระหว่างนั่งพิจารณาก็ให้รับประทานยาได้ หรือพยานติดอางมากก็ให้โอกาสและเวลาพยานเบิกความตามสมควร

บทบัญญัติ

ข้อ ๔ ผู้พิพากษาจักต้องพิจารณาคดีโดยไตร่ตรอง สุขุม รอบคอบ และไม่ชักช้า ฟังตัดการดำเนินกระบวนการพิจารณาที่ไม่จำเป็นออกเพื่อให้การพิจารณาคดีเป็นไปด้วยความรวดเร็ว

คำอธิบาย

(๑) ในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีนั้นผู้พิพากษาจักต้องไตร่ตรองด้วยความสุขุมรอบคอบจะผลีผลามมิได้ ดังที่มีสุภาษิตกฎหมายบทหนึ่งว่า : “ในการตัดสินประหารชีวิตคนนั้น แม้จะต้องอาศัยเวลาใคร่ครวญนานสักเพียงใด ก็ไม่ถือว่าเป็นความล่าช้า” (You can never hesitate too long before deciding that a man must die.) แต่ในขณะเดียวกันข้อที่ผู้พิพากษาพึงตระหนักก็คือ หากผู้พิพากษาล่าช้าในการตัดสินคดีแล้ว ก็เท่ากับตนปฏิเสธความยุติธรรม (Justice delayed is justice denied.) คงจะไม่มีผู้ใดปฏิเสธความมีเหตุผลของหลักการวินิจฉัยคดี ตามสุภาษิตกฎหมายทั้งสองบทนี้ได้ ดังนั้นในทางปฏิบัติผู้พิพากษาจึงต้องหลีกเลี่ยงความยุติธรรมด้วยการตัดสินคดีโดยไม่ชักช้า และในขณะเดียวกัน ต้องหลีกเลี่ยงอันตรายจากการตัดสินคดีโดยผลีผลาม

(๒) พึงตัดการดำเนินกระบวนการพิจารณาที่ไม่จำเป็นออกเพื่อให้การพิจารณาคดีเป็นไปด้วยความรวดเร็ว :

ในฐานะที่ศาลเป็นผู้ควบคุมการพิจารณาคดี มีกระบวนการพิจารณาอยู่หลายขั้นตอนที่อาจล่าช้าโดยไม่จำเป็น ควรที่ผู้พิพากษาจะต้องพิจารณาว่าขั้นตอนใดบ้างที่สมควรตัดโดยไม่ให้กระทบกระเทือนต่อรูปคดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชั้นชี้สองสถาน ศาลมีโอกาสจะตัดกระบวนการพิจารณาที่ไม่จำเป็นแก่คดีนั้นออกได้เป็นอันมาก อนึ่ง ถ้ามีการวินิจฉัยชี้ขาดเบื้องต้นในปัญหาข้อกฎหมายแล้ว จะไม่ต้องมีการพิจารณาคดีนั้นต่อไป หรือไม่ต้องพิจารณาประเด็นสำคัญบางข้อ หรือแม้จะดำเนินการพิจารณาประเด็นสำคัญแห่งคดีไป ก็ไม่ทำให้ได้ความชัดเจนขึ้นอีกแล้ว ศาลก็ควรวินิจฉัยชี้ขาดเบื้องต้นในปัญหาข้อกฎหมายไปเลย แต่เรื่องนี้ก็เป็น “ดาบสองคม” อยู่ ถ้าวินิจฉัยได้ถูกต้อง การพิจารณาคดีก็จะสั้น สะดวก และรวดเร็วขึ้น ถ้าพลั้งพลาด คู่ความย่อมเดือดร้อน ต้องเสียเวลา เสียค่าใช้จ่ายในการอุทธรณ์ฎีกาเพื่อให้ศาลสูงยกคำพิพากษาศาลล่าง แล้วพิจารณาพิพากษาใหม่ จึงสมควรพิจารณาให้ถ่วงแต่เสียก่อน

การส่งประเด็นไปสืบในศาลอื่นก็ดี ในต่างประเทศก็ดี ผู้พิพากษาน่าจะไต่ถามคู่ความทุกฝ่ายก่อน เพื่อให้ได้ความชัดเจนว่ามีเหตุสมควรอนุญาตหรือไม่ ในทำนองเดียวกัน การที่ศาลจะตัดพยานก็ดี ควบคุมการซักถามพยานบุคคลในศาลก็ดี สมควรที่ผู้พิพากษาจักต้องดูแลมิให้มีการอ้างพยานหรือซักถามพยานนอกประเด็น ฟุ่มเฟือย หรือยืดเยื้อ โดยคำนึงด้วยว่าในการซักถามพยานนั้น อาจมีคำถามที่มีใช้ในประเด็นโดยตรง แต่นำเข้าสู่ประเด็นก็สมควรอนุญาตถ้าไม่ยืดเยื้อเกินไป เรื่องการซักถามพยานนี้ ผู้พิพากษาพึงใช้วิจาร์ณญาณด้วยว่า สมควรจะเตือนเมื่อใด และเตือนอย่างไร จึงไม่กระทบกระเทือนต่อรูปคดีและเป็นการเตือนที่สุภาพด้วย

บทบัญญัติ

ข้อ ๕ ผู้พิพากษาจักต้องควบคุมการดำเนินกระบวนการพิจารณาในศาลให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ทั้งจักต้องมีให้ผู้ใดประพฤติดนไม่สมควรในศาล

บทบัญญัติว่าด้วยเรื่องละเมิดอำนาจศาล พึงใช้ด้วยความระมัดระวังและไม่ลุแก่วิเส

คำอธิบาย

เรื่องละเมิดอำนาจศาล : บทบัญญัติของกฎหมายที่ใช้ยากสำหรับผู้พิพากษาบทหนึ่ง ได้แก่ บทบัญญัติเรื่องละเมิดอำนาจศาล เพราะเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นก็เปรียบเสมือนผงเข้าตา ผู้พิพากษาเอง ถ้าหากผู้พิพากษาแยกเรื่องอารมณ์ออกจากงานในหน้าที่ไม่ได้ก็อาจจะเกิดโทสะจริต เข้าแทนที่และผลิผลลามใช้อำนาจที่ตนมีอยู่อย่างเต็มที่โดยขาดการกลั่นกรองและใคร่ครวญอย่างสุขุม ความยุติธรรมย่อมเกิดขึ้นแก่ผู้ที่เป็นคู่ความหรือผู้อื่นที่เกี่ยวข้องทันที ในทางตรงกันข้าม ถ้าผู้พิพากษาละเว้นไม่ยอมใช้บทบัญญัติเรื่องละเมิดอำนาจศาลเสียเลย เมื่อปรากฏว่ามีกรณี ล่วงละเมิดอำนาจศาล ก็หาเป็นการชอบไม่ เมื่อมีกรณีจำเป็นเพื่อความสงบเรียบร้อยในบริเวณศาล หรือเพื่อรักษาไว้ซึ่งความศักดิ์สิทธิ์ของสถาบันตุลาการ ก็ต้องใช้บทบัญญัติเรื่องละเมิดอำนาจศาลตามสมควรแก่พฤติการณ์แห่งคดี เนื่องจากเรื่องละเมิดอำนาจศาลนี้เป็นเรื่อง “ผงเข้าตา ผู้พิพากษาเอง” การใช้ดุลพินิจว่าอย่างไรสมควรแก่พฤติการณ์แห่งคดีย่อมเป็นเรื่องยาก เพื่อละเว้นมิให้เป็นเรื่องลูกแกโทสะสมควรที่ผู้พิพากษาจะต้องปรึกษาหารือผู้บังคับบัญชา และองค์คณะพิจารณาพิพากษาคดีอย่างสุขุมรอบคอบก่อนที่จะออกคำสั่งใด ๆ ในเรื่องละเมิดอำนาจศาลนี้

บทบัญญัติ

ข้อ ๖ ผู้พิพากษาจักต้องละเว้นการกล่าวถึงข้อเท็จจริงในคดีที่อาจกระทบกระเทือนต่อบุคคลใด ไม่วิจารณ์หรือให้ความเห็นแก่คู่ความหรือบุคคลภายนอกเกี่ยวกับคดีที่อยู่ระหว่างการพิจารณาหรือกำลังจะขึ้นสู่ศาล แต่ผู้พิพากษาผู้มีอำนาจอาจแถลงให้ประชาชนเข้าใจถึงวิธีพิจารณาความของศาลเมื่อมีเหตุผลสมควร

คำอธิบาย

ดูคำอธิบายในจริยธรรมข้อ ๒๘ ประกอบ

(๑) ในการพิจารณาคดีของศาล ผู้พิพากษาจักต้องระมัดระวังไม่วิพากษ์วิจารณ์หรือให้ความเห็นใด ๆ อันเกี่ยวกับคดีนั้น หรือคู่ความ หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับคดีนั้น หรือแม้ในกรณีที่ยังไม่เป็นคดีความ แต่อาจจะเป็นคดีขึ้นได้ ก็ไม่พึงวิพากษ์วิจารณ์หรือให้ความเห็นดูจกกัน เพราะคู่ความก็ดี บุคคลที่เกี่ยวข้องก็ดี เชื่อว่า ผู้พิพากษาอยู่ในฐานะที่จะบันดาลให้ฝ่ายใดชนะหรือแพ้คดีได้ การแสดงข้อติชมหรือความเห็นก่อนพิพากษาคดีนั้นย่อมจะทำให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่เกี่ยวข้อง สะเทือนใจ และระแวงในความเป็นกลางหรืออุปาทานของผู้พิพากษาได้

(๒) ผู้พิพากษาผู้มีอำนาจอาจแถลงให้ประชาชนเข้าใจถึงวิธีพิจารณาความของศาลเมื่อมีเหตุผลสมควร :

คำว่า “ผู้พิพากษาผู้มีอำนาจ” ในที่นี้มีได้หมายความถึงผู้พิพากษาเจ้าของสำนวน หรือผู้พิพากษาซึ่งเป็นองค์คณะพิจารณาพิพากษาคดี หากแต่หมายความถึงผู้พิพากษาหัวหน้าศาล อธิบดีผู้พิพากษาภาค อธิบดีผู้พิพากษาศาลชั้นต้น ประธานศาลอุทธรณ์ ประธานศาลอุทธรณ์ภาค

และประธานศาลฎีกา แล้วแต่กรณี และหมายความรวมถึงบุคคลซึ่งผู้พิพากษาผู้มีอำนาจมอบหมาย ให้เป็นผู้แถลงแทนด้วย เช่น เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ประจำศาล

มีอยู่เสมอที่สื่อมวลชนหรือบุคคลทั่วไปอยากทราบขั้นตอนต่าง ๆ ของการดำเนินคดี ในศาล หรือข้อใจในวิธีการในกระบวนการพิจารณาของศาล โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับคดีใดคดีหนึ่ง ซึ่งเป็นข่าวอยู่ในความสนใจของบุคคลทั่วไป ผู้พิพากษาผู้มีอำนาจย่อมแถลงให้ประชาชนเข้าใจได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านวิธีการ ขั้นตอนในคดีนั้น ๆ และข้อเท็จจริงเท่าที่พึงเปิดเผยได้โดยไม่มีผู้ใด เสียหายหรือกระทบกระเทือนต่อการดำเนินคดีนั้นต่อไป แต่พึงละเว้นการให้ความเห็นเกี่ยวกับการดำเนินคดีหรือผลของคดีนั้น

บทบัญญัติ

ข้อ ๗ การถ่ายภาพ ภาพยนตร์ บันทึกภาพหรือเสียง หรือการกระทำอย่างอื่น ในทำนองเดียวกันในการนั่งพิจารณาและพิพากษาคดีของศาลจะกระทำมิได้ เว้นแต่ ผู้พิพากษา ตำแหน่งอธิบดีผู้พิพากษาภาค และอธิบดีผู้พิพากษาศาลชั้นต้นขึ้นไปเป็นผู้อนุญาตเฉพาะในกรณี จำเป็นอย่างยิ่ง แต่พึงระมัดระวังมิให้เป็นที่เสื่อมเสียหรือกระทบกระเทือนต่อการพิจารณาคดี คู่ความ พยานหรือบุคคลอื่นใด

คำอธิบาย

(๑) เหตุผลสำคัญที่ศาลนานาชาติประเทศห้ามการถ่ายภาพ ภาพยนตร์ บันทึกภาพ หรือเสียง เกี่ยวกับการพิจารณาคดีของศาลก็เพราะ

(ก) ศาลเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์อันพึงเคารพ

(ข) การอนุญาตให้ถ่ายภาพ ภาพยนตร์ ฯลฯ ในศาลจะเป็นช่องทางให้มีการสร้าง เหตุการณ์ให้เป็นที่ยึดมั่นได้ และ

(ค) การกระทำดังกล่าวอาจกระทบกระเทือนต่อคู่ความหรือผู้เกี่ยวข้องหรือบุคคลอื่น โดยอาจทำให้รูปคดีเสียไป เพราะอาจมีการบิดเบือนหรือเน้นเฉพาะส่วนใดส่วนหนึ่งของกระบวนการพิจารณา ของศาลได้

การที่บัญญัติจริยธรรมข้อนี้ขึ้นก็ด้วยเหตุผลเช่นเดียวกันนี้

(๒) ในกรณีจำเป็นอย่างยิ่ง ผู้พิพากษาตำแหน่งอธิบดีผู้พิพากษาภาค และอธิบดี ผู้พิพากษาศาลชั้นต้นขึ้นไปอาจอนุญาตให้ถ่ายภาพ ภาพยนตร์ ฯลฯ ได้ เป็นต้นว่าการถ่ายทอดโทรทัศน์ การเสด็จพระราชดำเนินเหยียบศาลและเสด็จประทับ ณ บัลลังก์ อย่างไรก็ตามหากมีการอนุญาต พึงระมัดระวังมิให้เป็นที่เสื่อมเสียหรือกระทบกระเทือนต่อการพิจารณาคดี คู่ความ พยาน หรือ บุคคลอื่นใด

บทบัญญัติ

ข้อ ๘ การเปรียบเทียบหรือใกล้เคียงคดีจกต้องกระทำในศาล ผู้พิพากษาพึงชี้แจงให้คู่ความทุกฝ่ายตระหนักถึงผลดีผลเสียในการดำเนินคดีต่อไป ทั้งนี้ จกต้องไม่ให้คำมั่นหรือบีบบังคับให้คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทุกฝ่ายยอมรับข้อเสนอใด ๆ หรือให้จำเลยรับสารภาพโดยไม่สมัครใจ และจกต้องไม่ทำให้คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งระแวงว่าผู้พิพากษาฝักใฝ่ช่วยเหลือคู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง

คำอธิบาย

ก. การใกล้เคียงโดยองค์คณะผู้พิพากษา

(๑) การเปรียบเทียบหรือใกล้เคียงคดีนั้น เป็นเจตนารมณ์ของกฎหมายดังเช่นที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๑๙ มาตรา ๒๐ และมาตรา ๒๐ ทวิ และตามกฎหมายอื่น ซึ่งองค์คณะผู้พิพากษาย่อมมีอำนาจกระทำได้ อย่างไรก็ตาม ถ้าหากกระทำการเปรียบเทียบหรือใกล้เคียงคดีนอกศาล แม้ผู้พิพากษาจะไม่มีส่วนได้เสียในคดีนั้น ก็ทำให้มองไปได้ว่าเป็นเรื่องส่วนตัวหรือกึ่งส่วนตัวของผู้พิพากษาเอง และเท่าที่ผ่านมาก็มีการร้องเรียนในเรื่องนี้อยู่เป็นครั้งคราว เพื่อตัดข้อรังเกียจของคู่ความในเรื่องนี้ จึงกำหนดไว้ในจริยธรรมข้อนี้ให้ผู้พิพากษากะทำการเปรียบเทียบหรือใกล้เคียงคดีของตนในศาลและพึงกระทำ ณ บัลลังก์ที่พิจารณาเท่านั้น

(๒) ในการเปรียบเทียบหรือใกล้เคียงคดีนั้นควรกระทำให้เหมาะสมกับลักษณะและพฤติการณ์ในแต่ละคดี โดยชี้แจงให้คู่ความทราบถึงผลได้ผลเสียของการดำเนินคดีต่อไป เป็นต้นว่า ถ้าดำเนินคดีต่อไปจนถึงที่สุด อาจจะเสียเวลาและค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีมากกว่าที่คาดคิดไว้ หากยอมยอมกันเสียในขณะนี้ โดยต่างฝ่ายต่างโอนอ่อนเข้าหากันหนักนิตเบาหน่อยอาจจะได้ประโยชน์มากกว่า

(๓) ข้อที่พึงระมัดระวังคือ ผู้พิพากษาจกต้องไม่ชี้ช่องหรือบอกใบ้ว่าฝ่ายใดได้เปรียบในเชิงคดี หรือฝ่ายใดมีแต่ทางแพ้ประตูเดียว แต่ผู้พิพากษาจกต้องดำรงตนเป็นคนกลางอย่างแท้จริง ทั้งจกต้องไม่ให้คำมั่นหรือบีบบังคับให้คู่ความฝ่ายใดรับข้อเสนอใด ๆ หรือให้จำเลยรับสารภาพโดยไม่สมัครใจด้วย

ข. การใกล้เคียงโดยผู้ประนีประนอม

โดยที่การใกล้เคียงข้อพิพาทเป็นการระงับข้อพิพาทที่เป็นประโยชน์ต่อคู่ความและกระบวนการพิจารณาของศาลยุติธรรม เพราะนอกจากจะทำให้การดำเนินคดีเสร็จสิ้นไปได้ด้วยความรวดเร็วและประหยัดแล้ว ยังเป็นผลให้ข้อพิพาทระงับลงด้วยความพอใจของคู่ความ การใกล้เคียงข้อพิพาทจึงเป็นทางเลือกที่ศาลยุติธรรมนำมาปรับใช้ เพื่อประโยชน์ในการระงับข้อพิพาทที่ขึ้นสู่ศาล โดยส่งเสริมให้มีการใช้วิธีใกล้เคียงข้อพิพาทโดยผู้ประนีประนอม ซึ่งเมื่อคดีขึ้นสู่ศาล ผู้รับผิดชอบราชการของศาล ได้แก่ ประธานศาลฎีกา ประธานศาลอุทธรณ์ ประธานศาลอุทธรณ์ภาค อธิบดีผู้พิพากษาศาลชั้นต้น ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล รวมถึงผู้ที่ได้รับมอบหมายจากบุคคลดังกล่าว หรือองค์คณะผู้พิพากษา อาจแต่งตั้งผู้พิพากษาคณะหนึ่งหรือหลายคนในศาลเป็นผู้ประนีประนอมก็ได้ เพื่อช่วยเหลือศาลในการใกล้เคียงคดีเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งการใกล้เคียงจะทำได้วิธีใด ณ วัน เวลา

และสถานที่ใด ให้เป็นไปตามที่ผู้ประเมินประเมินกำหนด โดยไม่ต้องกระทำ ณ บัลลังก์ที่พิจารณา เช่นเดียวกับกรณีองค์คณะผู้พิพากษาใกล้เคียงคดีของตน แต่ทั้งนี้ต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการ ใกล้เคียงข้อพิพาทที่คณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมหรือประธานศาลฎีกากำหนด

บทบัญญัติ

ข้อ ๙ ผู้พิพากษาพึงระลึกว่าการนำพยานหลักฐานเข้าสืบและการซักถามพยาน ควรเป็นหน้าที่ของคู่ความและทนายความของแต่ละฝ่ายที่จะกระทำ ผู้พิพากษาพึงเรียก พยานหลักฐานหรือซักถามพยานด้วยตนเองก็ต่อเมื่อจำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม หรือมีกฎหมายบัญญัติไว้ให้ศาลเป็นผู้กระทำเอง

คำอธิบาย

(๑) บทบัญญัติมาตรา ๘๖ วรรคท้าย มาตรา ๑๑๖(๑) และมาตรา ๑๑๙ แห่งประมวล กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง กับบทบัญญัติมาตรา ๒๒๘ และมาตรา ๒๓๕ แห่งประมวลกฎหมาย วิธีพิจารณาความอาญาได้ให้อำนาจศาลอย่างกว้างขวางในอันที่จะซักถามพยานหรือเรียกพยาน มาสืบเองได้ แต่ทั้งนี้ผู้พิพากษาพึงระลึกเสมอว่าตนทำหน้าที่เป็นเพียงคนกลาง การที่จะใช้ดุลพินิจ ในการซักถามพยานก็ดี เรียกพยานมาสืบเองก็ดี พึงกระทำเมื่อเห็นว่าจำเป็นเพื่อประโยชน์ แห่งความยุติธรรม หรือมีกฎหมายบัญญัติไว้ให้ศาลเป็นผู้กระทำเองเท่านั้น และพึงกระทำ ด้วยความระมัดระวังมิให้คู่ความเกิดความหวาดระแวงในความเป็นกลางของตนได้

(๒) จำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม

(ก) กรณีอย่างไร จะถือว่าจำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมนั้นต้องพิเคราะห์ จากฐานะของศาลที่เป็นคนกลาง มิใช่ศาลเห็นว่าทนายความของคู่ความฝ่ายใดทำหน้าที่บกพร่อง ศาลก็เข้าซักถามหรือเรียกพยานมาสืบแทนเสียเอง การทำเช่นนั้น ย่อมจะทำให้คู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง เห็นว่าศาลมิได้เป็นกลางเสียแล้ว

เหตุที่กฎหมายบัญญัติให้ศาลใช้ดุลพินิจซักถามพยานหรือเรียกพยานมาสืบได้เอง หรือเรียกพยานที่สืบไปแล้วมาสืบใหม่เอง ก็เพราะจำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม ถ้าปล่อยให้ เป็นหน้าที่ของคู่ความโดยเฉพาะในการนำสืบและการซักถามพยานแล้ว อาจมีข้อบกพร่อง หรือช่องโหว่ในสำนวนคดี หรืออาจมีกรณีพยานเบิกความขัดต่อเหตุผลธรรมดา หรือไม่แจ่มแจ้ง ยากแก่การตัดสินใจให้เที่ยงธรรมในฐานะที่ศาลเป็นคนกลางได้ อย่างไรก็ตาม ในคดีอาญานั้น ศาลต้องระมัดระวังเพิ่มขึ้นเป็นพิเศษ ดังเช่น การที่ศาลจะใช้อำนาจเรียกสำนวนการสอบสวน จากพนักงานอัยการมาเพื่อประกอบการวินิจฉัยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๗๕ นั้น ศาลไม่ควรเรียกสำนวนการสอบสวนมาเพิ่มเติมพยานโจทก์ที่ยังบกพร่องอยู่ เพื่อลงโทษจำเลย

(ข) มีบางกรณีซึ่งไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้โดยเฉพาะ แต่ก็อาจถือเป็นกรณีจำเป็น เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม ที่ผู้พิพากษาพึงซักถามพยานเอง เช่น ในคดีอาญาที่ทั้งโจทก์ และจำเลยมิได้ซักถามพยานเกี่ยวกับสาเหตุแห่งการกระทำความผิดไว้ เพราะสาเหตุนี้เป็นเรื่องสำคัญ

เรื่องหนึ่งที่ศาลจะต้องพิจารณาประกอบการวินิจฉัยชั่งน้ำหนักคำพยาน และดุลพินิจในการลงโทษ จำเลย แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่า ถ้าไม่ปรากฏสาเหตุแห่งการกระทำความผิดแล้ว ศาลจะลงโทษ จำเลยไม่ได้ การที่จำเลยจะถูกลงโทษหรือไม่ อยู่ที่ว่าเมื่อศาลชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานทั้งปวงแล้ว ศาลแน่ใจว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดนั้นหรือไม่

(ค) หลักกฎหมายที่ผู้พิพากษาพึงพิเคราะห์ประกอบกับบทบัญญัติที่ให้อำนาจศาล เป็นพิเศษดังกล่าวก็คือ ศาลต้องฟังความทั้งสองฝ่าย ศาลต้องให้คู่ความทุกฝ่ายได้มีโอกาสถามพยานบุคคล ที่ศาลเรียกมาสืบ และคัดค้านพยานเอกสารที่ศาลเรียกมาประกอบการพิจารณาด้วย เว้นแต่กฎหมายจะได้บัญญัติไว้เป็นการอื่น

อนึ่ง การที่ศาลจะซักถามพยานของคู่ความ หรือเรียกพยานมาสืบเองนั้น เพื่อมิให้เกิด ความสับสนแก่คู่ความในการซักถามพยาน หรือเกิดความได้เปรียบเสียเปรียบกันในเชิงคดี ศาลควร จะกระทำเมื่อคู่ความแต่ละฝ่ายซักถามหรือนำสืบพยานของฝ่ายตนเสร็จเรียบร้อยแล้ว นอกจากนี้มีเหตุผล พิเศษประการใดประการหนึ่ง

(๓) มีกฎหมายบัญญัติไว้ให้ศาลเป็นผู้กระทำเอง :

ตัวอย่างเช่น ในการสืบพยานก่อนฟ้องคดีต่อศาล เมื่อมีเหตุอันควรเชื่อได้ว่า พยานบุคคลซึ่งจะต้องนำมาสืบในภายหน้าจะเดินทางออกนอกประเทศยากแก่การนำสืบนั้น หากศาลเห็นว่าไม่สามารถตั้งทนายให้ผู้ต้องหาได้หรือผู้ต้องหาไม่อาจตั้งทนายได้ทัน ก็ให้ศาล ซักถามพยานนั้นให้แทน : ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๒๓๗ ทวิ วรรคสอง

พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. ๒๕๒๒ มาตรา ๔๕ วรรคสอง บัญญัติว่า “ในการสืบพยานไม่ว่าจะเป็นพยานที่คู่ความฝ่ายใดอ้างหรือ ที่ศาลแรงงานเรียกมาเอง ให้ศาลแรงงานเป็นผู้ซักถามพยาน ตัวความหรือทนายความจะซักถามพยาน ได้ต่อเมื่อได้รับอนุญาตจากศาลแรงงาน”

บทบัญญัติ

ข้อ ๑๐ การบันทึกคำเบิกความ ผู้พิพากษาจักต้องบันทึกเฉพาะข้อความ ในประเด็นข้อพิพาท หรือเกี่ยวเนื่องกับประเด็นข้อพิพาท และต้องได้สาระถูกต้องครบถ้วน ตามคำเบิกความ

การบันทึกคำแถลงและรายงานกระบวนการพิจารณา จักต้องให้ได้ความชัดเจน และตรงตามข้อเท็จจริงที่ปรากฏ

คำอธิบาย

(๑) ในการบันทึกคำเบิกความของพยานนั้น ต้องให้ได้เนื้อหาถูกต้องครบถ้วนตามที่ พยานเบิกความ และพึงใช้ถ้อยคำที่พยานเบิกความ เป็นต้นว่า พยานเบิกความว่า “เวลาเพล” ก็บันทึกว่า “เวลาเพล” มิใช่บันทึกว่า “เวลา ๑๑.๐๐ น.” อย่างไรก็ตามไม่จำเป็นที่ผู้พิพากษา จักต้องบันทึกถ้อยคำของพยานทุกถ้อยคำ นอกจากข้อความตอนนั้นเป็นเรื่องสำคัญอันเกี่ยวกับ

ประเด็นข้อพิพาทโดยตรง เช่น ข้อความที่เป็นประเด็นว่าจะเป็นหมั้นประมาทหรือไม่ ผู้พิพากษา
จักต้องบันทึกไว้คำต่อคำ

อนึ่ง ในกรณีที่พยานเบิกความในประเด็นข้อพิพาทโดยตรง โดยใช้ถ้อยคำในภาษา
ท้องถิ่น ดังเช่น พยานเบิกความว่า “ที่ดินติดกับสายหนาม” ผู้พิพากษาพึงบันทึกไว้ในวงเล็บด้วยว่า
 (“สายหนาม” เป็นภาษาท้องถิ่นหมายถึงลวดหนาม) เพื่อให้ผู้อ่านสำนวนคดีโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้
พิพากษาศาลสูงได้ทราบความหมายอันแท้จริงของคำนี้

(๒) บางกรณีผู้พิพากษาน่าจะบันทึกคำเบิกความให้ แต่ก็ได้บันทึกเพราะเห็นว่าเป็น
เรื่องนอกประเด็น เรื่องนี้น่าจะต้องพิเคราะห์ให้ถี่ถ้วน โดยเฉพาะในการเบิกความตอบคำถามค้าน
บางครั้งทนายความอาจถามค้านเพื่อจับเท็จพยาน หรือทำลายน้ำหนักความน่าเชื่อถือของพยาน
หรือเพื่อหักล้างคำเบิกความตอนตอบคำถามของทนายความฝ่ายที่อ้างพยาน คำถามเหล่านี้อาจมอง
ไปได้ว่าเป็นเรื่องนอกประเด็น แต่ความจริงเป็นคำถามที่คู่ความฝ่ายตรงข้ามมีสิทธิถามได้ และ
ผู้พิพากษาศาลสูงสมควรจะบันทึกไว้ประกอบการซึ่งน้ำหนักคำพยานของศาลด้วย

ตัวอย่างเช่น ในคดีเรื่องหนึ่ง ผู้รับมอบอำนาจจากโจทก์มาเป็นพยานเบิกความ
ประหนึ่งว่า ตนเป็นประจักษ์พยานในหลักฐานแห่งหนึ่งที่ฟ้องร้องกัน ซึ่งทนายจำเลยได้ถามค้านว่า
พยานรู้เห็นด้วยตนเองหรือไม่ แต่ศาลกลับเห็นว่าพยานเป็นผู้รับมอบอำนาจย่อมจะรู้อยู่แล้วว่า
เป็นผู้รู้เองเห็นเองหรือไม่ จึงไม่ยอมบันทึกให้ ซึ่งจะเห็นได้ว่า เหตุที่ทนายจำเลยถามเช่นนั้นก็เพื่อ
แสดงให้เห็นว่าพยานปากนี้เป็นพยานบอกเล่าเท่านั้น ซึ่งศาลสมควรบันทึกไว้ให้

นอกจากนี้ยังมีคำถามที่มีใช้คำถามในประเด็นที่พิพาทโดยตรง แต่เป็นคำถามที่นำเข้าสู่
ประเด็นก็ควรบันทึกไว้ให้เช่นเดียวกัน การที่ผู้พิพากษาจะถามทนายความผู้ถามว่าจะถามอะไรต่อไป
หรือถามเพื่อประสงค์อะไรนั้น บางครั้งทนายความผู้นั้นอาจจะเปิดเผยก่อนไม่ได้ เพราะพยานอาจรู้ตัว
ทำให้รูปคดีของตนเสียไป กรณีเช่นนี้ย่อมอยู่ในดุลพินิจของผู้พิพากษาที่จะบันทึกคำเบิกความนั้นไว้ให้
หรืออาจบันทึกในภายหลังเมื่อทราบจุดประสงค์ของผู้ถามแล้ว

(๓) มีบางกรณีที่ผู้พิพากษาเห็นว่า คำเบิกความนั้นไม่เกี่ยวกับประเด็นแห่งคดี
โดยตรง แต่ก็อาจบันทึกให้โดยบันทึกไว้ด้วยว่าที่บันทึกดังนั้นก็เพราะคู่ความขอหรือในกรณีที่ศาล
เห็นว่าคำถามนั้นไม่เกี่ยวกับประเด็นโดยแท้ก็ให้คู่ความทำคำคัดค้านคดีสำนวนไว้

บทบัญญัติ

ข้อ ๑๑ ในการปรึกษาคดี ผู้พิพากษาเจ้าของสำนวนจักต้องตระเตรียมคดีนั้น
ล่วงหน้าอย่างถี่ถ้วน และจักต้องชี้แจงข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายต่อองค์คณะอย่างถูกต้องครบถ้วน

ผู้พิพากษาที่เป็นองค์คณะจักต้องร่วมพิจารณาให้ข้อคิดเห็นและเหตุผลประกอบ
เสมือนหนึ่งตนเป็นเจ้าของคดีเรื่องนั้นเอง ผู้พิพากษาที่ร่วมกันพิจารณาคดีพึงเคารพในความ
คิดเห็นและเหตุผลของกันและกัน ทั้งนี้เพื่อให้ได้คำวินิจฉัยชี้ขาดที่ถูกต้องและเที่ยงธรรม

คำอธิบาย

(๑) **ตระเตรียมคดีนั้นล่วงหน้าอย่างถี่ถ้วน** : ผู้พิพากษาเจ้าของสำนวนจักต้องอ่านและเข้าใจเนื้อหาของคดี แยกแยะออกได้ว่าอะไรเป็นประเด็นแห่งคดีอะไรมิใช่ และรู้ทั่วถึงซึ่งความตื้นลึกหนาบางแห่งคดีจากพยานหลักฐานในสำนวนความรู้เท่าทันคู่ความและพยาน แต่เป็นการรู้อย่างไม่ยินดียินร้าย คือมีอุเบกขา หรือวางใจเฉยอยู่ไม่นำความรู้สึกส่วนตัวเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย สามารถชั่งน้ำหนักคำพยานและรับฟังพยานหลักฐานได้ตรงกับความเป็นจริง ทั้งปรับบทกฎหมายเข้ากับคดีนั้นได้อย่างถูกต้องและเป็นธรรม

(๒) **จักต้องชี้แจงข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายต่อองค์คณะอย่างถูกต้องครบถ้วน** : ผู้พิพากษาเจ้าของสำนวนจักต้องเปิดเผยข้อเท็จจริงทุกประการแก่ผู้พิพากษาที่เป็นองค์คณะ แม้ในบางเรื่องเจ้าของสำนวนอาจจะเห็นว่าเป็นเรื่องปลีกย่อย แต่องค์คณะอาจเห็นเป็นเรื่องน่าเฉลียวใจ ควรพิเคราะห์โดยรอบคอบก็ได้ โดยเฉพาะในเรื่องของการชั่งน้ำหนักคำพยานและการรับฟังพยานหลักฐาน หรือข้อแตกต่างของคำเบิกความเพียงพลความ ผู้พิพากษาที่เป็นองค์คณะอาจเห็นเป็นเรื่องสำคัญ หรือแสดงข้อพิรุธของพยาน ถึงขนาดที่ทำให้ขาดความเชื่อถือก็ได้ การปกปิดข้อเท็จจริงส่วนใดส่วนหนึ่งจักมิได้เลย เพราะเท่ากับเจ้าของสำนวนมิได้ปฏิบัติหน้าที่โดยสุจริต

(๓) **ผู้พิพากษาที่เป็นองค์คณะจักต้องร่วมพิจารณาให้ข้อคิดเห็นและเหตุผลประกอบเสมือนหนึ่งตนเป็นเจ้าของสำนวนคดีเรื่องนั่นเอง** : คดีซึ่งมีข้อยุ่งยากและซับซ้อนนั้น ผู้พิพากษาองค์คณะน่าจะได้อ่านและพิจารณาพยานหลักฐานในสำนวนนั้นด้วยตนเองด้วย แทนที่จะฟังการแถลงข้อเท็จจริงจากผู้พิพากษาเจ้าของสำนวนแต่เพียงประการเดียวเท่านั้น และไม่ว่าคดีนั้นจะเป็นคดีมีข้อยุ่งยากและซับซ้อนหรือไม่ ผู้พิพากษาองค์คณะจักต้องให้ข้อคิดเห็นและเหตุผลประกอบเสมือนหนึ่งตนเป็นเจ้าของสำนวนคดีเรื่องนั่นเอง

(๔) **ผู้พิพากษาที่ร่วมกันพิจารณาคดีพึงเคารพในความคิดเห็นและเหตุผลของกันและกัน** ทั้งนี้เพื่อให้ได้คำวินิจฉัยชี้ขาดที่ถูกต้องและเที่ยงธรรม :

(ก) ในเรื่องนี้มีคำเตือนผู้พิพากษาของพระยาจินดาภิรมย์ เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม ซึ่งได้พิมพ์แจกแก่ผู้พิพากษาที่จะออกไปรับราชการใหม่ใน พ.ศ.๒๔๗๒ ตอนหนึ่งว่า :

“...หน้าที่ตุลาการต่างกับธุรการอย่างหนึ่งคือ ฝ่ายธุรการนั้นต้องฟังบังคับบัญชาผู้มีอำนาจเหนือ แต่ตุลาการในส่วนที่เกี่ยวกับการพิจารณาพิพากษาคดีแล้ว มีอิสระในการออกความเห็นและพิพากษา แต่ทั้งนี้ไม่ใช่ทำตามชอบใจตนได้ ต้องตั้งอยู่ในคลองมรรยาทของผู้พิพากษาประกอบด้วยสุจริตธรรมและพิจารณาพิพากษาคดีความตามบทกฎหมายพระธรรมนูญและแบบแผน

ท่านเป็นผู้พิพากษาออกไปรับราชการใหม่ย่อมมีหัวหน้าในศาลที่ท่านรับราชการ และยังมีอธิบดีผู้พิพากษาศาลมณฑลครอบงำอีกชั้นหนึ่ง หน้าที่ของท่านต้องเคารพและฟังคำสั่งตั้งเดือนของท่านเหล่านั้นตามที่ชอบด้วยราชการ จึงควรมีความปรองดองสามัคคีระหว่างกันตามลำดับผู้ใหญ่และผู้น้อย ควรผ่อนผันเข้าหากันอย่าถือเอาเป็นเขาเป็นเรา แต่ส่วนที่เกี่ยวกับการพิจารณาพิพากษาคดีอันเป็นหน้าที่ตุลาการโดยเฉพาะนั้น ท่านมีโอกาสชี้แจงและโต้เถียงได้โดยเต็มความสามารถตามความเห็นของท่านที่ได้ศึกษามาในวิชากฎหมาย เพื่อคู่ความจะได้รับความยุติธรรมเป็นอย่างดีที่สุด ดังจะเห็นได้ในบทพระธรรมนูญศาลยุติธรรม ซึ่งบัญญัติไว้ว่าต้องมีผู้พิพากษานั่งพิจารณาไม่น้อยกว่า

๒ นายจึงจะเป็นองค์คุณนั้น ก็เพื่อจะได้ประชุมปรึกษากัน ไม่ใช่จะต้องตามใจกัน เว้นแต่จะเห็นพ้องร่วมกัน ในการออกความเห็นเช่นนี้ท่านต้องพยายามชี้แจงเหตุผลและยกหลักฐานขึ้นชี้แจง ถ้าเขาไม่ฟังไม่ควรถือโกรธ และต้องจำไว้ว่าเราเป็นคนใหม่ยังไม่มีอำนาจ แม้จะชี้แจงคัดค้านต้องทำด้วยความอ่อนโยนอย่าแข็งกระด้าง การเถียงนั้นไม่ฟังถือแต่ความเห็นของตนอย่างเดียว ต้องฟังความเห็นของเขามาพิจารณาเข้าด้วย ถ้าของเขาชอบด้วยเหตุผลของเราผิดก็ต้องยอมรับผิด เว้นแต่ของเราถูกจึงจะยืนไว้ การเถียงนั้นต้องเถียงกันโดยสุภาพ ฝนเวลาเถียงแล้วหนักนิดเบาหน่อย ถ้อยที่ถ้อยอาศัยกันไม่ควรถือมาเป็นอารมณ์เพื่อคุมแค้นโกรธเคืองกันต่อไปอีก เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการงานที่จำต้องปรึกษาและโต้เถียงกันเป็นธรรมดา”

(ข) เพื่อที่จะให้ได้คำวินิจฉัยชี้ขาดที่ถูกต้องและเป็นธรรม ผู้พิพากษาพึงยึดหลักอย่างน้อยสามประการในการวินิจฉัยบรรทัดคดี กล่าวคือ

ประการแรก : ความมีสามัญสำนึก

ในปัญหาข้อเท็จจริงนั้นเห็นได้ง่ายว่า การซึ่งนำนักพยานหลักฐานเพื่อเสาะหาความจริงให้ได้ว่าเป็นประการใดนั้น ย่อมต้องอาศัยสามัญสำนึก หรือเหตุผลธรรมดาโดยสิ้นเชิง ส่วนปัญหาข้อกฎหมายนั้น ก็เช่นเดียวกัน ในการตีความกฎหมายพึงตีความไปในทางที่มีความหมายอันสมควรและมีใช้ไปในทางที่ไม่ควรจะเป็นหรือบังเกิดผลประหลาด (manifest absurdity) ถ้าตีความบทบัญญัติแห่งกฎหมายตามตัวอักษรแล้วบังเกิดผลประหลาดย่อมต้องไต่หาเจตนารมณ์อันแท้จริงของกฎหมายบทนั้นให้ได้ว่าประสงค์อะไร ซึ่งโดยปกติแล้วย่อมได้แก่ความอยู่รอดของสังคมและความเที่ยงธรรมแก่คู่ความทุกฝ่ายนั่นเอง แม้กระนั้นก็ดี ยังมีบางคนตีความกฎหมายอย่างเถรตรง โดยไม่คำนึงถึงผลแห่งการตีความนั้นว่าทำให้บังเกิดผลประหลาดและสร้างความยุติธรรมอย่างไรบ้าง เมื่อถูกตึงก็โยนกลองกลับไปสู่ฝ่ายนิติบัญญัติว่า ก็ตรากฎหมายออกมาเช่นนั้น จะให้ทำอย่างไรได้ คำถามที่ผู้พิพากษาน่าจะตั้งถามตนเองตลอดเวลาได้แก่คำถามที่ว่า การที่จะวินิจฉัยเช่นนั้นจะเป็นการสอดคล้องต้องด้วยสามัญสำนึกหรือไม่ เรื่องของสามัญสำนึกนี้ก็เช่นเดียวกันกับเรื่องอคติอันมิใช่เรื่องง่าย เพราะต่างคนต่างก็คิดว่าการวินิจฉัยของตนต้องด้วยสามัญสำนึกอยู่แล้ว ข้อที่อาจผิดพลาดได้ง่ายนี้ จำเป็นต้องอาศัยองค์คุณของผู้พิพากษา หรือเพื่อนร่วมงานได้ช่วยติหรือตั้งให้หลายสมอง หลายความคิด ย่อมจะแก้ไขเรื่องขาดสามัญสำนึกได้เป็นอันมาก

ประการที่สอง : ความพอเหมาะพอควร

เรื่องการใช้ดุลพินิจในทางบรรทัดคดีของผู้พิพากษาว่าพอเหมาะพอควรเพียงไร เป็นต้นว่า ในคดีอาญาจะลงโทษจำเลยเพียงใด ในคดีแพ่งจะให้ค่าเสียหายโจทก์เพียงไรจึงจะพอเหมาะพอควร เป็นเรื่องยากที่สุดเรื่องหนึ่ง เพราะแต่ละคนต่างก็คิดกันว่าตนเองวินิจฉัยในคดีนั้นพอเหมาะพอควรแล้ว ดังนั้น องค์คุณผู้พิพากษาจักต้องช่วยเหนี่ยวรั้งหรือช่วยกันใคร่ครวญใช้ดุลพินิจหาความพอดีในการวินิจฉัยให้ได้

ประการที่สาม : สัมมาทฐิ

ความจริง การวินิจฉัยบรรทัดคดีนั้น ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของความเห็น บางกรณีจะถือว่าคนนั้นผิด คนนี้ถูกก็ยาก บางเรื่องเป็นเรื่องที่เห็นกันอยู่ชัดแจ้งว่าผิด แต่ท่านก็ยังยืนยันว่าถูกหรือควรจะเป็นเช่นนั้น ทั้ง ๆ ที่ก็ตระหนักดีว่าผิด ดังนี้เป็นเรื่องของมิจฉาทฐิ แต่บางเรื่องถ้าท่าน

เห็นด้วยความบริสุทธิ์ใจว่าถูกต้อง และยึดถือตามนั้น แม้จะไม่มีผู้ใดเห็นพ้องด้วยก็ตาม ย่อมเป็นเรื่อง สัมมาทิลี

ในเรื่องมิฉฉาทิลีของผู้พิพากษานี้ อาจมีกรณีที่ผู้พิพากษาดำเนินกระบวนการพิจารณา ผิดพลาดหรือบกพร่อง โดยเฉพาะในเรื่องของคำสั่งระหว่างพิจารณา ซึ่งอาจแก้ไขได้ตามประมวล กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๒๗ แม้คู่ความจะร้องขอ ผู้พิพากษาก็ไม่ยอมแก้ไข กลับให้ คู่ความยื่นคำคัดค้านคดีสำนวนไว้เพื่ออุทธรณ์ฎีกาต่อไป ซึ่งทำให้คู่ความเดือดร้อนเป็นอย่างยิ่ง แม้ว่าคู่ความจะมีทางเยียวยาความผิดพลาดบกพร่องของศาลด้วยการอุทธรณ์ฎีกา เขาก็ต้องเสียทั้ง เวลาและเงินทอง ที่สำคัญที่สุดก็คือ ทำให้รูปคดีของเขาเสียหาย ผู้พิพากษาซึ่งตระหนกอยู่เป็นอันดีว่า ตนผิดพลาดไปแล้ว แทนที่จะตัดใจละมิฉฉาทิลีของตนเสีย แก้ไขกระบวนการพิจารณาใหม่ ให้ถูกต้องกลับปล่อยให้เป็นเคราะห์กรรมแก่คู่ความที่ได้มีส่วนผิดพลาดบกพร่อง หรือต้องรับผิดชอบ ด้วยเลย ความมีมิฉฉาทิลีนี้นอกจากจะเสียหายแก่คู่ความโดยตรงแล้ว ย่อมจะกระทบกระเทือน ต่อผลการปฏิบัติหน้าที่ราชการของผู้พิพากษานั้นด้วย ในเมื่อปรากฏมีข้อร้องเรียน หรือศาลสูง ต้องเป็นผู้พิจารณาแก้ไขความผิดพลาดบกพร่องของตนเมื่อมีอุทธรณ์ฎีกา

ในทางตรงกันข้าม มิใช่ว่าการยึดมั่นในความเห็นของตนว่าถูกต้องนั้นจะต้องเป็นเรื่อง ตี้อารมณ์ หรือมีขอบเสมอไป แม้ว่าจะขัดแย้งต่อความเห็นส่วนข้างมากก็ตาม ความเป็นตัวของตัวเอง การมีความคิดเห็นเป็นอิสระและยึดมั่นในความคิดเห็นของตนนั้น เป็นเอกลักษณ์ของวิชาชีพ ตุลาการโดยเฉพาะ ขอแต่เพียงว่าความคิดเห็นนั้นเป็นความคิดเห็นที่ชอบเท่านั้น ผู้พิพากษาไม่ควร หวั่นเกรงต่อการที่จะถูกศาลสูงกลับ หรือแก้คำพิพากษาของตน ในการตัดสินคดีความนั้น แทนที่จะ เกรงใจศาลสูงว่าเห็นประการใด แล้วตัดสินไปตามนั้นเพื่อมิให้ถูกกลับหรือแก้ น่าจะตัดสินไปตามทางที่ ตนเองเห็นโดยบริสุทธิ์ใจ และได้ใคร่ครวญอย่างสุขุมแล้วว่า เป็นความถูกต้องและเที่ยงธรรม แม้ว่าคำพิพากษาจะถูกศาลสูงกลับหรือแก้ ก็ไม่น่าจะมีผู้ใดถือว่าการกลับหรือแก้โดยศาลสูงนั้น แสดงให้เห็นความบกพร่องหรือผิดพลาดของผู้พิพากษาในการปฏิบัติหน้าที่ราชการศาลยุติธรรม แต่ประการใด

อนึ่ง ความถูกต้องและเที่ยงธรรมนี้ ไม่ได้หมายความว่า ผู้พิพากษามีอำนาจที่จะตัดสิน คดีตามที่ตนเห็นว่ายุติธรรมอย่างไรก็ได้ หากแต่ต้องอยู่ภายในกรอบของตัวบทกฎหมาย ภายในเจตนารมณ์ของกฎหมาย และนิติประเพณี (ตามความหมายในคำอธิบายจริยธรรม ข้อ ๑ (๓))

บทบัญญัติ

ข้อ ๑๒ เมื่อจะพิพากษาหรือมีคำสั่งในคดีเรื่องใด ผู้พิพากษาจักต้องละวางอคติทั้ง ปวงเกี่ยวกับคู่ความหรือคดีความเรื่องนั้น ทั้งจักต้องวินิจฉัยโดยไม่ชักช้า และไม่เห็นแก่หน้าผู้ใด

คำพิพากษาและคำสั่ง จักต้องมีคำวินิจฉัยที่ตรงตามประเด็นแห่งคดี ให้เหตุผลแจ้งชัด และสามารถปฏิบัติตามนั้นได้ การเรียงคำพิพากษาและคำสั่งพึงใช้ภาษาเขียนที่ดี ใช้ถ้อยคำ ในกฎหมายใช้โวหารที่รัดกุมเข้าใจง่าย และถูกต้องตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ข้อความอื่นใดอันไม่เกี่ยวกับการวินิจฉัยประเด็นแห่งคดีโดยตรง หรือไม่ทำให้การวินิจฉัยประเด็น ดังกล่าวชัดแจ้งขึ้นไม่พึงปรากฏอยู่ในคำพิพากษาหรือคำสั่ง

คำอธิบาย

(๑) ภาระคดีที่ค้าง :

(ก) ดูคำอธิบาย (๑) ในจริยธรรมข้อ ๑ และข้อ ๓ ประกอบ

(ข) เป็นที่น่าสังเกตว่าเรื่องคดีนี้ในระบบการศาลของนานาประเทศก็ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญที่ผู้พิพากษาจักต้องสั่งวรในการพิจารณาพิพากษาคดี ดังเช่นที่ปรากฏในคำถวายสัตย์สาบานตนของผู้พิพากษาอังกฤษ ขณะเข้ารับตำแหน่งผู้พิพากษา (The Judicial Oath) ว่า :

“ ข้าพระองค์ขอถวายสัตย์สาบานต่อพระเจ้าผู้เป็นเจ้าผู้ทรงศักดิ์ตามนุภาพใหญ่ยิ่งว่า ข้าพระองค์จักให้ความชอบธรรมแก่ผู้คนทุกหมู่เหล่าตามกฎหมายและประเพณีแห่งราชอาณาจักรนี้ โดยปราศจากความกลัว หรือความลำเอียง ความรัก หรือความมุ่งร้าย”

(I do swear by Almighty God that...I will do right to all manner of people after the laws and usages of this Realm without fear or favour, affection or ill-will.)

วลีที่ว่า “ปราศจากความกลัว หรือความลำเอียง ความรัก หรือความมุ่งร้าย” นั้นใกล้เคียงกับบอคดีสัประการในพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง

(ค) อคติที่เป็นอุปสรรคสำคัญประการหนึ่งในด้านการพิพากษาคดีคือ “ภยากติ” หรือ ความกลัว มีปัญหาที่น่าพิจารณาคือการตัดสินใจประหารชีวิตจำเลยที่กระทำผิดมิโทษถึงประหารชีวิตนั้น ผู้พิพากษาผู้ตัดสินจะต้องรับบาปกรรมเพราะการตัดสินประหารชีวิตหรือไม่

ในประเด็นข้อนี้มีผู้ถามท่านพุทธทาสภิกขุในการอบรมผู้ช่วยผู้พิพากษา รุ่นที่ ๑ เมื่อพ.ศ. ๒๔๙๙ ท่านพุทธทาสภิกขุตอบว่า ในทางพุทธศาสนานั้นทุกคนอยู่ภายใต้กฎแห่งกรรมอันเดียวกัน ผู้ใดทำกรรมอันใดไว้ ดีหรือชั่ว ย่อมเป็นไปตามกรรมนั้น ผู้พิพากษาอยู่ในฐานะผู้ชี้กรรมเท่านั้น ย่อมไม่ต้องรับบาปกรรมใด ๆ ทั้งสิ้น แต่ทั้งนี้การชี้กรรมนั้นต้องเป็นไปโดยถูกต้องด้วยถ้าชี้ผิด ผู้พิพากษาก็ย่อมได้รับผลกรรมในการชี้กรรมผิดนั้นด้วย

ในประเด็นข้อเดียวกันนี้ ท่านพุทธทาสภิกขุกล่าวอีกคำรบหนึ่งในตอนท้ายการบรรยายตามหลักสูตรอบรมผู้ช่วยผู้พิพากษา รุ่นที่ ๑ ว่า :

“อาตมาอยากจะปรับความเข้าใจอีกครั้งหนึ่ง ก็คือ เรื่องที่เกี่ยวกับเจตนาของตุลาการ เจตนาที่จะพิพากษาหรือจะสั่งบังคับคดีต่าง ๆ นั้นเป็นของสำคัญที่จะต้องตั้งไว้ในฐานะเป็นของบริสุทธิ์ที่เคยมีผู้ถามปัญหาถึงข้อที่ว่า คำพิพากษาลงฆ่าคน หรือทำให้คนตกทุกข์ลำบากนั้นจะมีส่วนที่เป็นวิบากกรรมอันจะสนองแก่ผู้เป็นตุลาการด้วยหรือไม่ ข้อนี้อาตมาก็ได้เคยตอบไปบ้างแล้ว และยังอยากจะขอย้ำอีกครั้งหนึ่งว่าต้องถือเอา “เจตนาเป็นตัวกรรม” หรือเป็นใหญ่ เจตนา นั้นหมายถึง ความรู้สึกนึกคิดหรือความต้องการตามความประสงค์ในการที่จะทำสิ่งใด ๆ ลงไป ในที่นี้หมายถึง การที่จะพิพากษาอรรถคดี และสั่งบังคับคดีลงไป เราต้องประคับประคองเจตนาของเราให้ตั้งอยู่ในฐานะเป็นเจตนาของปุชนียบุคคลแห่งโลกให้เสมอไปเหมือนดังที่ได้อธิบายมาแล้วข้างต้น ถ้าเราเป็นผู้ขาดมคคติ ตั้งอยู่ในอุดมคติจริง ๆ แล้ว ไม่ต้องกลัวเจตนาที่ย่อมจะบริสุทธิ์ผุดผ่องเอง และจะเป็นการทำไปด้วยมุ่งรักษาอุดมคติของผู้รักษาความเป็นธรรม หรือผู้คุ้มครองธรรมอยู่ในโลกนี้ การที่จำเลยจะต้องเป็นไปตามกรรม หรือตามบทบัญญัติที่อาศัยกฎเกณฑ์แห่งความยุติธรรม

ที่ได้วางกันขึ้นไว้นั้นไม่ใช่สิ่งที่เราจะต้องรับผิดชอบ เราจะรับผิดชอบเฉพาะแต่เจตนาในการที่จะรักษาความยุติธรรมโลกแต่อย่างเดียว

เพราะเหตุดังกล่าวมานี้เองอาจมาขอยืนยันว่า ผู้ที่พยายามรักษาอุดมคติของตุลาการไว้ประจำใจอยู่เสมอ ย่อมจะมีเจตนาบริสุทธิ์ผุดผ่องในการที่จะรักษาธรรมของโลก ไม่มีเจตนาที่จะทำใครให้ลำบากหรือแกล้งทำใครให้เสียชีวิต และยังจะประกอบไปด้วยพรหมวิหารธรรมข้อสุดท้ายอีกด้วย คือ อุเบกขามีความวางเฉยในเมื่อช่วยอะไรไม่ได้ ธรรมข้อนี้ท่านก็จัดเป็นพรหมวิหารคือเป็นคุณสมบัติของพรหมด้วยเหมือนกัน เท่า ๆ กับข้อเมตตา กรุณา มุทิตา แม้ว่าจะจะเป็นข้ออุเบกขา คือจำเป็นต้องวางเฉย ในกรณีที่สัตว์จะต้องเป็นไปตามกรรม เมื่อประกอบไปด้วยพรหมวิหารธรรมข้อนี้ด้วย และมีอุดมคติแห่งบุคคลผู้รักษาธรรมของโลกด้วย เจตนาของเขาย่อมบริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีบาป ไม่มีกรรม เพราะการสั่งบังคับคดี ทั้งจะเป็นการตั้งตนอยู่ในฐานะปุชนียบุคคลของโลกได้ด้วยโดยไม่ต้องสงสัยเลย”

(คำอธิบายหลักพระพุทธศาสนาอบรมผู้จะรับแต่งตั้งเป็นตุลาการ ชุดที่ ๑ ประจำปี ๒๔๙๙ ว่าด้วยวิชาที่บอกว่าอะไรเป็นอะไร ของพุทธทาสภิกขุ, ธรรมทานมูลนิธิไชยา เป็นผู้จัดพิมพ์, พ.ศ. ๒๕๑๑, หน้า ๒๕๐ - ๒๕๒)

(๒) คำพิพากษาและคำสั่ง :

(ก) ในการวินิจฉัยปัญหาข้อเท็จจริงนั้น การพิเคราะห์ข้อเท็จจริงต้องตรงตามพยานหลักฐานในสำนวนความ เหตุผลอันเกี่ยวกับการชี้แจงนำพยานหลักฐานและการรับฟังพยานหลักฐานที่ให้ในคำวินิจฉัยต้องสมเหตุสมผลสอดคล้องกับสามัญสำนึก ส่วนการวินิจฉัยปัญหาข้อกฎหมายนั้น ตามปกติเป็นเรื่องการอ้างอิงบทบัญญัติของกฎหมายที่เกี่ยวข้อง โดยไม่ต้องให้เหตุผลหรืออ้างเจตนารมณ์ของกฎหมาย เว้นแต่ในกรณีที่ตัวบทกฎหมายมีความเคลือบคลุม หรือมีปัญหาว่าจะใช้กฎหมายใดบังคับซึ่งจะต้องมีการตีความ ในกรณีหลังนี้พึงให้เหตุผลว่าเหตุใดกฎหมายจึงมีเจตนารมณ์ครอบคลุมหรือไม่ครอบคลุมถึงประเด็นแห่งข้อพิพาทในคดีนั้น

(ข) “ข่าวศาล” เล่ม ๒ ฉบับที่ ๒๗ วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๔๗๕ มีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการเรียงคำพิพากษาไว้ตอนหนึ่งว่า :

“การเรียงคำพิพากษา เป็นกิจสำคัญอย่างหนึ่งในหน้าที่ของผู้พิพากษา ผู้ที่ได้ชื่อว่า เป็นผู้พิพากษาที่ดีนั้น มิใช่แต่เพียงตัดสินความได้ยุติธรรมและถูกต้องตามกฎหมายเท่านั้น จักต้องตัดสินให้ผู้ได้ยื่นได้ฟังเห็นด้วยว่า คำตัดสินนั้นเป็นยุติธรรม และชอบด้วยกฎหมาย การที่จะให้ได้ผลอย่างนี้ ก็คือ จะต้องชี้แจง แสดงเหตุผลในการตัดสินให้ชัดแจ้ง บทกฎหมายหรือคดีแบบอย่างหรือหลักกฎหมายที่คู่กรณียกขึ้นอ้างจะนำมาปรับแก้คดีได้ หรือประการใด ควรกล่าวอธิบายไว้ เมื่อคู่กรณีได้ฟังคำพิพากษาแล้วให้ทราบได้ว่า เขาชนะหรือแพ้ในประเด็นข้อใด และเพราะเหตุใด การเรียงคำพิพากษาโดยไม่แจ้งเหตุผล กล่าวความรวม ๆ แล้วรวบหัวรวบหางให้ฝ่ายโน้นแพ้ฝ่ายนี้ชนะนั้น อาจเป็นเหตุให้คู่ความเห็นไปว่าเขาไม่ได้รับความยุติธรรม

ส่วนคำพิพากษาในชั้นศาลสูง ก็มีข้อสำคัญที่ต้องพึงแจ้งเช่นเดียวกัน คือ ประเด็นข้อพิพาทใดที่ศาลล่างวินิจฉัยไว้ และคู่กรณีโต้เถียงกันขึ้นมา ย่อมเป็นประเด็นที่ศาลสูงจักต้องวินิจฉัยในการวินิจฉัยประเด็นข้อพิพาทเหล่านี้ เมื่อจะคงยืน หรือกลับแก้ประการใดศาลสูงควรยกเหตุผล

แห่งคำวินิจฉัยชี้แจงพร้อมด้วยหลักฐานให้ชัดเจน โดยพึงเล็งพยายามให้ประจักษ์แก่ผู้พิพากษาศาลล่าง และคู่กรณีว่า ศาลสูงกลับแก้คำพิพากษาศาลล่าง หรือคงยืน เพราะเหตุใด

อนึ่ง ในการวินิจฉัยประเด็นข้อพิพาทใด ๆ ไม่ว่าในชั้นศาลล่างหรือศาลสูง ถ้าเป็นข้อกฎหมายก็ควรยกบทกฎหมายหรือคดีแบบอย่าง หรือหลักเกณฑ์แห่งกฎหมายอ้างไว้ด้วย ถ้าว่ามีคำพิพากษาซึ่งประกอบด้วยเหตุผลและหลักฐานเช่นนี้ ย่อมทำให้คู่กรณีมีความเลื่อมใส และเป็นแบบบรรทัดฐานต่อไป”

บทบัญญัติ

ข้อ ๑๓ ในการบังคับคดีตามคำพิพากษาหรือคำสั่ง ผู้พิพากษาจักต้องควบคุมให้การออกหมายหรือคำสั่งบังคับตรงตามคำพิพากษาหรือคำสั่งและจักต้องออกโดยพลัน

คำอธิบาย

(๑) ในคดีอาญา :

(ก) เมื่อคดีถึงที่สุดแล้ว หากมิได้มีการออกหมายจำคุกหรือกักขังเมื่อคดีถึงที่สุดทันที จำเลยก็ยังคงเป็นผู้ต้องขังระหว่างการพิจารณาของศาล และมีชั้นนักโทษเด็ดขาดอันทำให้จำเลยเสียสิทธิและประโยชน์ต่าง ๆ อันพึงมีพึงได้ในระหว่างนั้นไป การเลื่อนชั้นของนักโทษเด็ดขาดก็ตีการขอพระราชทานอภัยโทษตามพระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษก็ดี ก็กระทำมิได้ เพราะจำเลยยังมีได้เป็นนักโทษเด็ดขาด

กรณีที่ไม่มีการออกหมายจำคุกหรือกักขังเมื่อคดีถึงที่สุดให้จำเลยนี้ ส่วนมากเป็นคดีที่มีจำเลยหลายคนหรือเป็นคดีหลายสำนวนรวมการพิจารณาและจำเลยบางคนอุทธรณ์ฎีกา แต่บางคนไม่ได้อุทธรณ์ฎีกาหรือมิฉะนั้นก็เป็นคดีที่ได้มีการส่งตัวจำเลยไปคุมขังอยู่ในเขตของศาลอื่น และมักเกิดจากความบกพร่องของเจ้าหน้าที่ศาล เช่น หลงลืม ไม่ค้นหาสำนวน ไม่จัดทำหนังสือส่งคำพิพากษาไปให้ศาลที่จำเลยต้องจำคุกอยู่ในเขตศาลนั้นอ่านคำพิพากษาให้จำเลยฟัง และผู้พิพากษาเจ้าของสำนวนหรือผู้พิพากษาหัวหน้าศาลก็ปล่อยปละละเลยไม่ได้ติดตามดูแลการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ศาลเป็นเหตุให้เกิดความเสียหายแก่จำเลยอย่างมาก

(ข) ในคดีที่มีจำเลยหลายคนในความผิดฐานเดียวกันหรือต่อเนื่องกัน ถ้าความผิดสำหรับจำเลยคนใดเด็ดขาดถึงที่สุดแล้ว เมื่อจำเลยคนนั้นร้องขอ ศาลก็ออกหมายจำคุก หรือกักขังเมื่อคดีถึงที่สุดสำหรับจำเลยคนนั้นได้ (ตามนัยคำสั่งคำร้องของศาลฎีกาที่ ๘๖/๒๕๐๐)

(ค) การออกหมายจำคุกหรือกักขังเมื่อคดีถึงที่สุดไม่ตรงกับคำพิพากษา โดยเฉพาะการอ้างบทมาตราที่จำเลยกระทำความผิดไม่ตรงกับคำพิพากษา อาจทำให้จำเลยไม่ได้รับพระราชทานอภัยโทษลดโทษตามที่ตนมีสิทธิ

(ง) ในกรณีที่จำเลยกระทำความผิดหลายกรรมควรระบุแยกให้ชัดในหมายจำคุกหรือกักขังเมื่อคดีถึงที่สุดว่าความผิดกรรมใดศาลลงโทษเท่าใด โดยใช้วงเล็บกำหนดโทษที่ลงไว้ท้ายบทมาตราอันเป็นความผิดสำหรับกรรมนั้น ๆ ทั้งนี้ เพื่อเป็นการขจัดปัญหาในกรณีที่มีการพระราชทานอภัยโทษและในการพิจารณาเลื่อนชั้นนักโทษ

(จ) พึงสังเกตด้วยว่าฝ่ายราชทัณฑ์มิได้จำคุกหรือกักขังจำเลยไว้โดยอาศัยคำพิพากษาเป็นหลักฐาน หากแต่ถือตามหมายจำคุกหรือกักขังเมื่อคดีถึงที่สุดเป็นสำคัญ จึงเป็นหน้าที่ของผู้พิพากษาศาลชั้นต้นที่จะต้องตรวจสอบการออกหมายให้ตรงกับคำพิพากษา ผู้พิพากษาสมควรจัดระบบการตรวจทานกันในหลาย ๆ ทางในการออกหมายอาญาให้ตรงตามคำพิพากษาหรือคำสั่งโดยมิให้มีข้อบกพร่องหรือผิดพลาด

(๒) ในคดีแพ่ง การคุ้มครองประโยชน์ของคู่ความในชั้นบังคับคดีนั้น ก็เช่นเดียวกันกับในชั้นใช้วิธีการชั่วคราวก่อนพิพากษา ซึ่งในกรณีมีเหตุฉุกเฉิน หมายหรือคำสั่งต้องออกโดยพลัน ในชั้นบังคับคดีนี้ ผู้พิพากษาต้องออกคำสั่งบังคับโดยพลัน ในกรณีที่เจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษายื่นคำร้องให้ศาลออกหมายบังคับคดีโดยชอบแล้ว ผู้พิพากษาต้องออกหมายบังคับคดีโดยพลันดุจกัน : ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๒๖๗,๒๗๒ และ ๒๗๖

บทบัญญัติ

ข้อ ๑๔ ผู้พิพากษาพึงถอนตัวจากการพิจารณาและพิพากษาคดี เมื่อมีเหตุที่ตนอาจถูกคัดค้านได้ตามกฎหมาย หรือเมื่อมีเหตุประการอื่นที่เกี่ยวกับตัวผู้พิพากษา อันอาจทำให้การพิจารณาพิพากษาคดีนั้นเสียความยุติธรรม และจักต้องไม่กระทำการใด ๆ อันเป็นการจูงใจผู้พิพากษาซึ่งพิจารณาพิพากษาคดีนั้นในภายหลังในประการที่อาจทำให้เสียความยุติธรรมได้

คำอธิบาย

(๑) เหตุที่ผู้พิพากษาพึงถอนตัวจากการพิจารณาพิพากษาคดีนั้น สืบเนื่องมาจากหลักกฎหมายที่ว่า ผู้พิพากษาไม่ควรมีส่วนเกี่ยวข้องกับคู่ความหรือคดีที่ตนนั่งพิจารณา ไม่ว่าจะด้วยประการใด ๆ

(๒) เมื่อมีเหตุที่ตนอาจถูกคัดค้านได้ตามกฎหมาย : ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๑๑ - มาตรา ๑๔ บัญญัติไว้เกี่ยวกับเรื่องและผู้พิพากษาผู้นั่งพิจารณาคดีอาจถูกคู่ความในคดีนั้นคัดค้านโดยอาศัยเหตุต่าง ๆ ที่บัญญัติไว้ในมาตราดังกล่าวนี้ได้ และกฎหมายก็ได้กำหนดระยะเวลาของการคัดค้าน การวินิจฉัยชี้ขาดคำคัดค้าน และผลของการวินิจฉัยชี้ขาดคำคัดค้านไว้ด้วย แต่พึงสังเกตว่าการที่ผู้พิพากษาที่นั่งพิจารณาคดีอาจถูกคัดค้านนั้นเป็นสิทธิของคู่ความที่จะคัดค้าน และตามกฎหมายผู้พิพากษาที่ถูกคัดค้านก็มีสิทธิที่จะไม่ยอมถอนตัวออกจากการนั่งพิจารณาคดีนั้นได้ แต่โดยจริยธรรมแล้ว ผู้พิพากษาผู้นั่งพิจารณาคดีเห็นว่าการคัดค้านนั้นไม่มีมูลหรือไม่มีเหตุอันสมควร เป็นต้นว่า คู่ความคัดค้านเพื่อหาเหตุประวิงคดี หรือกลั่นแกล้ง หรือมีเหตุอันไม่สุจริตใจประการอื่น ซึ่งเมื่อมีการคัดค้านและผู้พิพากษาผู้นั่งพิจารณาไม่ยอมถอนตัว ก็ต้องดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๑๔

หากเป็นการนั่งพิจารณาคดีอาญา ผู้พิพากษาที่นั่งพิจารณาอาจถูกตั้งรังเกียจได้ ซึ่งการตั้งรังเกียจดังกล่าว ก็อาศัยบทบัญญัติว่าด้วยการคัดค้านผู้พิพากษาในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งดังกล่าวข้างต้นไปใช้บังคับด้วย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๒๗

(๓) เมื่อมีเหตุประการอื่นที่เกี่ยวกับตัวผู้พิพากษา อันอาจทำให้การพิจารณาพิพากษาคดีนั้นเสียความยุติธรรม : แม้จะไม่ปรากฏเหตุที่คู่ความอาจคัดค้านผู้พิพากษาที่นั่งพิจารณาคดีนั้นได้ตามกฎหมายดังกล่าวข้างต้น หากผู้พิพากษาผู้นั่งพิจารณาคดีนั้นเองเห็นว่าการที่ตนจะนั่งพิจารณาคดีนั้นต่อไปอาจจะทำให้คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งกลางแคลงใจ หรือตนเองเห็นว่าไม่สมควรที่จะนั่งพิจารณาคดีนั้นต่อไปด้วยเหตุผลส่วนตัวซึ่งมีอยู่นานัปการ เป็นต้นว่า ตนเองเป็นเพื่อนสนิทหรือเป็นอริกับคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมาก่อน เป็นหรือเคยเป็นคู่หมั้นของคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือเคารพนับถือคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเสมือนเป็นญาติผู้ใหญ่ ผู้พิพากษาก็พึงถอนตัวจากการพิจารณาพิพากษาคดีนั้น

(๔) การจงใจผู้พิพากษาซึ่งพิจารณาคดีพิพากษาคดีนั้นในภายหลัง : เมื่อเจ้าของสำนวนคดีคนเดิมถอนตัว ผู้พิพากษาผู้รับโอนคดีอาจต้องการทราบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการถอนตัวของเจ้าของสำนวนคดีคนเดิมเพื่อประกอบการพิจารณาคดีด้วย ในการชี้แจงให้ผู้รับโอนคดีทราบก็ควรจะต้องกล่าวแต่เฉพาะข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการถอนตัวและเรื่องอื่น ๆ อันเกี่ยวกับคดีนั้นเท่าที่จำเป็น แต่จักต้องไม่ออกความเห็นหรือชักจูงใจให้ผู้รับโอนคดีเอนเอียงไปในทางใดทางหนึ่ง ที่อาจทำให้เสียความยุติธรรมได้

อนึ่ง ผู้พิพากษาที่เคยเป็นองค์คณะในการพิจารณาคดีไม่ว่าในชั้นใดก็ตาม แล้วต่อมาในระหว่างการพิจารณาคดี ศาลได้มีหมายเรียกถึงผู้พิพากษาดังกล่าวเพื่อให้ไปเบิกความเป็นพยานในคดีที่ตนเคยนั่งเป็นองค์คณะในการพิจารณาคดีนั้น ผู้พิพากษาก็พึงปฏิเสธที่จะเป็นพยานในคดีดังกล่าว โดยทำหนังสือให้เหตุผลแห่งการปฏิเสธต่อศาลที่มีหมายเรียก ว่าตนได้เคยนั่งเป็นองค์คณะในการพิจารณาคดีนั้น

หมวด ๓

จริยธรรมเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ในทางธุรการ

บทบัญญัติ

ข้อ ๑๕ เพื่อให้งานธุรการของศาลมีประสิทธิภาพ ผู้พิพากษาจักต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และอย่างเต็มความสามารถ ทั้งจักต้องควบคุมให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และอย่างเต็มความสามารถเช่นเดียวกัน

คำอธิบาย

(๑) จริยธรรมข้อนี้ว่าด้วยการปฏิบัติหน้าที่ของผู้พิพากษาในทางธุรการของศาล การปฏิบัติราชการในทางธุรการของศาลนี้ พระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา ๕ บัญญัติให้ประธานศาลฎีกามีหน้าที่วางระเบียบราชการฝ่ายตุลาการของศาลยุติธรรม เพื่อให้กิจการของศาลยุติธรรมดำเนินไปโดยเรียบร้อยและเป็นระเบียบเดียวกัน และมีอำนาจให้คำแนะนำแก่ผู้พิพากษาในการปฏิบัติตามระเบียบวิธีการต่างๆ ที่กำหนดขึ้นโดยกฎหมาย หรือโดยประการอื่น

ให้เป็นไปโดยถูกต้อง มาตรา ๑๑ และมาตรา ๑๔ บัญญัติให้ประธานศาลฎีกา ประธานศาลอุทธรณ์ ประธานศาลอุทธรณ์ภาค อธิบดีผู้พิพากษาศาลชั้นต้น อธิบดีผู้พิพากษาภาค และผู้พิพากษาหัวหน้าศาล ต้องรับผิดชอบในราชการของศาลให้เป็นไปโดยเรียบร้อย

ผู้พิพากษาที่พิจารณาคดีย่อมมีหน้าที่ควบคุมพนักงานศาลเกี่ยวกับงานธุรการของคดีนั้น ๆ เช่น การรับและส่งคำคู่ความและการออกหมายของศาล นอกจากนั้นผู้พิพากษาอาจได้รับมอบหมายจากผู้บังคับบัญชาให้ดูแลรับผิดชอบในงานอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น การปลดทำลายสำนวนความและการควบคุมบัญชีการเงินของศาล แต่ทั้งนี้ย่อมต้องอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของผู้พิพากษาหัวหน้าศาลนั้น ๆ อีกชั้นหนึ่ง

(๒) การปฏิบัติหน้าที่ทางธุรการจะมีประสิทธิภาพเพียงไร ย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยสามประการ คือ ประการแรก ตัวผู้ปฏิบัติราชการดี ประการที่สอง ระบบงานดี และประการที่สาม สถานการณ์ที่เกี่ยวข้องดี สำหรับตัวผู้ปฏิบัติราชการและระบบงานจะดีเพียงใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับความสามารถและความตั้งใจจริงของผู้รับผิดชอบ ส่วนเรื่องสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องนั้นบางเรื่องอาจจะเป็นเรื่องนอกเหนืออำนาจที่ผู้พิพากษาผู้เป็นหัวหน้างานจะแก้ไขได้ตามลำพัง เช่น สภาพของอาคารศาลเก่าชำรุด และไม่มียงบประมาณซ่อมแซม เป็นต้น จะทำได้ก็เพียงแต่รายงานและเสนอแนะให้ผู้บังคับบัญชาชั้นเหนือขึ้นไปเร่งรีบหาทางแก้ไขข้อบกพร่องเท่านั้น

เฉพาะในด้านตัวผู้พิพากษาผู้ปฏิบัติหน้าที่ฝ่ายธุรการนี้ จักต้องตั้งปณิธานให้แน่วแน่ ว่าตนจักปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต (ตามความหมายในคำอธิบาย (๒) ในจริยธรรมข้อ ๑) และอย่างเต็มความสามารถโดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานสี่ด้านด้วยกันคือ (ก) งานประจำ (ข) งานที่มีปัญหาเฉพาะหน้า (ค) งานริเริ่มปรับปรุงระบบงานและการทำงานของตนเองและผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาให้ดีขึ้นเป็นลำดับ และ (ง) งานด้านการประสานงานกับหน่วยราชการอื่น

ในทางปฏิบัติปรากฏอยู่เสมอว่า ผู้ปฏิบัติหน้าที่ราชการมักจะมุ่งปฏิบัติเฉพาะงานประจำและงานที่มีปัญหาเฉพาะหน้า เพียงแต่ทำให้งานนั้นเสร็จไปวันหนึ่ง ๆ เท่านั้น และมีได้เสถียรแลด้านงานริเริ่มปรับปรุงระบบงานและการทำงานของแต่ละบุคคลให้ดีขึ้น ทั้งมิได้ให้ความสำคัญแก่งานด้านการประสานงานกับหน่วยราชการอื่นเลย และที่น่าหนักใจกว่านั้นก็คือผู้พิพากษาที่เป็นผู้บังคับบัญชาบางคนไม่เอาใจใส่งานธุรการของศาลเสียเลย มุ่งแต่จะทำงานด้านอรรถคดีแต่เพียงด้านเดียว และปล่อยให้งานธุรการอยู่ในความรับผิดชอบของผู้อำนวยการสำนักงานประจำศาลหรือผู้อำนวยการสำนักอำนวยการประจำศาล เท่านั้น

อนึ่ง การที่จะทำงานให้มีประสิทธิภาพนั้น ผู้บังคับบัญชาต้องรอบรู้ในโครงสร้างและรายละเอียดตลอดจนขั้นตอนของงานธุรการนั้นด้วย ดังเช่นการเงินของศาลมีการจัดทำบัญชีและการตรวจสอบอย่างไร เป็นต้น

(๓) ควบคุมให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และอย่างเต็มความสามารถเช่นเดียวกัน : ในเบื้องต้นผู้พิพากษาที่เป็นผู้บังคับบัญชาต้องกล่อมเกลาคิดใจผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาให้มีปณิธานตรงกันกับตนเองก่อนคือ จักปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริตและอย่างเต็มความสามารถ ซึ่งบางกรณีก็ง่าย เพราะผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาเคยปฏิบัติมาหรือพร้อมที่จะปฏิบัติอยู่แล้ว แต่บางกรณีก็ยาก เพราะผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาเป็นบุคคลประเภทที่ว่า งานหนักไม่เอางานเบาไม่สู้ เกียจหรือเลียงงานได้เป็นต้องทำ และคิดอยู่แต่ว่าทำไปทำไม ทำไปก็ไม่เห็นจะได้อะไร

ซึ่งต้องอาศัยความอดทนและเวลา ตลอดจนศิลปะแห่งการจูงใจของผู้บังคับบัญชาให้เห็นผิดเห็นชอบ มีความสำนึกในหน้าที่เพื่อประโยชน์ของราชการศาลยุติธรรม ทางที่จะกล่อมเกล่าและฝึกรอบรมให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มความสามารถที่ดีที่สุดทางหนึ่งคือ การที่ผู้บังคับบัญชาเองปฏิบัติราชการด้วยความกระตือรือร้นเข้มแข็ง และหนักกว่าผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ซึ่งจะเป็นตัวอย่างที่ดีเป็นแรงดลใจให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาถือปฏิบัติตาม และผู้บังคับบัญชาที่ดีจักต้องเอาใจใส่สนใจและติดตามการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาด้วยว่าลุล่วงไปด้วยดี หรือมีอุปสรรคอันใด มีช่องทางใดที่จะขจัดปิดเป่าอุปสรรคเหล่านั้นได้ และมีช่องทางใดที่จะปรับปรุงงานนั้นให้ดีขึ้นอีกบ้าง

บทบัญญัติ

ข้อ ๑๖ ผู้พิพากษาจักต้องปฏิบัติหน้าที่ราชการตามคำสั่งอันชอบด้วยกฎหมายของผู้บังคับบัญชาและตามลำดับชั้นของการบังคับบัญชา เว้นแต่จะได้รับอนุญาตให้ข้ามลำดับชั้นได้

คำอธิบาย

(๑) ปฏิบัติหน้าที่ราชการตามคำสั่งอันชอบด้วยกฎหมายของผู้บังคับบัญชา :

(ก) คำเตือนผู้พิพากษาของพระยาจินดาภิรมย์ เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม ซึ่งได้พิมพ์แจกแก่ผู้พิพากษาที่จะออกไปรับราชการใหม่ใน พ.ศ. ๒๔๗๒ ตอนหนึ่งมีว่า :

“หลักที่ว่าตุลาการย่อมมีอิสระในการออกความเห็นตัดสินคดีนั้นมีจำเพาะที่เกี่ยวกับการพิจารณาและตัดสินความ นอกแต่นั้น เช่น เกี่ยวกับการปกครองก็ดี ระเบียบเวลาทำงานและการลาหยุดก็ดี การบัญชี การเงินก็ดี หรือระเบียบธุรการภายในศาลก็ดี เหล่านี้ย่อมอยู่ใต้บังคับบัญชาของหัวหน้าผู้มีอำนาจเหนือตามลำดับชั้น”

(ข) ผู้พิพากษาพึงระลึกว่างานธุรการของศาลนั้นอยู่ในความรับผิดชอบของผู้บังคับบัญชาแต่ผู้เดียว ถ้าเป็นคำสั่งที่ชอบด้วยกฎหมายผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาต้องปฏิบัติตาม แต่หากเป็นคำสั่งที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาไม่จำเป็นต้องปฏิบัติตาม อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติเพื่อประโยชน์ของราชการ หากมีกรณีที่ผู้พิพากษาข้องใจเกี่ยวกับคำสั่งของผู้บังคับบัญชา แทนที่จะปฏิเสธไม่ปฏิบัติตามหรือเสนอความเห็นคัดค้านเป็นหนังสือ เพื่อความมีอภัยอันดีและความรอบคอบในการปฏิบัติหน้าที่ราชการ ผู้พิพากษาผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาสมควรจะขอเข้าพบผู้บังคับบัญชาเพื่อขอปรึกษาหารือเป็นการเฉพาะตัวเสียก่อน ด้วยอาจจะมีกรณีที่ผู้บังคับบัญชาพลั้งเผลอหรือมีเหตุผลอันรับฟังได้ว่าคำสั่งนั้นชอบแล้ว และอาจจะมีกรณีที่ผู้พิพากษาผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาเข้าใจผิดไปเองก็เป็นได้ การปฏิเสธไม่ปฏิบัติตามก็ดี การเสนอความเห็นคัดค้านก็ดี สมควรจะเป็นทางออกทางสุดท้ายเท่านั้น

(๒) ปฏิบัติหน้าที่ราชการตามลำดับชั้นของการบังคับบัญชา :

การปฏิบัติหน้าที่ราชการตามลำดับชั้นของการบังคับบัญชานั้นนับได้ว่าเป็นประเพณีที่ถือปฏิบัติกันตลอดมาไม่ว่าจะเป็นข้าราชการฝ่ายใด เพราะความรับผิดชอบของผู้บังคับบัญชาเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ราชการของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาแต่ละระดับมีอยู่ ผู้บังคับบัญชาเหล่านี้ทุกระดับจักต้องรับทราบถึงการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาโดยตรงของตนด้วย แต่ก็อาจมีบางกรณี

เพื่อความสะดวก ผู้บังคับบัญชาชั้นเหนือขึ้นไปอาจอนุญาตให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติหน้าที่ราชการข้ามลำดับชั้นได้

บทบัญญัติ

ข้อ ๑๗ ผู้พิพากษาจักต้องปกครองผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาด้วยความเที่ยงธรรม และควบคุมให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติตามวินัยและจริยธรรมโดยเคร่งครัด

การรายงานความดีความชอบของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาจักต้องตรงตามความเป็นจริง และการให้ความเห็นเกี่ยวกับผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาจักต้องปราศจากอคติ

คำอธิบาย

(๑) ปกครองผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาด้วยความเที่ยงธรรม :

การที่จะวินิจฉัยว่าอย่างไรเที่ยงธรรมในการปกครองนั้น ที่ถือปฏิบัติกันทั่วไปก็คือ ยึดถือระบบคุณธรรม (merit system) อันหมายถึงระบบการพิจารณาความดีความชอบ หรือตำแหน่งหน้าที่ของข้าราชการ โดยยึดถือประโยชน์ของทางราชการแผ่นดินเป็นหลัก ซึ่งได้แก่การพิจารณาจากผลการปฏิบัติงานและคุณลักษณะดีเด่นต่าง ๆ ของตัวข้าราชการผู้นั้นเป็นสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความซื่อสัตย์สุจริต ความรู้ความสามารถ ความมีวิริยะอุตสาหะ การอุทิศตนให้แก่ราชการ อุปนิสัย อาวุโส และการดำรงตนในสังคม

สำหรับระบบคุณธรรมของผู้พิพากษานั้น นอกจากผลการปฏิบัติงานและความรู้ความสามารถแล้ว มีคุณลักษณะบางประการที่พึงได้รับการพิจารณาเป็นพิเศษ กล่าวคือ

(ก) ความซื่อสัตย์สุจริต นั้นต้องพิเคราะห์อย่างละเอียดลึกซึ้งกว่าปกติตามที่กล่าวไว้แล้ว ในจริยธรรม ข้อ ๑ คำอธิบาย (๒)

(ข) อุปนิสัย ของผู้พิพากษาจักต้องพิเคราะห์ในแง่ความมีสามัญสำนึก ความพอเหมาะพอควร ความมีสัมมาทิวะ สุขุมเยือกเย็น และความสุภาพนุ่มนวลประกอบด้วย

(ค) อาวุโส เรื่องอาวุโสนี้ ราชการฝ่ายตุลาการให้ลำดับความสำคัญค่อนข้างสูง และแตกต่างจากราชการฝ่ายอื่น ๆ ในแง่ที่ว่า ข้าราชการตุลาการมีลำดับอาวุโสเพียงสายเดียว โดยมีประธานศาลฎีกาเป็นผู้มีอาวุโสสูงสุดและเรียงลำดับลงมาจนกระทั่งถึงผู้ช่วยผู้พิพากษาคนสุดท้าย ส่วนราชการฝ่ายอื่น ๆ แม้จะมีลำดับอาวุโสแต่ก็ได้จัดลำดับอาวุโสอย่างเคร่งครัดเป็นสายเดียวเช่นข้าราชการตุลาการ

(ง) การดำรงตนในสังคม เนื่องจากการปฏิบัติหน้าที่ราชการของผู้พิพากษาจะมีประสิทธิภาพเพียงใด ขึ้นอยู่กับความเชื่อถือศรัทธาที่บุคคลทั่วไปมีต่อตัวผู้พิพากษาทั้งเป็นรายตัวบุคคลและเป็นสถาบันด้วย การดำรงตนในสังคมของผู้พิพากษาจึงมีความสำคัญอยู่มาก

ระบบปกครองข้าราชการซึ่งตรงกันข้ามกับระบบคุณธรรมคือระบบอุปถัมภ์ (patronage system) อันได้แก่ การสนับสนุนสมัครพรรคพวก (favoritism) หรือญาติพี่น้อง (nepotism) อันเป็นระบบที่ยึดประโยชน์ส่วนตนเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นการบ่อนทำลายประสิทธิภาพ

ของราชการแผ่นดินและจิตใจของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาที่มุ่งปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรู้ความสามารถของตนแท้ ๆ เป็นอย่างยิ่ง

(๒) ควบคุมให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติตามวินัยและจรรยาบรรณโดยเคร่งครัด :

เรื่องนี้จะปฏิบัติได้ก็ต่อเมื่อตัวผู้บังคับบัญชาเองปฏิบัติตามวินัยและจรรยาบรรณโดยเคร่งครัดอยู่แล้ว และการจะปฏิบัติได้ผลก็ต่อเมื่อผู้บังคับบัญชาตักเตือนกล่อมเกลารหรือสะกิดใจผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาได้อย่างแนบเนียน และเป็นการพูดจาทั้งสองต่อสอง มิฉะนั้นจะเป็นเรื่องประจานกันไป

(๓) การรายงานความดีความชอบของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา :

ชีวิตราชการของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาขึ้นอยู่กับกรรายงานความดีความชอบของผู้บังคับบัญชาอยู่ส่วนหนึ่ง และเป็นส่วนสำคัญด้วย ดังนั้นในด้านข้อเท็จจริงจึงต้องเป็นรายงานที่ตรงตามความเป็นจริงทุกประการ และในด้านความเห็น ผู้บังคับบัญชาจักต้องใคร่ครวญอย่างรอบคอบ ความเห็นนั้นต้องเป็นกลาง ปราศจากอคติทั้งปวง ไม่ว่าจะเป็นการรายงานเป็นลายลักษณ์อักษรหรือเป็นการให้ความเห็นด้วยวาจา มีผู้บังคับบัญชาบางคนรายงานเป็นลายลักษณ์อักษรเกี่ยวกับผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาอย่างหนึ่ง แต่ให้ความเห็นด้วยวาจาอีกอย่างหนึ่งด้วยกริ่งเกรงว่าจะไม่เป็นที่ต้องใจของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา การปฏิบัติเช่นนั้นเป็นการรายงานเท็จ

การรายงานความดีความชอบของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาเป็นเรื่องลับเฉพาะระหว่างผู้บังคับบัญชาชั้นเหนือของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา การเปิดเผยรายงานความดีความชอบดังกล่าวให้กับบุคคลซึ่งไม่มีสิทธิล่วงรู้เป็นการละเมิดจรรยาบรรณในเรื่องเปิดเผยความลับของทางราชการข้อ ๒๕

มีข้อที่น่าหนักใจเกี่ยวกับรายงานความดีความชอบของข้าราชการตุลาการในปัจจุบันอยู่ข้อหนึ่งคือ ผู้บังคับบัญชาบางคนไม่ได้รายงานตามความเป็นจริงว่าผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาเป็นอย่างไร มีคุณธรรมข้อใดดีเด่น ข้อใดปานกลางหรือด้อย แต่มักจะรายงานขึ้นมาว่าดีทุกอย่าง เมื่อรายงานความดีความชอบมาถึงคณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรมก็ปรากฏว่าผู้อยู่ใต้บังคับบัญชามีคุณธรรมดีเท่ากันทั้งหมด ซึ่งเห็นกันว่าเป็นไปได้ยากที่จะดีเท่ากันหมดเช่นนั้น ความเกรงใจ หรือความกลัวของผู้บังคับบัญชาในเรื่องนี้ย่อมก่อให้เกิดความไม่เที่ยงธรรมแก่บรรดาผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาทั้งหลายเป็นอย่างมาก เพราะคณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรมไม่มีข้อมูลอื่นเพียงพอที่จะวินิจฉัยได้ว่าผู้พิพากษาคนใดมีคุณธรรมดีเด่นจริง ๆ และสมควรได้รับการพิจารณาความดีความชอบเป็นกรณีพิเศษ คณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรมก็ได้ แต่อาศัยความมีอาวุโสเป็นข้อพิจารณา แต่เพียงประการเดียว ดังนั้นถ้าหากผู้บังคับบัญชารายงานความดีความชอบของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาขึ้นมาตามความเป็นจริงและอย่างเป็นกลาง แม้ว่าความเห็นของผู้บังคับบัญชาแต่ละรายไม่อาจจะจัดให้อยู่ในมาตรฐานเดียวกันได้ ก็จะช่วยขจัดความเหลื่อมล้ำและความไม่เป็นธรรมทั้งหลายอันจะเกิดแก่ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาลงได้เป็นอันมาก

บทบัญญัติ

ข้อ ๑๘ ผู้พิพากษาพึงสนับสนุนส่งเสริมผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาที่ซื่อสัตย์สุจริต มีผลงานดีเด่น มีความรู้ความสามารถ และขยันขันแข็ง ทั้งจักต้องให้ความช่วยเหลือแก่ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาซึ่งปฏิบัติหน้าที่ราชการโดยชอบ

คำอธิบาย

(๑) ผู้บังคับบัญชาที่ดีย่อมสนับสนุนส่งเสริมผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาที่ดี ทั้งนี้มิใช่แต่เพียงเพื่อความเป็นธรรมแก่ตัวผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาเองเท่านั้น หากแต่เป็นการวางรากฐานอันมั่นคงให้แก่สถาบันตุลาการด้วย

ผู้บังคับบัญชาที่ดีย่อมจะช่วยกระตุ้นผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาที่มีข้อบกพร่องหรือไม่มี ความกระตือรือร้นให้สำนึกในหน้าที่ และพยายามปรับปรุงตนให้มีคุณลักษณะดีเด่นขึ้นเป็นลำดับด้วยมืออยู่เสมอที่ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชามีผลงานดีเด่นขึ้น มีอุปนิสัยดีและขยันขันแข็งขึ้นก็เพราะได้กำลังใจจากผู้บังคับบัญชาที่ให้ความเอาใจใส่แก่ตนตลอดมาอย่างเสมอต้นเสมอปลาย

(๒) เมื่อผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาถูกผู้อื่นกล่าวหาว่า กระทำผิดทางอาญาหรือทางวินัย หรือประพฤตินิชอบในทางใด ๆ เพื่อความเป็นธรรมและเพื่อให้กำลังใจแก่ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ผู้สุจริตและปฏิบัติหน้าที่ราชการโดยชอบ หากผู้บังคับบัญชาได้สืบสวนข้อเท็จจริงจนปรากฏว่าไม่มีมูลตามข้อกล่าวหา ก็ควรให้ความช่วยเหลือแก่ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาตามสมควรแก่กรณี

(๓) ในกรณีที่ข้าราชการหรือลูกจ้างของทางราชการที่ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่ราชการได้ถูกกล่าวหาหรือถูกฟ้องคดีอาญาเนื่องจากการปฏิบัติราชการนั้น หากหัวหน้าส่วนราชการเจ้าสังกัดได้พิจารณาแล้วเห็นว่าการกระทำที่ถูกกล่าวหาหรือถูกฟ้องคดีนั้นเป็นการปฏิบัติราชการตามหน้าที่โดยชอบด้วยกฎหมายหรือระเบียบแบบแผนของทางราชการและทางราชการมิได้เป็นผู้กล่าวหาหรือฟ้องร้องคดีนั้นเอง ข้าราชการหรือลูกจ้างดังกล่าวอาจได้รับความช่วยเหลือในเรื่องประกันตัวและค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินคดีอาญาจากหน่วยราชการเจ้าสังกัด ทั้งในชั้นพนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ และศาล (ระเบียบกระทรวงการคลังว่าด้วยการช่วยเหลือข้าราชการหรือลูกจ้างของทางราชการที่ต้องหาคดีอาญา พ.ศ. ๒๕๒๘)

บทบัญญัติ

ข้อ ๑๙ เมื่อปรากฏว่ามีการกระทำความผิดทางวินัยของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาขึ้น ผู้พิพากษาจักต้องรายงานผู้บังคับบัญชาทันทีโดยรายงานตามความเป็นจริง ทั้งจักต้องไม่ปกปิดเรื่องใด ๆ ที่ควรรายงาน

กรณีตามวรรคหนึ่ง หากเป็นเรื่องที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ของตน ผู้พิพากษาจักต้องดำเนินการไปตามอำนาจหน้าที่นั้นโดยพลัน

ในกรณีที่ปรากฏว่ามีการละเมิดจริยธรรมในข้อสำคัญอันควรรายงาน ผู้พิพากษาพึงรายงานให้ผู้บังคับบัญชาทราบ

คำอธิบาย

(๑) เมื่อข้าราชการตุลาการในศาลใดถูกกล่าวหา หรือมีกรณีเป็นที่สงสัยว่ากระทำความผิดวินัย ผู้บังคับบัญชาต้องดำเนินการสอบสวนข้อเท็จจริงในชั้นต้นโดยมิชักช้า ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่ ก.ต. กำหนด ทั้งนี้เป็นไปตามบทบัญญัติมาตรา ๖๘ แห่งพระราชบัญญัติระเบียบ

ข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม พ.ศ. ๒๕๔๓ และหากปรากฏว่ามีการกระทำผิดทางวินัยของผู้ได้บังคับบัญชา ผู้บังคับบัญชาจักต้องรายงานความเห็นไปยังผู้บังคับบัญชาเหนือตนขึ้นไปตามลำดับ เพื่อดำเนินการตามควรแก่กรณี การรายงานนี้ต้องรายงานตามความเป็นจริงทั้งหมดในเรื่องที่มีการกล่าวหา รวมตลอดทั้งข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความผิดอื่นที่พบนอกเหนือจากที่ถูกกล่าวหา การรายงานโดยปกปิดข้อความที่ควรต้องบอก มาตรา ๕๗ วรรคสอง ถือว่าเป็นรายงานเท็จด้วย

(๒) กรณีตาม (๑) ถ้าผู้บังคับบัญชาไม่จัดการลงโทษตามอำนาจหน้าที่ หรือจัดการลงโทษโดยไม่สุจริต พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม พ.ศ. ๒๕๔๓ มาตรา ๖๗ ถือว่าผู้บังคับบัญชาผู้นั้นกระทำผิดวินัยด้วย

(๓) การละเมิดจริยธรรมในข้อสำคัญ : ประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการนี้ แบ่งจริยธรรมไว้เป็นสองประเภท โดยใช้คำว่า “**จักต้อง**” และ “**พึง**” ซึ่งแสดงถึงความสำคัญของจริยธรรมลดหลั่นกัน ในแง่ของผู้บังคับบัญชา การที่จะรายงานเรื่องการละเมิดจริยธรรมนี้ ย่อมจะต้องพิจารณาจากข้อเท็จจริงประกอบด้วยเป็นรายๆ ไปว่ามีการละเมิดจริยธรรมในข้อสำคัญถึงขนาดที่ควรจะรายงานหรือเพียงแต่แนะนำตักเตือน ซึ่งบางเรื่องก็เห็นได้ง่ายว่าสมควรรายงาน เช่น การรับทรัพย์สินจากคู่ความเกี่ยวกับคดีความ แม้คดีเรื่องนั้นจะถึงที่สุดแล้ว (จริยธรรม ข้อ ๔๑) แต่บางเรื่องย่อมต้องดูข้อเท็จจริงประกอบด้วยว่าสมควรจะรายงานหรือไม่ เช่น การรับของขวัญหรือของกำนัล อันมีมูลค่าเกินกว่าที่พึงให้กันตามอัธยาศัยและประเพณีในสังคม (จริยธรรมข้อ ๔๒) เป็นต้น

บทบัญญัติ

ข้อ ๒๐ ผู้พิพากษาพึงเอาใจใส่ดูแล และอนุเคราะห์ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาตามควรแก่กรณี

บทบัญญัติ

ข้อ ๒๑ ผู้พิพากษาพึงส่งเสริมความสามัคคีในระหว่างผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาและในหมู่ข้าราชการ

คำอธิบาย

(๑) คำเตือนผู้พิพากษา ของพระยาจินดาภิรมย์ เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม ซึ่งได้พิมพ์แจกแก่ผู้พิพากษาที่จะออกไปรับราชการใหม่ใน พ.ศ. ๒๔๗๒ ตอนหนึ่งมีว่า

“... ควรมีความปรองดองสามัคคีระหว่างกันตามลำดับผู้ใหญ่และผู้เยาว์ ควรอ่อนผันเข้าหากัน อย่าถือเป็นเขาเป็นเรา...”

... นอกจากความสามัคคีปรองดองในระหว่างคณะผู้พิพากษา ดังกล่าวแล้ว ควรสามัคคีปรองดองกับข้าราชการแผนกอื่นด้วย ข้อสำคัญนั้นข้าราชการฝ่ายปกครองเป็นข้าราชการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เช่นเดียวกับผู้พิพากษา ที่มีหน้าที่ระงับทุกข์ และบำรุงสุขของประชาชนด้วยกัน ควรมีความสามัคคีปรองดอง และมีความเคารพต่อกัน และควรช่วยเหลืออ่อนผันกัน

ราชการจึงจะดำเนินไปได้สะดวกเรียบร้อย ถ้าขาดความสามัคคีปรองดองกัน แม้ในขั้นต้นจะแตกร้าง ในส่วนตัวก็อาจเป็นเหตุลุกลามถึงหน้าที่ราชการ ทำให้เป็นที่เสียหายต่อไปได้ฉะนั้นต้องระมัดระวัง อย่าให้มีเรื่องเกิดขึ้นได้ แต่ทั้งนี้ต้องไม่ให้เสื่อมเสียแก่หน้าที่ตุลาการ ซึ่งจะต้องเป็นไปตามหลัก ความยุติธรรมและบทกฎหมาย”

(๒) การที่จะมีความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันได้ก็ต่อเมื่อทุกคนมีอุดมการณ์ อันร่วมกัน โดยเฉพาะในหมู่ผู้พิพากษานั้น อุดมการณ์สำคัญที่จะนำมาสู่สามัคคีธรรมก็คือการเทิดทูนไว้ ซึ่งเกียรติศักดิ์แห่งสถาบันตุลาการตามจริยธรรม ข้อ ๑ ส่วนการที่จะผดุงรักษาสามัคคีธรรมให้มั่นคง ยิ่งขึ้นนั้น จำเป็นที่บรรดาผู้พิพากษาทั้งหลายจักต้องช่วยกันเสริมสร้างบรรยากาศที่มีความสุขสงบและ อบอุ่นให้มีอยู่ในสถาบันตุลาการด้วย โดยต่างฝ่ายต่างต้องเคารพยกย่องและปรารถนาดีต่อกัน ยึดมั่น ในความเที่ยงธรรม และบำเพ็ญตนอยู่ในกรอบของกฎหมาย ศีลธรรม และจริยธรรมแห่งวิชาชีพ อย่างเคร่งครัด

บทบัญญัติ

ข้อ ๒๒ ผู้พิพากษาพึงเปิดโอกาสให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ราชการ และรับฟังความคิดเห็นดังกล่าวที่ชอบด้วยเหตุผล

บทบัญญัติ

ข้อ ๒๓ ผู้พิพากษาจักต้องสอดส่องดูแลให้คู่ความ ทนายความ พยาน และ ประชาชนที่มาศาลได้รับความเป็นธรรม ความสะดวกและการปฏิบัติอย่างมีอัธยาศัย

คำอธิบาย

หน้าที่หลักในราชการฝ่ายธุรการของศาล คือ การให้บริการแก่ผู้ที่มาศาล ไม่ว่าจะเป็น คู่ความ ทนายความ พยาน หรือบุคคลทั่วไป ผู้บังคับบัญชาต้องควบคุมดูแลให้พนักงานศาลให้ความ เป็นธรรม ความสะดวก และการปฏิบัติอย่างมีอัธยาศัย แต่เคยปรากฏว่ามีพนักงานศาลบางคนใช้วาจา ไม่สุภาพกับผู้มาติดต่อสอบถามเกี่ยวกับคดีความ และเรื่องที่ควรคำนึงถึงเป็นพิเศษได้แก่เรื่องการรับ คำคู่ความและเอกสารที่ยื่นต่อศาลซึ่งในบางครั้งพนักงานศาลไม่ยอมรับ แทนที่จะบอกกล่าวให้เหตุผล แก่ผู้ยื่นอย่างมีอัธยาศัยตามหน้าที่ของตน กลับส่งคืนในลักษณะที่เกือบจะเรียกได้ว่าโยนใส่หน้า การให้ความเป็นธรรม ความสะดวก และความมีอัธยาศัยของพนักงานศาล จะมีได้ก็ต่อเมื่อพนักงานศาล ผู้นั้นมีเมตตาธรรมและเป็นหน้าที่ผู้บังคับบัญชาที่จักต้องพร่ำสอนอบรมให้ทุกคนในบังคับบัญชา มีเมตตาธรรมในการปฏิบัติหน้าที่ราชการของศาลด้วย

บทบัญญัติ

ข้อ ๒๔ ผู้พิพากษาจักต้องเอาใจใส่ดูแลศาลและบริเวณศาลให้มีศรีสง่า สมกับเป็นสถานที่ประสิทธิ์ประสาทความยุติธรรม ควบคุมดูแลทรัพย์สินทั้งหลายของทางราชการไว้เพื่อใช้ในราชการ ทั้งจักต้องถนอมรักษาทรัพย์สินดังกล่าวให้อยู่ในสภาพเรียบร้อยใช้การได้ตลอดเวลา

คำอธิบาย

เรื่องทรัพย์สินของทางราชการนี้เคยปรากฏว่าผู้รับผิดชอบดูแลทรัพย์สินดังกล่าวนำไปใช้ประโยชน์ส่วนตัวอันเป็นการไม่สมควร อาทิ ใช้เครื่องโทรศัพท์ของทางราชการโทรศัพท์ทางไกลเกี่ยวกับเรื่องส่วนตัว แต่อ้างว่าใช้ในนามของทางราชการ หรือนำรถยนต์ของทางราชการไปให้บุตรหัดขับขี่

บทบัญญัติ

ข้อ ๒๕ ผู้พิพากษาจักต้องรักษาความลับของทางราชการมิให้รั่วไหล และจักต้องไม่เปิดเผยความลับแก่บุคคลใดซึ่งไม่มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายที่จะล่วงรู้ความลับนั้น

คำอธิบาย

(๑) พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม พ.ศ.๒๕๔๓ มาตรา ๖๕ บัญญัติว่า “ข้าราชการตุลาการต้องรักษาความลับของทางราชการ”

(๒) ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๒ ได้กำหนดชั้นความลับของทางราชการไว้ ๓ ชั้น คือ ลับที่สุด (TOP SECRET) ลับมาก (SECRET) และลับ (CONFIDENTIAL) และได้กล่าวถึงความหมายของ “ความลับของทางราชการ” ไว้ สรุปได้ว่า หมายถึง เรื่องที่ไม่พึงเปิดเผยให้ผู้ไม่มีหน้าที่ได้ทราบโดยสงวนไว้ให้ทราบเฉพาะบุคคลที่มีหน้าที่ต้องทราบ เพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติราชการเท่านั้น หากเปิดเผยหรือทำให้ความลับของทางราชการทั้งหมดหรือเพียงบางส่วนรั่วไหลจะทำให้เกิดความเสียหายต่อทางราชการ หรือเกียรติภูมิของประเทศชาติหรือพันธมิตร หรือเป็นอันตรายต่อความมั่นคงปลอดภัยหรือความสงบเรียบร้อยต่อประเทศชาติ หรือเกิดความไม่สงบเรียบร้อยขึ้นภายในราชอาณาจักร

ตัวอย่างเช่น การเปิดเผยผลของคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลที่ยังไม่ได้อ่านให้คู่ความฟัง การเปิดเผยรายงานการสืบเสาะและพินิจที่พนักงานคุมประพฤติทำขึ้นตามคำสั่งศาลก่อนศาลอ่านคำพิพากษาในคดีนั้น หรือการที่เจ้าหน้าที่ในการประชุมอนุกรรมการได้นำมติในการประชุมลับของคณะอนุกรรมการไปเปิดเผยแก่ผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์ก่อนเสนอคณะกรรมการใหญ่เป็นการเปิดเผยความลับของทางราชการ

(๓) เกี่ยวกับการรักษาความลับของทางราชการนี้ คณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม ได้วางระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม ว่าด้วยการรักษาความปลอดภัย พ.ศ. ๒๕๕๐ ซึ่งกำหนดพื้นที่ที่มีการรักษาความปลอดภัยโดยมีข้อจำกัดและควบคุมการเข้าออกเป็นพิเศษ มีความมุ่งหมายเพื่อจะพิทักษ์สิ่งที่เป็นความลับ บุคคลตลอดจนทรัพย์สินของทางราชการให้ปลอดภัย และมีมาตรการเกี่ยวกับพื้นที่หวงห้ามโดยแบ่งออกเป็น เขตหวงห้ามเฉพาะ และเขตหวงห้ามเด็ดขาด สำหรับพื้นที่ที่เป็นเขตหวงห้ามเฉพาะ เช่น พื้นที่ในห้องพิจารณาและห้องธุรการทั้งหมดที่อยู่ใน อาคารศาลยุติธรรม ซึ่งบุคคลที่มีสิทธิเข้าไปในเขตหวงห้ามเฉพาะ ได้แก่ ผู้พิพากษา เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องกับคดีนั้น ๆ ส่วนพื้นที่ที่เป็นเขตหวงห้ามเด็ดขาด เช่น ห้องทำงานผู้พิพากษาและทางเดินที่กำหนดไว้โดยเฉพาะ ซึ่งบุคคลที่มีสิทธิเข้าไปในบริเวณห้องทำงานของผู้พิพากษา ได้แก่ ผู้พิพากษาและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง สำหรับบุคคลภายนอกหากจะเข้าไป ต้องได้รับอนุญาตตามมาตรการรักษาความปลอดภัยที่หัวหน้าส่วนราชการศาลยุติธรรมกำหนด

หมวด ๔ จริยธรรมเกี่ยวกับกิจการอื่น

บทบัญญัติ

ข้อ ๒๖ ผู้พิพากษาจักต้องไม่เป็นการ กรรมการ ผู้จัดการ ที่ปรึกษา หรือดำรงตำแหน่งอื่นใดในห้างหุ้นส่วน บริษัท ห้างร้านหรือธุรกิจของเอกชน เว้นแต่จะเป็นกิจการที่มีได้แสวงหากำไร

ผู้พิพากษาจักต้องไม่ประกอบอาชีพ หรือวิชาชีพ หรือกระทำกิจการใดอันจะกระทบกระเทือนต่อการปฏิบัติหน้าที่หรือเกียรติศักดิ์ของผู้พิพากษา

คำอธิบาย

(๑) โดยสภาพและลักษณะของงานตุลาการจำเป็นที่จะต้องให้ผู้พิพากษาดำรงตนอยู่เหนือความขัดแย้งและผลประโยชน์ทางธุรกิจการค้าให้มากที่สุด การที่ผู้พิพากษาจะเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมใด ๆ ซึ่งมีลักษณะเป็นการหารายได้พิเศษจึงจำเป็นต้องกระทำด้วยความระมัดระวังอย่างยิ่ง มิให้เป็นปฏิปักษ์ต่อภาพพจน์แห่งความเป็นกลางหรือขัดแย้งต่อการปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งตุลาการของตนได้

(๒) การห้ามผู้พิพากษาเป็นกรรมการ ผู้จัดการ ที่ปรึกษา หรือดำรงตำแหน่งอื่นใดในห้างหุ้นส่วน บริษัท ห้างร้าน หรือธุรกิจของเอกชนซึ่งแสวงหากำไรนั้น ก็เพื่อตัดปัญหามิให้บุคคลทั่วไปและบุคคลที่มีข้อพิพาทกับองค์กรทางธุรกิจการค้าเหล่านั้นหวาดระแวงไปได้ว่าองค์กรทางธุรกิจการค้าดังกล่าวอาจอาศัยชื่อและตำแหน่งของผู้พิพากษาไปแสวงหาผลประโยชน์ได้

ข้อห้ามดังกล่าวนี้ เป็นการสอดคล้องกับบทบัญญัติแห่งกฎหมายในเรื่องทำนองเดียวกันซึ่งกระจัดกระจายอยู่หลายแห่ง เช่น มาตรา ๕๙ แห่งพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม พ.ศ.๒๕๔๓ มาตรา ๘๓ (๖) แห่งพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. ๒๕๕๑

การระบุชื่อตำแหน่งไว้ให้คลุมถึงการ “ดำรงตำแหน่งอื่นใด” ด้วย ก็เพื่อป้องกันการหลีกเลี่ยงโดยวิธีตั้งชื่อเฉพาะตำแหน่งสำหรับผู้พิพากษาชั้นใหม่ เช่น ที่ปรึกษากิตติมศักดิ์ เหนรัญญิก ปฎิคม หรือนายทะเบียน เป็นต้น ทั้งนี้ ไม่ว่าจะการเข้าดำรงตำแหน่งหน้าที่ดังกล่าวนี้ จะมีค่าตอบแทนให้หรือไม่

(๓) สำหรับการที่ผู้พิพากษาจะประกอบอาชีพ วิชาชีพ หรือดำเนินกิจการใดด้วยตนเองซึ่งอาจทำได้ ก็ยังจำเป็นที่จะต้องระมัดระวังให้อยู่ในลักษณะที่พอเหมาะพอควรอยู่เสมอ ทั้งจะต้องมิให้กระทบกระเทือนต่อการปฏิบัติหน้าที่ของผู้พิพากษาหรือเกียรติศักดิ์ของสถาบันตุลาการด้วย

บทบัญญัติ

ข้อ ๒๗ ในกรณีจำเป็นผู้พิพากษาอาจได้รับมอบหมายหรือแต่งตั้งจากหน่วยราชการ หรือหน่วยงานอื่นของรัฐให้ปฏิบัติหน้าที่อันเกี่ยวกับหน่วยราชการ หรือหน่วยงานนั้นได้ ในเมื่อการปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวไม่กระทบกระเทือนต่อการปฏิบัติหน้าที่หรือเกียรติศักดิ์ของผู้พิพากษา ทั้งจักต้องได้รับอนุญาตจากสำนักงานศาลยุติธรรมแล้ว เว้นแต่จะมีบทบัญญัติแห่งกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ หรือมติของ ก.ต. ระบุไว้เป็นอย่างอื่น

คำอธิบาย

(๑) ผู้พิพากษาเป็นบุคคลซึ่งได้รับการยอมรับและยกย่องจากสังคมทั่วไปว่าเป็นผู้ทรงภูมิรู้ในทางกฎหมาย จึงมักจะได้รับ การขอร้องจากหน่วยราชการอื่นให้ไปช่วยปฏิบัติงานอันเกี่ยวกับหน่วยราชการนั้นเป็นครั้งคราว การที่ผู้พิพากษาจะไปช่วยปฏิบัติหน้าที่ให้กับหน่วยราชการต่าง ๆ ตามคำขอร้องนั้น นับว่าเป็นการปฏิบัติตนเพื่อประโยชน์แก่ราชการโดยส่วนรวมอย่างหนึ่ง ทั้งยังเป็นโอกาสที่จะช่วยชี้แจงให้บุคคลในวงการฝ่ายอื่นมีความเข้าใจในเรื่องของงานตุลาการดีขึ้นอีกด้วย แต่อย่างไรก็ตาม การที่ผู้พิพากษาจะออกไปให้ความช่วยเหลือแก่งานราชการฝ่ายอื่นนี้ จักต้องคำนึงถึงปัญหาการขาดอัตรากำลังบุคลากรในวงการตุลาการและความจำเป็นที่จะต้องปกป้องสถาบันตุลาการ มิให้เข้าไปพัวพันกระทบกระทั่งหรือขัดแย้งกับราชการฝ่ายอื่นด้วย จริยธรรมข้อนี้ จึงได้วางเงื่อนไขสำหรับการที่ผู้พิพากษาจะได้รับมอบหมายหรือแต่งตั้งให้ไปปฏิบัติหน้าที่ราชการอื่นไว้ ๓ ประการ ดังนี้

(ก) ในกรณีจำเป็น : การแต่งตั้งหรือมอบหมายให้ผู้พิพากษาไปช่วยปฏิบัติหน้าที่ราชการให้แก่หน่วยราชการ หรือหน่วยงานอื่นของรัฐนั้นจะกระทำได้เมื่อมีความจำเป็นจริง ๆ เท่านั้น และต้องเป็นไปในลักษณะที่ผู้พิพากษาเป็นฝ่ายได้รับการขอร้องจากฝ่ายผู้แต่งตั้งหรือมอบหมาย โดยที่ผู้พิพากษานั้นมิได้กระทำการใด ๆ อันเป็นการเสนอตัวด้วย

(ข) ในเมื่อการปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวไม่กระทบกระเทือนต่อการปฏิบัติหน้าที่หรือเกียรติศักดิ์ของผู้พิพากษา และ

(ค) ต้องได้รับอนุญาตจากสำนักงานศาลยุติธรรมแล้ว (หนังสือสำนักงานศาลยุติธรรม ที่ ศย ๐๐๓/ว ๑๙๑ ลงวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๐) : การที่จะได้รับอนุญาตจากสำนักงานศาลยุติธรรมนั้น ตามปกติต้องให้ผู้บังคับบัญชาของผู้พิพากษาผู้จะได้รับแต่งตั้งหรือมอบหมายนั้น ได้มีโอกาสทำความเห็นเสนอแนะมาตามลำดับขั้นก่อน ว่าการที่ผู้พิพากษาผู้นั้น จะได้รับการแต่งตั้งหรือมอบหมายดังกล่าว เป็นกรณีที่จำเป็นหรือไม่ จะเป็นการกระทบกระเทือนต่อการปฏิบัติหน้าที่ประจำของผู้พิพากษานั้นหรือไม่ และจะเสี่ยงต่อการเสื่อมเสียเกียรติศักดิ์ของสถาบันตุลาการหรือไม่ ทั้งนี้เพื่อให้การใช้ดุลพินิจของสำนักงานศาลยุติธรรมเป็นไปได้โดยรอบคอบยิ่งขึ้น

(๒) จริยธรรมข้อนี้ไม่มีผลครอบคลุมถึงกรณีที่ผู้พิพากษาได้รับแต่งตั้งหรือมอบหมายให้ปฏิบัติงานอื่นโดยกฎหมาย ซึ่งมีบทบัญญัติแต่งตั้งเอาไว้โดยตรง เช่น ประธานศาลฎีกาเป็นนายกเนติบัณฑิตยสภา ประธานศาลอุทธรณ์เป็นอุปนายกเนติบัณฑิตยสภา ตามพระราชบัญญัติเนติบัณฑิตยสภา พ.ศ. ๒๕๒๗ มาตรา ๗ อธิบดีผู้พิพากษาศาลอาญาเป็นกรรมการในคณะกรรมการพิจารณาการโอนนักโทษ ตามพระราชบัญญัติการปฏิบัติเพื่อความร่วมมือระหว่างประเทศในการดำเนินการตามคำพิพากษาคดีอาญา พ.ศ. ๒๕๑๗ มาตรา ๙

บทบัญญัติ

ข้อ ๒๘ ผู้พิพากษาไม่พึงแสดงปาฐกถา บรรยาย สอน หรือเข้าร่วมสัมมนา อภิปรายหรือแสดงความคิดเห็นใด ๆ ต่อสาธารณชน ซึ่งอาจกระทบกระเทือนต่อการปฏิบัติหน้าที่หรือเกียรติศักดิ์ของผู้พิพากษา และจักต้องไม่กระทำการดังกล่าวเพื่อผลประโยชน์ในทางธุรกิจ

การให้ข่าวหรือข้อเท็จจริงในทางราชการของศาลยุติธรรมและสำนักงานศาลยุติธรรม หรือเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับทางราชการของศาลยุติธรรมหรือสำนักงานศาลยุติธรรม จะกระทำได้ต่อเมื่อเป็นผู้รับผิดชอบในการให้ข่าวหรือข้อเท็จจริงตามที่คณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรม คณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม หรือสำนักงานศาลยุติธรรมกำหนด

คำอธิบาย

(๑) แสดงปาฐกถา บรรยาย สอน เข้าร่วมสัมมนา อภิปราย :

สำนักงานศาลยุติธรรมได้วางแนวทางปฏิบัติในการอนุญาตให้ข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรมไปบรรยายหรือสอน อบรม ทบทวนความรู้ หรือเข้าร่วมประชุม สัมมนา อภิปราย ดังนี้

(ก) ข้าราชการตุลาการ ให้ขออนุญาตต่อผู้มีอำนาจพิจารณาหรืออนุญาตการลา ตามระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมว่าด้วยการลาหยุดของข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรมและลูกจ้างของสำนักงานศาลยุติธรรม พ.ศ. ๒๕๔๔ หมวด ๓ และเมื่อผู้มีอำนาจพิจารณาหรืออนุญาตได้พิจารณาอนุญาตแล้วให้รายงานสำนักงานศาลยุติธรรมด้วย

(ข) **ข้าราชการศาลยุติธรรม** ให้เลขาธิการสำนักงานศาลยุติธรรม ประธานศาลฎีกา ประธานศาลอุทธรณ์ ประธานศาลอุทธรณ์ภาค อธิบดีผู้พิพากษาศาลชั้นต้น อธิบดีผู้พิพากษาภาค หรือผู้พิพากษาหัวหน้าศาลแล้วแต่กรณี เป็นผู้พิจารณาการอนุญาต สำหรับข้าราชการศาลยุติธรรม ในบังคับบัญชา และเมื่อผู้บังคับบัญชาดังกล่าวอนุญาตแล้วให้รายงานสำนักงานศาลยุติธรรมทราบด้วย

ในกรณีการบรรยายหรือสอนพิเศษในวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัยเอกชนนั้น การอนุญาตไม่ควรเกิน ๔ หน่วยชั่วโมงสอนต่อสัปดาห์ (หนังสือสำนักงานศาลยุติธรรม ที่ ศย ๐๐๓/ว ๑๙๒ ลงวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๐)

การขออนุญาตให้ถูกต้องตามระเบียบดังกล่าวถือเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องรีบจัดทำ โดยต้องเสนอไปยังผู้มีอำนาจพิจารณาหรืออนุญาตแต่เนิ่น ๆ ให้มีเวลานำเสนอได้ทันกำหนดวัน บรรยายหรือสอน แม้การบรรยายหรือสอนนั้นจะมีค่าใช้จ่ายก็ควรปฏิบัติให้ถูกต้อง ตามระเบียบราชการด้วย

การไปบรรยายหรือสอนในเวลาราชการหรือคาบเกี่ยวกับเวลาราชการนั้น แม้จะได้รับอนุญาตโดยชอบแล้ว ผู้ได้รับอนุญาตยังต้องระวังมิให้เป็นการกระทบกระเทือนหรือเกิดความเสียหายแก่การปฏิบัติหน้าที่ราชการประจำได้

สำหรับการบรรยาย การสอน หรือการจัดอบรมทบทวนความรู้แก่ผู้ที่เตรียมตัว สอบผู้ช่วยผู้พิพากษาโดยสำนักงานศาลยุติธรรมมิได้เป็นผู้จัดนั้น คณะกรรมการตุลาการเคย พิจารณาเห็นว่า "...เป็นการไม่เหมาะสมแก่ตำแหน่งหน้าที่ของผู้พิพากษาที่เป็นข้าราชการ ตุลาการประจำ การจะพึงกระทำหรือเข้าไปมีส่วนร่วมเป็นผู้ให้การอบรมและทบทวน เพราะอาจ เกิดข้อครหาในทางที่ไม่เป็นคุณแก่การสอบคัดเลือกเพื่อบรรจุเป็นข้าราชการตุลาการที่กำลัง ดำเนินการอยู่อันอาจนำความเสื่อมเสียแก่ราชการของศาลยุติธรรมได้ สมควรที่ผู้พิพากษาที่เป็น ข้าราชการตุลาการประจำการทั้งหลายพึงสังวรระมัดระวังไม่ควรกระทำเช่นนี้ในโอกาสต่อไป..." โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการเรียกร้องเงินทองเป็นค่าตอบแทนการอบรมและทบทวนนั้นด้วย

อย่างไรก็ตามในส่วนของการบรรยาย หรืออบรมเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับกิจการศาล และกฎหมายซึ่งไม่เกี่ยวกับปัญหาทางการเมืองให้แก่นักเรียน นิสิต นักศึกษา ข้าราชการ หรือ ประชาชน ตามโครงการประชาสัมพันธ์ของสำนักงานศาลยุติธรรมนั้น ให้ผ่อนผันเป็นพิเศษว่า ให้ข้าราชการตุลาการกระทำได้โดยมีต้องเสนอขออนุญาตก่อน แต่ให้รายงานสำนักงานศาลยุติธรรม เพื่อทราบ หลังจากที่ไปบรรยายหรืออบรมแล้วทุกครั้ง

(๒) แสดงความคิดเห็นใดๆ ต่อสาธารณชน :

การแสดงความคิดเห็นต่อสาธารณชนนั้น หากมีลักษณะเป็นการ (ก) เขียนเรื่องหรือ บทความ หรือ (ข) ให้ข่าวหรือให้สัมภาษณ์แก่สื่อมวลชนแล้ว ผู้พิพากษาผู้แสดงความคิดเห็น จะต้องคำนึงถึงและปฏิบัติให้ถูกต้องตามระเบียบปฏิบัติของทางราชการที่ได้วางไว้ สำหรับ แต่ละกรณีด้วย ดังมีสาระโดยย่อ ดังนี้

(ก) การเขียนเรื่องหรือบทความเผยแพร่ทางสื่อมวลชนนั้น ให้กระทำได้แต่จะต้อง อยู่ในขอบเขตของกฎหมายหรือระเบียบ และเรื่องหรือบทความนั้นต้องไม่ทำให้เกิดความเสียหาย แก่ศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม บุคคลใดหรือหน่วยงานใด และไม่มีลักษณะเป็นการให้ข่าว และบริการข่าวสารของศาลยุติธรรมโดยผู้เขียนไม่มีหน้าที่รับผิดชอบ ในกรณีที่ผู้เขียนเรื่องหรือบทความ

ใช้นามแฝงหรือนามปากกาให้แจ้งนามแฝงหรือนามปากกาให้สำนักงานศาลยุติธรรมเพื่อทราบด้วย (ระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมว่าด้วยการให้ข่าวและบริการข่าวสารของศาลยุติธรรม พ.ศ. ๒๕๔๕)

(ข) สำหรับการให้ข่าวหรือให้สัมภาษณ์แก่สื่อมวลชน นั้น เพื่อให้การให้ข่าวสารของศาลยุติธรรมดำเนินไปด้วยความถูกต้องเรียบร้อยก่อให้เกิดประโยชน์ต่อศาลยุติธรรมอย่างกว้างขวางคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม จึงได้กำหนดให้มีผู้รับผิดชอบในการให้ข่าวและบริการข่าวสารของศาลยุติธรรม และห้ามมิให้ข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรมและลูกจ้างของสำนักงานศาลยุติธรรมซึ่งไม่มีหน้าที่ในการให้ข่าวเป็นผู้ให้ข่าว หากเป็นการกระทำของข้าราชการตุลาการให้รายงานต่อ ก.ต. ทั้งนี้ ตามระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมว่าด้วยการให้ข่าวและบริการข่าวสารของศาลยุติธรรม พ.ศ. ๒๕๔๕

ตามระเบียบ ก.บ.ศ. ดังกล่าว คำว่าข่าวสารของศาลยุติธรรม หมายความว่าข่าวหรือข้อเท็จจริงในทางราชการของศาลยุติธรรมและของสำนักงานศาลยุติธรรม หรือเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับทางราชการของศาลยุติธรรมและของสำนักงานศาลยุติธรรม

สำหรับการให้ข่าวสารของศาลยุติธรรม หมายความว่า การแจกจ่าย เผยแพร่ แลกเปลี่ยน ข่าวของศาลยุติธรรมหรือสำนักงานศาลยุติธรรม และให้หมายความรวมถึงการให้สัมภาษณ์แก่สื่อมวลชนและพูดออกอากาศทางวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ด้วย ส่วนบริการข่าวสารของศาลยุติธรรม หมายความว่า การแจกจ่ายและเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลหรือข้อเท็จจริงของศาลยุติธรรมหรือสำนักงานศาลยุติธรรม เพื่อให้เป็นความรู้และสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องแก่ประชาชนก่อให้เกิดผลดีต่อสังคมและประเทศชาติ

อนึ่ง คำว่าสื่อมวลชน หมายความว่า หนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ ภาพยนตร์ สำนักข่าว สำนักข่าวสาร หรือสื่ออื่นๆที่ไปถึงมวลชนด้วย ดังนั้น การให้ข่าวสารของศาลยุติธรรมรวมทั้งการแสดงความคิดเห็นทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่างๆโดยมิได้เป็นผู้รับผิดชอบจึงไม่อาจกระทำได้เช่นกัน

สำหรับผู้รับผิดชอบในการให้ข่าวและบริการข่าวสารของศาลยุติธรรม ได้แก่

(๑) ข่าวที่เกี่ยวกับการประชุมคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม คณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรม คณะกรรมการข้าราชการศาลยุติธรรม ให้ประธานกรรมการ เลขาธิการคณะกรรมการ หรือโฆษกศาลยุติธรรมเป็นผู้ให้

(๒) ข่าวที่เกี่ยวกับนโยบายของประธานศาลฎีกา ให้ประธานศาลฎีกา เลขาธิการประธานศาลฎีกา เลขาธิการศาลฎีกา เลขาธิการสำนักงานศาลยุติธรรม หรือโฆษกศาลยุติธรรมเป็นผู้ให้

(๓) ข่าวที่เกี่ยวกับการปฏิบัติงานประจำหรือภารกิจที่ได้รับมอบหมาย ให้ผู้พิพากษาผู้รับผิดชอบในราชการของศาล เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานนั้น หรือผู้ที่ได้รับมอบหมายเป็นผู้ให้

(๔) ข่าวในลักษณะวิชาการ ซึ่งสมควรเผยแพร่แก่ประชาชนโดยเร็ว เช่นผลของคำพิพากษาของศาลที่ได้ตัดสินไปแล้ว เป็นต้น ให้ผู้พิพากษาผู้รับผิดชอบในราชการของศาล หรือผู้ที่ได้รับมอบหมายเป็นผู้ให้

ทั้งนี้ การให้ข่าวและบริการข่าวสารของทางศาลยุติธรรมที่อาจมีผลกระทบต่อ
ต่อการพิจารณาพิพากษาคดีที่ไม่สามารถกระทำได้

(หนังสือสำนักงานศาลยุติธรรม ที่ ศย ๐๐๓/ว๔๙๓ ลงวันที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๕๘)

นอกจากนี้กรณีข้าราชการตุลาการไปจัดรายการวิทยุหรือออกรายการวิทยุเพื่อ
ตอบปัญหากฎหมาย คณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรมเคยพิจารณาเห็นว่า ข้าราชการตุลาการ
ไม่สมควรจัดรายการหรือออกรายการทางวิทยุกระจายเสียงหรือสื่อต่าง ๆ เพื่อตอบปัญหากฎหมาย
ที่มีผู้ฟังรายการติดต่อสอบถามเข้ามา หรือจัดรายการที่มีการหาผู้สนับสนุนรายการ หรือ
จัดรายการในเชิงธุรกิจ เนื่องจากอาจกระทบกระเทือนต่อการปฏิบัติหน้าที่ข้าราชการตุลาการ
ให้สำนักงานศาลยุติธรรมแจ้งให้ผู้พิพากษาทราบและถือปฏิบัติ (หนังสือสำนักงานศาลยุติธรรม
ที่ ศย ๐๐๓/ว ๓๔(ป) ลงวันที่ ๑๑ มิถุนายน ๒๕๕๒)

บทบัญญัติ

ข้อ ๒๙ ผู้พิพากษาไม่พึงเป็นกรรมการ สมาชิก หรือเจ้าหน้าที่ของสมาคม
สโมสร ชมรม หรือองค์การใดๆ หรือเข้าร่วมในกิจการใดๆ อันจะกระทบกระเทือนต่อการปฏิบัติ
หน้าที่หรือเกียรติศักดิ์ของผู้พิพากษา

คำอธิบาย

การที่จะแยกผู้พิพากษาออกจากกิจกรรมนอกเหนือตำแหน่งหน้าที่อย่างเคร่งครัดนั้น
เป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ ผู้พิพากษาจึงอาจเข้าร่วมในกิจกรรมทางสังคมหรือการกุศลได้ตามสมควร
แก่อัตภาพ และอาจเข้าเป็นกรรมการ สมาชิก หรือเจ้าหน้าที่ของสมาคม สโมสร ชมรม หรือองค์การ
ทางสังคมหรือการกุศลสาธารณะประเภทใดประเภทหนึ่งได้ด้วย เพื่อการนี้ผู้พิพากษาอาจรับการบริจาค
โดยสมัครใจเพื่อเป็นการทำบุญกุศลหรือสร้างประโยชน์แก่ส่วนรวมได้ แต่จะต้องระมัดระวัง
ไม่ให้มีลักษณะเป็นการบีบบังคับผู้มีอาชีพเกี่ยวข้องกับงานของศาล และจะต้องมิให้มีบุคคลใด
อาศัยการบริจาคเป็นเครื่องมือในการสร้างหนี้บุญคุณเพื่อมีอิทธิพลเหนือผู้พิพากษา หรือเป็นเครื่องมือ
เพื่อนำไปแสดงหรืออวดอ้างต่อบุคคลอื่นว่าผู้บริจาคมีอิทธิพลเหนือศาล

บทบัญญัติ

ข้อ ๓๐ ผู้พิพากษาไม่พึงรับเป็นผู้จัดการมรดก ผู้จัดการทรัพย์สินหรือผู้ปกครอง
ทรัพย์สิน เว้นแต่เป็นกรณีที่ตัวผู้พิพากษาเอง คู่สมรส ผู้บุพการี ผู้สืบสันดานของตน หรือญาติ
สืบสายโลหิต หรือเกี่ยวพันทางแต่งงาน ซึ่งผู้พิพากษาถือเป็นญาติสนิทมีส่วนได้เสียในมรดก
หรือทรัพย์สินนั้นโดยตรง

คำอธิบาย

ญาติสืบสายโลหิตหรือเกี่ยวพันทางแต่งงานซึ่งผู้พิพากษาถือเป็นญาติสนิท : หมายถึง ญาติซึ่งมิใช่ญาติที่ใกล้ชิดอย่างบุพการี หรือผู้สืบสันดาน แต่ก็ยังเป็นญาติซึ่งตัวผู้พิพากษาเองปฏิบัติ อย่างเป็นญาติสนิท เช่น ลูกซึ่งเป็นผู้อุปการะผู้พิพากษามาแต่เด็ก ลูกผู้พี่หรือพี่เขยของผู้พิพากษา ซึ่งผู้พิพากษาไปมาหาสู่และเกื้อหนุนจนเจือกันอย่างใกล้ชิด

บทบัญญัติ

ข้อ ๓๑ ผู้พิพากษาจักต้องไม่รับแต่งตั้งเป็นผู้แทนในการดำเนินคดีหรือรับเป็นผู้เรียง ผู้เขียน ผู้พิมพ์คำคู่ความ คำร้อง คำขอ หรือคำแถลงในคดีใดๆ

ผู้พิพากษาจักต้องไม่รับปรึกษาคดีความ หรือเรื่องซึ่งอาจจะเป็นคดีความขึ้นได้ และไม่รับเป็นผู้ร่าง ผู้เขียน ผู้พิมพ์ หรือพยานในพินัยกรรมหรือนิติกรรมอื่นใด ไม่ว่าเพื่อสินจ้าง รางวัลหรือไม่ เว้นแต่เป็นกรณีที่ตัวผู้พิพากษาเอง คู่สมรส ผู้บุพการี ผู้สืบสันดานของตน หรือญาติสืบสายโลหิตหรือเกี่ยวพันทางแต่งงาน ซึ่งผู้พิพากษาถือเป็นญาติสนิท มีส่วนได้เสียในคดี หรือเรื่องนั้นโดยตรง

คำอธิบาย

ญาติสืบสายโลหิตหรือเกี่ยวพันทางแต่งงานซึ่งผู้พิพากษาถือเป็นญาติสนิท :
ดูคำอธิบายในจริยธรรมข้อ ๓๐

บทบัญญัติ

ข้อ ๓๒ ผู้พิพากษาไม่พึงรับเป็นอนุญาโตตุลาการ หรือผู้ประนอมข้อพิพาท

คำอธิบาย

ดูคำอธิบายในจริยธรรมข้อ ๘ ประกอบ

(๑) ผู้ประนอมข้อพิพาท : หมายถึง ผู้ไกล่เกลี่ยให้คู่พิพาทตกลงโอนอ่อน ผ่อนเข้าหากัน เช่น การประนอมข้อพิพาทแรงงานหรือธุรกิจการค้า

(๒) การทำหน้าที่เป็นอนุญาโตตุลาการหรือผู้ประนอมข้อพิพาท ไม่ใช่การพิจารณา พิพากษาคดีในฐานะผู้พิพากษา จึงอาจถูกโต้แย้งหรือวิพากษ์วิจารณ์ในทำนองที่ทำให้เสื่อมเสียถึง เกียรติศักดิ์ของผู้พิพากษาได้ และหากมีกรณีที่คำชี้ขาดหรือข้อตกลงนั้นเป็นคดี ขึ้นสู่ศาล คู่ความบาง ฝ่ายอาจหวังไหวว่าศาลย่อมเกรงใจอนุญาโตตุลาการหรือผู้ประนอมข้อพิพาท ซึ่งเป็นผู้พิพากษาร่วมกัน หรือถ้าคู่กรณีไม่ยอมรับคำชี้ขาดหรือข้อตกลงนั้นก็อาจกระทบกระเทือนต่อชื่อเสียงของผู้พิพากษา ที่ร่วมเป็นอนุญาโตตุลาการหรือผู้ประนอมข้อพิพาทได้ ผู้พิพากษาจึงควรละเว้นไม่รับ เป็นอนุญาโตตุลาการ หรือผู้ประนอมข้อพิพาททั้งในศาลและนอกศาล เว้นแต่เป็นกรณีที่ได้รับ มอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้ประนีประนอมคดีในศาล

(๓) จริยธรรมข้อนี้ไม่รวมถึงกรณีที่ผู้พิพากษาหาช่องทางรวมขอมหรือระงับข้อพิพาทระหว่างบุคคลในครอบครัวของตน

(๔) เป็นที่น่าสังเกตว่า ประมวลจริยธรรมของตุลาการของสหรัฐอเมริกาก็มีข้อห้ามในทั้งสองเรื่องนี้อยู่ ส่วนของอังกฤษนั้นแม้ไม่มีการบัญญัติจริยธรรมเป็นลายลักษณ์อักษรก็มีข้อจำกัดสำหรับผู้พิพากษาที่จะเป็นอนุญาโตตุลาการอยู่หลายประการ

บทบัญญัติ

ข้อ ๓๓ ผู้พิพากษาจักต้องสนับสนุนการปกครองระบอบประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขแห่งรัฐ

บทบัญญัติ

ข้อ ๓๔ ผู้พิพากษาจักต้องไม่เป็นกรรมการ สมาชิก หรือ เจ้าหน้าที่ในพรรคการเมืองหรือกลุ่มการเมือง และจักต้องไม่เข้าเป็นตัวกระทำการ ร่วมกระทำการ สนับสนุนในการโฆษณาหรือชักชวนใดๆ ในการเลือกตั้งสมาชิกรัฐสภาหรือผู้แทนทางการเมืองอื่นใด ทั้งไม่พึงกระทำการใดๆ อันเป็นการฝักฝ่ายพรรคการเมืองหรือกลุ่มการเมืองใดนอกจากการใช้สิทธิเลือกตั้ง

คำอธิบาย

(๑) กลุ่มการเมือง : คำว่า “กลุ่ม” ในจริยธรรมข้อนี้มีความหมายถึง องค์การทางการเมืองที่จัดตั้งขึ้นอย่างไม่เป็นทางการ หรือไม่ถูกต้องตามกฎหมาย

(๒) การเลือกตั้งสมาชิกรัฐสภาหรือผู้แทนทางการเมืองอื่นใด :

ประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการนี้ไม่ประสงค์ที่จะให้ผู้พิพากษาไปยุ่งเกี่ยวกับการหาเสียงเลือกตั้งให้แก่พรรคการเมือง กลุ่มการเมืองหรือบุคคลใด การเลือกตั้งผู้แทนทางการเมือง นอกจากเลือกตั้งสมาชิกรัฐสภาตามจริยธรรมข้อนี้แล้วให้รวมถึงการเลือกตั้งอื่น ๆ ด้วย เช่น การเลือกตั้งสมาชิกสภากรุงเทพมหานคร และผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร การเลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัด การเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาล การเลือกตั้งกรรมการสุขาภิบาล ซึ่งราษฎรในเขตสุขาภิบาลเลือกตั้ง การเลือกตั้งสมาชิกสภาเมืองพัทยาซึ่งราษฎรในเขตเมืองพัทยาเลือกตั้งและการเลือกกำนันและผู้ใหญ่บ้าน

(๓) ไม่พึงกระทำการใดๆ อันเป็นการฝักฝ่ายพรรคการเมืองหรือกลุ่มการเมืองใด นอกจากการใช้สิทธิเลือกตั้ง :

แม้การใช้สิทธิเลือกตั้งจะเป็นหน้าที่ของชนชาวไทยในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข แต่ขณะเดียวกันในการปฏิบัติหน้าที่และในการปฏิบัติการณ์อื่น

ที่เกี่ยวข้องกับประชาชน ข้าราชการนั้นต้องวางตนเป็นกลางทางการเมืองด้วย (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๗๒, ๗๔)

เมื่อพิเคราะห์บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญดังกล่าวประกอบกับบทบัญญัติมาตรา ๕๖ แห่งพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม พ.ศ. ๒๕๔๓ แล้ว ย่อมจะเห็นได้ว่า ผู้พิพากษานั้นอยู่ในสองฐานะด้วยกัน คือ ฐานะที่เป็นข้าราชการตุลาการซึ่งจะต้องแสดงตัวเป็นกลาง ไม่กระทำการใดๆ อันเป็นการฝักฝ่ายพรรคการเมืองหรือกลุ่มการเมืองใด แม้จะเป็นพรรคการเมืองที่ชอบด้วยกฎหมายก็ตาม อีกฐานะหนึ่งคือในฐานะส่วนตัวที่เป็นราษฎร ย่อมใช้สิทธิเลือกตั้งโดยชอบ เพราะเป็นสิทธิเฉพาะตัว

บทบัญญัติ

ข้อ ๓๔/๑ ผู้พิพากษาจักต้องไม่กระทำการใดๆ อันเป็นการกระทบกระเทือนต่อการปฏิบัติหน้าที่หรือเกียรติศักดิ์ของคณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรม คณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม คณะอนุกรรมการตุลาการศาลยุติธรรม คณะอนุกรรมการบริหารศาลยุติธรรม คณะกรรมการสอบสวน คณะกรรมการสอบสวนข้อเท็จจริง ผู้บังคับบัญชาซึ่งมีหน้าที่รายงานความดีความชอบ ตลอดจนอนุกรรมการหรือบุคคลที่ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่จากคณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรม คณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม หรือการปฏิบัติหน้าที่ราชการอื่นใดตามที่ได้รับมอบหมาย ในประการที่อาจทำให้ขาดความเป็นอิสระ หรือเสียความยุติธรรมได้

คำอธิบาย

(๑) นอกเหนือไปจากการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีแล้ว บางกรณีผู้พิพากษายังมีหน้าที่อื่นในฐานะเป็นคณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรม (ก.ต.) คณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม (ก.บ.ศ.) คณะอนุกรรมการตุลาการศาลยุติธรรม (อ.ก.ต. ประจำชั้นศาล) คณะอนุกรรมการบริหารศาลยุติธรรม คณะกรรมการสอบสวน คณะกรรมการสอบสวนข้อเท็จจริง หรือผู้บังคับบัญชาซึ่งมีหน้าที่รายงานความดีความชอบ ซึ่งการปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวไม่ว่าผลการวินิจฉัย ลงมติ กลั่นกรองหรือรายงานความเห็น จะเป็นประการใดย่อมส่งผลกระทบต่อผู้พิพากษาร่วมกันเองอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ การใช้ดุลพินิจของผู้พิพากษาเมื่อปฏิบัติหน้าที่ในฐานะดังกล่าว หาได้แตกต่างจากการพิจารณาอรรถคดีแต่อย่างใดไม่ กล่าวคือต้องกระทำด้วยความเป็นกลาง ปราศจากอคติทั้งปวง เพื่อความยุติธรรมและยึดมั่นในความเป็นอิสระของตน

ดังนั้น ผู้พิพากษาซึ่งปฏิบัติหน้าที่ในฐานะดังกล่าว โดยเฉพาะ ก.ต. และ อ.ก.ต. ประจำชั้นศาล จึงต้องมีหน้าที่เกี่ยวกับการประชุม ก.ต. หรือ อ.ก.ต. แล้วแต่กรณี โดยอิสระ เช่น การอภิปราย แสดงความคิดเห็น ลงมติ และตีความ ทั้งนี้ ความเป็นอิสระดังกล่าวยังถือเป็นหน้าที่ของเลขานุการ ก.ต. ผู้ช่วยเลขานุการ ก.ต. เลขานุการ อ.ก.ต. ผู้ช่วยเลขานุการ อ.ก.ต. ตลอดจนบุคคลซึ่งที่ประชุมอนุญาต ที่จะกล่าวถ้อยคำใดในทางแถลงข้อเท็จจริงและแสดงความคิดเห็นด้วยโดยอนุโลม

เพื่อเป็นหลักประกันในความเป็นอิสระ จริยธรรมข้อนี้จึงห้ามมิให้ผู้พิพากษาคนใด กระทำการต่าง ๆ อันจะเป็นการกระทบกระเทือนต่อการปฏิบัติหน้าที่หรือเกียรติศักดิ์ของผู้พิพากษา ซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ในฐานะดังกล่าว ตลอดจนผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ในประการที่อาจทำให้ ขาดความเป็นอิสระ หรือเสียความยุติธรรม

(๒) ในประการที่อาจทำให้ขาดความเป็นอิสระ หรือเสียความยุติธรรม : การกระทำ ใดๆ อันจะเป็นการกระทบกระเทือนต่อการปฏิบัติหน้าที่หรือเกียรติศักดิ์ในประการที่อาจทำให้ ขาดความเป็นอิสระหรือเสียความยุติธรรมนั้น อาจเกิดขึ้นได้หลายกรณี เช่น ใช้อิทธิพลก้าวก้าว สร้างความเกรงใจ จูงใจให้เห็น หรือฟ้องร้อง กลั่นแกล้ง กล่าวหาทางวินัย เป็นเหตุให้ ผู้พิพากษาซึ่งปฏิบัติหน้าที่ในฐานะดังกล่าวข้างต้น และผู้เกี่ยวข้อง ปฏิบัติหน้าที่โดยปราศจาก ความเที่ยงธรรม เกิดอคติได้แก่ ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะรัก โทสาคติ ลำเอียงเพราะโกรธ ภัยาคติ ลำเอียงเพราะกลัว และโมหาคติ ลำเอียงเพราะเขลา

(๓) อนุกรรมการหรือบุคคลที่ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่จากคณะกรรมการ ตุลาการศาลยุติธรรม คณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม หรือการปฏิบัติหน้าที่ราชการอื่นใด ตามที่ได้รับมอบหมาย : หมายถึงอนุกรรมการ หรือบุคคลหนึ่งบุคคลใด ซึ่งได้รับมอบหมายจาก ก.ต. หรือ ก.บ.ศ. ให้ปฏิบัติหน้าที่ราชการใดๆ อาทิ

(ก) อ.ก.ต. วิสามัญ

(ข) อนุกรรมการบริหารศาลยุติธรรมคณะต่างๆ

(ค) บุคคลซึ่งได้รับอนุญาตให้แถลงข้อเท็จจริงในการประชุมของ ก.ต. หรือ ก.บ.ศ. แล้วได้แสดงความคิดเห็น หรือตีความ

(ง) บุคคลซึ่งปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายจาก ก.ต. หรือ ก.บ.ศ. ตลอดถึงการ ปฏิบัติหน้าที่ราชการของอนุกรรมการ หรือของบุคคลหนึ่งบุคคลใดตามที่ได้รับมอบหมายโดยชอบด้วย

หมวด ๕

จริยธรรมเกี่ยวกับการดำรงตนและครอบครัว

บทบัญญัติ

ข้อ ๓๕ ผู้พิพากษาจักต้องเคารพและปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด อยู่ใน กรอบของศีลธรรม และพึงมีความสันโดษ ครองตนอย่างเรียบง่าย สุภาพ สำนวณกริยามารยาท มีธรรมาจริยธรรมและประเพณีอันดีงามของตุลาการ ทั้งพึงวางตนให้เป็นที่เชื่อถือศรัทธา ของบุคคลทั่วไป

คำอธิบาย

(๑) จักต้องเคารพและปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด :

ในฐานะที่เป็นผู้รักษากฎหมายของบ้านเมือง ผู้พิพากษาไม่พึงหลีกเลี่ยงการปฏิบัติ ตามกฎหมายหรือปฏิบัติตนเสมือนหนึ่งว่าอยู่เหนือกฎหมายไม่ว่าจะเป็นกฎหมายประเภทใดทั้งสิ้น

เช่น เคารพและปฏิบัติตามกฎจราจร และหากมีกรณีที่จะต้องเสียค่าปรับเพราะฝ่าฝืนกฎจราจร ก็ไม่ควรขอยกเว้นด้วยประการใด ๆ

(๒) อยู่ในกรอบของศีลธรรม :

การที่จะวินิจฉัยว่าเรื่องใดอยู่ในกรอบของศีลธรรมหรือไม่นั้น ไม่น่าจะถือเอาหลักของศาสนาใดศาสนาหนึ่งเป็นเกณฑ์วินิจฉัย หากแต่ต้องถือตามความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของคนส่วนใหญ่ในแต่ละสมัยเป็นสำคัญ เรื่องใดก็ตามแม้ไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้โดยเฉพาะ แต่เป็นเรื่องผิดศีลธรรม ก็จักต้องไม่ปฏิบัติจกกัน ทั้งจักต้องไม่หมกมุ่นมัวเมาอยู่กับอบายมุขด้วย

(๓) สันโดษ : สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน) วัดบวรนิเวศวิหาร ให้คำอธิบายเรื่อง “สันโดษ” นี้ไว้ว่า :

“สันโดษ” แปลว่า ความยินดี (หรือพอใจ) ด้วยของของตน ความยินดีด้วยของที่มีอยู่ ความยินดีโดยสม่ำเสมอ

มีผู้สงสัยว่า หลักธรรมเรื่อง “สันโดษ” นี้จะเหมาะสมเฉพาะบรรพชิตหรือเหมาะสมสำหรับคฤหัสถ์ด้วย ปัญหาหนึ่ง และอีกปัญหาหนึ่ง “สันโดษ” นี้ ไม่ควรส่งเสริมให้มีการปฏิบัติ เพราะสอนให้คนเกียจคร้าน เฉื่อยชา จึงเป็นเรื่องขัดขวางความเจริญก้าวหน้าหรือไม่

ในปัญหาแรกนั้น “สันโดษ” เป็นหลักธรรมทั่วไปใช้ได้ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ สำคัญที่ว่าหลักธรรมนี้ต้องนำมาใช้ให้เหมาะสมแก่ภาวะของบุคคลแต่ละคน เช่น สัมมาอาชีวะ ความเลี้ยงชีวิตชอบ สำหรับบรรพชิต การเที่ยวบิณฑบาตเป็นสัมมาอาชีวะ แต่การทำนา ทำสวน ค้าขาย เป็นต้น เป็นมิถาอาชีวะ ส่วนสำหรับคฤหัสถ์ การทำนา ทำสวน การค้าขาย เป็นต้น ที่ทำโดยชอบเป็นสัมมาอาชีวะ ส่วนการเที่ยวบิณฑบาตเป็นการขอเขามิใช่สัมมาอาชีวะของคฤหัสถ์ สันโดษก็เช่นเดียวกันเมื่อใช้กับคฤหัสถ์ก็ต้องให้เหมาะสมแก่คฤหัสถ์ เช่น คฤหัสถ์ ไม่พึงแสวงหาในทางที่ไม่สมควร ไม่ได้ก็ไม่ละดั่ง ได้ก็ไม่สยบติด เป็นต้น

ในปัญหาที่สอง ในพระสูตรบางแห่งสอนตรง ๆ ว่า ให้มี “อสังตฺฎฐิ” คือ ให้มีความไม่สันโดษในกุศลธรรมทั้งหลาย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าให้สันโดษแต่ในปัจจุัย ส่วนในกุศลธรรมอย่าสันโดษ เพราะจะต้องทำกุศลให้อิ่งขึ้นไป เป็นอันสอนให้มีความเพียร ละความชั่วทำความดีนั่นเอง ตัวอย่างเช่น ข้าราชการได้เงินเดือน เดือนละ ๖,๐๐๐ บาท ก็ควรพอใจในเงินเดือนนั้น มิใช่ชวนขายให้ได้เป็น ๗,๐๐๐ บาท โดยมีได้ทำอะไรหรือแสวงหาโดยมิชอบ แต่ในขณะที่เดียวกันก็ต้องขยันขันแข็งหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ ควรสันโดษในผล แต่ไม่สันโดษในเหตุที่ดี

สันโดษเป็นธรรมที่กำจัดความโลภและความปรารถนาเกินไป บุคคลทุกคนไม่ว่า คฤหัสถ์หรือบรรพชิต ถ้าขาดสันโดษก็เต็มไปด้วยความโลภหรือความปรารถนา ดังนั้นเมื่อเป็นเช่นนี้ลองคิดดูว่าผลจะเป็นอย่างไร ก็จะพากันประพฤติกุศลทุจริตต่าง ๆ อย่างไม่หยุดยั้ง เพราะความโลภ ความปรารถนาเกินไปมากไป หรือที่เป็นบาปลามกเหล่านั้นชักนำจิตใจ ชักนำความประพฤติให้เป็นไป ความทุกข์เดือดร้อนต่าง ๆ ก็เกิดตามมา จะไม่เป็นเช่นนั้นก็เพราะอานุภาพแห่งความสันโดษที่ยังมีคุ้มครองจิตใจของคนคืออยู่ เมื่อเข้าใจความมุ่งหมายของสันโดษดังนี้ ก็จะอธิบายสันโดษได้ถูกต้อง และจะปฏิบัติไปด้วยกันกับความเพียรสร้างความสำเร็จก้าวหน้าต่าง ๆ เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังเป็นอุปการะในทางอื่น เช่น ในทางประหยัด เป็นต้น

การอธิบายสันโดษในชั้นอรรถกถา

ยถาลาภสันโดษ คือ ยินดีตามที่ได้ เมื่อได้สิ่งใดก็ยินดีสิ่งนั้น และใช้สอยไม่ปรารถนาสิ่งอื่นที่เกินไป มากไป หรือในทางที่ผิดที่เรียกว่า ปรารถนาเป็นบาป

ยถาพลสันโดษ คือ ความยินดีตามกำลัง ถ้าสิ่งที่ได้มาไม่เหมาะสมแก่กำลังของตน เช่น ไม่เหมาะแก่กำลังกาย เพราะป่วยเป็นไข้จะบริโภคใช้สอยไม่สะดวกก็แลกเปลี่ยนกับสิ่งที่ตนจะบริโภคใช้สอยได้ หรือไม่เหมาะสมแก่กำลังประการอื่นก็แลกเปลี่ยนให้เหมาะสมแก่กำลังของตน

ยถาสารูปสันโดษ ยินดีตามสมควร ถ้าได้มาแล้วเห็นว่าไม่เหมาะสมสมควรแก่ตน เพราะเป็นของดีเกินไป ก็สละให้แก่ผู้ที่สมควร แสวงหามาใช้แต่ที่พอเหมาะพอควร หรือเพราะเป็นสิ่งของที่ตนไม่ควรจะใช้สอยด้วยเหตุว่าผิดวินัย (สำหรับบรรพชิต) หรือเกินฐานะ (สำหรับบุคคลทั่วไป) ก็ไม่รับมาหรือสละไปเสีย แสวงหาใช้สอยแต่ที่เหมาะสมที่ควรแก่ภาวะและฐานะ เป็นต้น และข้อนี้นัยย่อหมายถึงแสวงหาแต่ที่พอเหมาะพอควรด้วย

สันโดษในความคิด คือ ระงับความคิดที่ฟุ้งซ่าน อยากรได้โน่นได้นี้ที่เกินไปมากไป หรือที่อยากได้ในทางผิดดังกล่าว พอใจในการใช้ความคิดในการที่ถูกที่ควร

สันโดษในการแสวงหา คือ ยินดีแสวงหาแต่สิ่งที่จะได้ ที่จะพึงบริโภคใช้สอยได้ตามกำลังของตน และที่สมควรแก่ภาวะฐานะ เป็นต้น และในทางที่ถูกที่ควร

สันโดษในการรับ คือ รับแต่ที่ควรรับ และรับพอประมาณ มิใช่ว่าเมื่อจะได้ หรือเมื่อมีผู้จะให้ก็รับทุกอย่าง เพราะสิ่งที่จะได้เป็นสิ่งที่มีโทษก็มี เป็นสิ่งที่อาจเป็นโทษเพราะรับเกินประมาณไปก็มี ทั้งบุคคลที่จะให้อาจมีความปรารถนาในทางไม่ชอบก็มี เช่น ให้เพื่อหวังผลตอบแทนที่ยิ่งกว่าเมื่อรับแล้วก็ต้องทำธุรกิจให้เขาในทางที่ผิด ผู้ที่รักษาตนให้บริสุทธิ์จะไม่ยอมรับอะไรของใครง่าย ๆ จะต้องพิจารณาว่าเขาให้ทำไม เพื่ออะไร ถ้ารู้สึกว่าเป็นการให้ด้วยเจตนาที่ไม่บริสุทธิ์ก็ไม่ยอมรับ ควรยินดีรับแต่ที่ควรรับ และแม้ที่ควรรับก็รับแต่พอประมาณ ย่อมเป็นเหตุให้พ้นมลทินโทษเพราะการรับ

สันโดษในการบริโภค คือ ยินดีรับบริโภคใช้สอยสิ่งที่ได้มาด้วยการพิจารณาให้รู้ถึงประโยชน์ที่ต้องการ อันสิ่งที่ได้มานั้นจะต้องเป็นสิ่งที่ดีบ้าง ไม่ดีบ้าง และเมื่อเทียบกับคนอื่น ๆ แล้ว ก็จะต้องมียิ่งหย่อนกว่ากันตามฐานะต่าง ๆ เช่น ฐานะแห่งทรัพย์ที่จะซื้อหา ถ้าขาดสันโดษในข้อนี้ก็เกิดความปรารถนาอยากที่จะบริโภคใช้สอยแต่สิ่งที่ดี ๆ เช่น อาหารที่ดี เครื่องนุ่งห่มที่สวยงามที่อยู่อาศัยที่ผาสุกและงดงาม นอกจากนี้ยังต้องการเครื่องบำรุงความสุข ความสะดวก เครื่องประดับ ตกแต่งต่าง ๆ อีกไม่มีที่สิ้นสุด”

(จากเรื่อง “สันโดษ” ในหนังสือชุด “รวมธรรมะ” ซึ่งพระราชทานเป็นที่ระลึกในโอกาสชิตกาล สมเด็จพระศรีนครินทร์บรมราชชนนี ทรงเจริญพระชนมายุครบ ๘๔ พรรษา พิมพ์ที่อมรินทร์การพิมพ์, พ.ศ. ๒๕๒๗, หน้า ๑ - ๘ และคำอธิบายเพิ่มเติมของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน) วัดบวรนิเวศวิหาร ท่านผู้เรียบเรียง ซึ่งความเรียงใหม่นี้ ท่านผู้เรียบเรียงได้กรุณาตรวจแก้อีกชั้นหนึ่งแล้ว)

(๔) ครอบงมอย่างเรียบง่าย :

การครอบงมอย่างเรียบง่ายนั้น เป็นการครองชีวิตแบบหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นคนยากดีมีจนประการใด เป็นการครอบงมแบบไม่ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย หลูหลุ่ หรือโอ้อวด ความเป็นอยู่อย่าง

เรียบง่ายนี้เป็นคุณสมบัติสำคัญประการหนึ่งที่ผู้พิพากษาจะพึงมี ไม่มีผู้ใดจะดูถูกดูแคลนผู้ที่อยู่อย่างเรียบง่ายเลย โดยเฉพาะในหมู่คนดีมีเหตุมีผล ตรงกันข้ามกลับจะมีผู้ยกย่องเสียอีกว่าดำรงตนเหมาะสมกับที่ เป็นผู้พิพากษา

(๕) สุภาพ สำรวมกริยามารยาท มีอัธยาศัย :

เรื่องเหล่านี้ ย่อมเป็นสิ่งยากที่จะวางกำหนดกฎเกณฑ์ตายตัวได้ สมควรที่จะพิจารณาให้เหมาะสมแก่สภาวะแวดล้อมเป็นเรื่อง ๆ ไป เป็นต้นว่า ในเรื่องการแต่งกายสมควรที่จะแต่งกายสุภาพตามสมัยนิยม และถูกต้องตามกาลเทศะ ส่วนเรื่องการมีอัธยาศัยต่อบุคคลทั่วไปนั้น ผู้พิพากษาก็พึงแสดงความมีน้ำใจ และความอ่อนโยนตามควรแก่ฐานะของตนกับของบุคคลเหล่านั้น และไม่ว่ากรณีจะเป็นประการใดก็ตามจักต้องไม่ข่มผู้อื่นอยู่ในที่ว่าตนเหนือกว่า

(๖) ยึดถือจริยธรรมและประเพณีอันดีงามของตุลาการ :

(ก) ความจริงจริยธรรมและประเพณีอันดีงามของตุลาการซึ่งบรรพบุรุษตุลาการยึดถือปฏิบัติกันมาอยู่มาหลาย ๓ ที่นี้ สมควรยกมาให้เห็นเป็นอุทาหรณ์ส่วนหนึ่งคือ

๑. ผู้พิพากษาเคารพผู้มีอาวุโส

๒. การเข้าพบข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ เช่น ประธานศาลฎีกา รองประธานศาลฎีกา ประธานศาลอุทธรณ์ ประธานศาลอุทธรณ์ภาค เลขาธิการสำนักงานศาลยุติธรรม ผู้พิพากษาจะแต่งกายสุภาพ เช่น แต่งชุดสากลหรือเสื้อชุดไทย

๓. เมื่อขึ้นนั่งพิจารณาคดีกับผู้พิพากษาที่อาวุโสกว่า ผู้พิพากษาผู้น้อยจะเดินเยื้องข้างหลังเล็กน้อย และเมื่อขึ้นบัลลังก์แล้วผู้พิพากษาผู้น้อยจะนั่งที่หลัง ตอนจะลงจากบัลลังก์ให้ผู้พิพากษาอาวุโสลุกขึ้นจากที่นั่งก่อน

๔. ผู้พิพากษาที่ไม่ได้ขึ้นนั่งพิจารณาคดี จะช่วยเหลือผู้พิพากษาที่ต้องขึ้นพิจารณาคดีโดยสั่งคำร้อง คำขอในกรณีที่ไม่มีปัญหาให้

๕. ผู้พิพากษาที่รับราชการอยู่ในจังหวัดใดก่อน ถือปฏิบัติกันมาว่าต้องคอยช่วยเหลือดูแลผู้พิพากษาที่ย้ายมาใหม่จนกว่าผู้ที่ย้ายมาใหม่จะจัดสิ่งของเข้าที่ทาง และช่วยตัวเองได้โดยสะดวกแล้ว เช่น ถ้าศาลนั้นไม่มีบ้านพักผู้พิพากษาก็จัดหาบ้านเช่าตามที่ผู้พิพากษาผู้มาใหม่ประสงค์ให้เป็นทีที่เรียบร้อย ช่วยจัดหาโรงเรียนให้บุตรผู้พิพากษาที่มาใหม่

วันที่ผู้พิพากษาผู้มาใหม่เดินทางไปถึง ก็จะอนุเคราะห์จัดยานพาหนะไปรับและนำเข้าบ้านพัก ช่วยดูแลเรื่องอาหารในช่วงแรก ๆ

สั่งการให้นักการภารโรงหรือเสมียนพนักงาน ช่วยเหลือในการจัดเครื่องเรือนและสัมภาระอื่น ๆ ของผู้พิพากษาผู้มาใหม่เข้าบ้าน

๖. การจัดสรรอาคารที่พักของผู้พิพากษา ให้ถือตามระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมว่าด้วยอาคารที่พักประจำตำแหน่งของผู้พิพากษาศาลยุติธรรม พ.ศ. ๒๕๔๔

๗. ในงานพิธีหรืองานสังคมซึ่งมีหน่วยราชการอื่น ๆ เกี่ยวข้องอยู่ด้วย ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจะปรึกษาหารือกันกับผู้พิพากษาทั้งศาลว่า ควรปฏิบัติอย่างไรจึงจะเหมาะสม ถ้าหากมีหลายศาลในจังหวัดเดียวกัน ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลทุกศาลจะร่วมปรึกษาหารือกันว่าปฏิบัติอย่างไร

๘. เมื่อผู้พิพากษาผู้ใดมีเรื่องเดือดเนื้อร้อนใจอันใด ผู้พิพากษาผู้นั้นจะร้องเรียนตามครรลองของกฎหมายและระเบียบวิธีปฏิบัติราชการตามลำดับชั้นของการบังคับบัญชา มิใช่วิสัยของผู้พิพากษาที่จะเขียนบัตรสนเท่ห์กล่าวโทษหรือใส่ความผู้อื่นไม่ว่าจะเป็นเรื่องใด ในกรณีใด

๙. บรรดาคู่สมรสของผู้พิพากษาต่างก็ปฏิบัติต่อกันอย่างมีอัธยาศัยตามอาวุโสของผู้พิพากษาและตามวัยวุฒิของตนเอง ต่างก็เป็นมิตรและปรารถนาดีต่อกันไม่ว่าต่อหน้าหรือลับหลัง ช่วยเสริมและผดุงเกียรติศักดิ์แห่งสถาบันตุลาการตามจริยธรรม ข้อ ๑ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน และไม่ก่อให้เกิดความร้าวฉานในวงการศาลหรือในหมู่ข้าราชการโดยทั่วไป

(ข) มีประเพณีอีกเรื่องหนึ่งซึ่งถือปฏิบัติกันมาเป็นเวลาช้านาน คือ การที่คณะผู้พิพากษาในแต่ละศาลหรือในแต่ละจังหวัดจัดงานเลี้ยงรับรองผู้บังคับบัญชา ผู้พิพากษาอาวุโสหรือคณะผู้พิพากษาและครอบครัวจากจังหวัดอื่นที่ไปเยี่ยมเยียน ซึ่งในสมัยก่อน ๆ ค่าใช้จ่ายในการนี้สำหรับจังหวัดที่ไม่ได้เป็นแหล่งท่องเที่ยวไม่สูงนัก นาน ๆ จะมีการเยี่ยมเยียนสักครั้งหนึ่ง จึงไม่เป็นที่เดือดร้อนแก่คณะผู้พิพากษาซึ่งประจำอยู่ในศาลหรือในจังหวัดนั้น ๆ ในอันที่จะเป็นเจ้าภาพร่วมกันเลี้ยงรับรองทั้งยังเป็นโอกาสอันดีที่บรรดาผู้พิพากษาทั้งหลายจะได้สังสรรค์และแสดงน้ำใจเมตตาอารีต่อกัน แต่ในปัจจุบันค่าครองชีพสูงขึ้นมา การคมนาคมสะดวกขึ้น การเยี่ยมเยียนมีบ่อยขึ้น ผู้พิพากษาซึ่งมีแต่เงินเดือนเป็นรายได้ทางเดียวและต้องรับภาระในเรื่องนี้ย่อมเดือดร้อน ดังนั้นการที่จะให้ผู้พิพากษารักษาประเพณีนี้ไว้ต่อไป ย่อมจะเพิ่มภาระทางการเงินให้แก่ผู้พิพากษามากเกินกว่าที่จะรับกันได้ ยิ่งมีคณะผู้พิพากษาและครอบครัวไปเยือนผู้พิพากษาในส่วนภูมิภาคหลายคณะในเวลาใกล้เคียงกันก็ยิ่งเป็นภาระมากขึ้น ทั้งการที่จะให้บุคคลภายนอกเป็นเจ้าภาพจัดงานเลี้ยงรับรองก็หาเป็นการสมควรไม่ เพราะจะเป็นการสร้างหนี้บุญคุณให้แก่ผู้พิพากษาและย่อมจะกระทบกระเทือนต่อความเชื่อถือศรัทธาของประชาชนที่มีต่อสถาบันตุลาการ และต่อผู้พิพากษาผู้ต้องบำเพ็ญตนเป็นกลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อบุคคลภายนอกผู้เป็นเจ้าภาพ หรือญาติมิตรของเขามีคติความในศาลในวันข้างหน้า อย่างไรก็ตามหากผู้พิพากษาผู้ใดประสงค์จะเลี้ยงรับรองผู้พิพากษาซึ่งเป็นเพื่อนสนิท หรือญาติ หรือผู้ที่เคารพนับถือกันเป็นพิเศษเป็นการส่วนตัวก็ย่อมจัดทำได้ตามอัธยาศัย

(๓) พึงวางตนให้เป็นที่เชื่อถือศรัทธาของบุคคลทั่วไป :

คำเตือนผู้พิพากษาของพระยาจินดาภิรมย์ เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม ซึ่งได้พิมพ์แจกแก่ผู้พิพากษาที่จะออกไปรับราชการใหม่ใน พ.ศ. ๒๔๗๒ มีความตอนหนึ่งว่า :

“ควรรักษาตำแหน่งนั้นให้สมแก่ฐานะ กล่าวคือ ต้องรักษาเกียรติยศของผู้พิพากษาให้เป็นที่เคารพนับถือของประชาชนผู้มาเป็นความตลอดถึงชนผู้อื่นทั่วไปด้วย ท่านต้องอยู่ในคลองมารยาทของผู้พิพากษา ซึ่งมีหน้าที่ต้องตั้งตัวเป็นกลาง ตัดสินความตามกฎหมายเพื่อให้ความยุติธรรมแก่คู่ความ

ถัดจากนั้นความประพฤติเป็นข้อสำคัญ ท่านต้องระวังกิริยาและวาจาให้เป็นไปโดยสุภาพ ตามธรรมดาผู้ที่มีตำแหน่งผู้พิพากษา ประชาชนย่อมเคารพยำเกรงอยู่แล้ว เมื่อประพฤติดีก็ยิ่งมีความนับถือมากขึ้น ตรงกันข้าม เมื่อประพฤติน่าเกลียด ย่อมได้รับความติฉินนินทาและขาดความเคารพยำเกรง อย่าถือเสียว่า เวลาทำราชการประพฤติอย่างหนึ่ง เวลานอกราชการประพฤติอีกอย่างหนึ่งได้ แม้ในเวลาราชการจะประพฤติดีสักปานใด ถ้านอกเวลาราชการ

กลับประพฤติชั่วแล้ว ก็ยอมเป็นที่ติเตียนทำให้ขาดความนับถือ ลบล้างคุณความดีลงได้ จึงต้องระวังถึงข้อนี้ให้จงหนัก”

บทบัญญัติ

ข้อ ๓๕/๑ ผู้พิพากษาไม่พึงร้องเรียน กล่าวหา ฟ้องร้อง หรือดำเนินคดีแก่บุคคลหนึ่งบุคคลใดโดยปราศจากเหตุผลอันสมควร ทั้งไม่พึงใช้สิทธิซึ่งมีแต่จะให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่น

การร้องเรียน กล่าวหา ฟ้องร้อง หรือดำเนินคดีแก่บุคคลหนึ่งบุคคลใดโดยอาศัยประโยชน์จากตำแหน่งหน้าที่ของตนจะกระทำมิได้

คำอธิบาย

ในบางกรณี ผู้พิพากษาใช้สิทธิฟ้องร้องโดยปราศจากเหตุผลอันสมควร ซึ่งวิญญูชนภายใต้สภาวะการณ์เช่นนั้นมิได้ถือปฏิบัติ หรือแม้กระทั่งสามัญชนทั่วไปมิได้ใส่ใจเอาความ บางครั้งใช้สิทธิถึงขนาดประหนึ่งเป็นการรังแกประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แสดงตนเป็นผู้พิพากษาต่อข้าราชการฝ่ายอื่น การกระทำในลักษณะดังกล่าว แม้จะถือว่าเป็นการใช้สิทธิตามกฎหมายก็ตาม แต่โดยสถานะของความเป็นผู้พิพากษาซึ่งได้รับความเชื่อถือศรัทธาจากบุคคลทั่วไปแล้ว ย่อมต้องตระหนักอยู่เสมอว่าบุคคลทั่วไปต่างคาดหวังให้ผู้พิพากษาเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม และเมตตาธรรม ขณะเดียวกัน ก็พึงตระหนักว่าตนนั้นอยู่ในสถานะทางสังคมที่ดี มีเกียรติศักดิ์แห่งความเป็นผู้พิพากษา ไม่ควรถืออิฐกับเรื่องเล็กน้อย ยิ่งหากไปแสดงตนเป็นผู้พิพากษาต่อข้าราชการฝ่ายอื่น เพื่อให้เอาผิดกับคู่กรณีด้วยแล้ว อาจส่งผลให้ข้าราชการเหล่านั้นเกิดความเกรงใจ จนเสียความเป็นธรรมแก่อีกฝ่ายได้ ดังนั้น ผู้พิพากษาจึงพึงรู้จักการให้อภัยกับเรื่องเล็กน้อยเหล่านี้ และพึงละเว้นต่อการใช้สิทธิในทางคดีใดๆ อันปราศจากเหตุผลอันสมควร ที่สำคัญจะต้องไม่อาศัยประโยชน์จากตำแหน่งหน้าที่ของตนฟ้องร้องหรือดำเนินคดีแก่บุคคลหนึ่งบุคคลใด เช่น อ้างตำแหน่งผู้พิพากษาเพื่อให้ข้าราชการฝ่ายอื่นเกรงใจจำต้องปฏิบัติตาม เป็นต้น หากวางตนได้ดังนี้ บุคคลทั่วไปย่อมให้ความเชื่อถือศรัทธาในความเป็นผู้พิพากษาและเชื่อมั่นว่าศาลจะให้ความเป็นธรรมแก่ตนได้ในที่สุด

บทบัญญัติ

ข้อ ๓๖ ผู้พิพากษาพึงปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้นเป็นลำดับและพึงชวนชวาศึกษาเพิ่มเติมทั้งในวิชาชีพตุลาการและความรู้รอบตัว

คำอธิบาย

คำเตือนผู้พิพากษาของพระยาจินดาภิรมย์ เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม ซึ่งได้พิมพ์แจกแก่ผู้พิพากษาที่จะออกไปรับราชการใหม่ใน พ.ศ. ๒๔๗๒ ตอนหนึ่งมีความว่า :

“การศึกษาเพิ่มเติมจะละเว้นเสียมิได้ เพราะกฎหมายย่อมออกใหม่เสมอ และมีคดีพิพาทอยู่ทุกวัน ต้องพยายามชวนชวาศึกษา และพิจารณาหาเหตุผลเป็นเครื่องเจริญความรู้ เมื่อถึงคราวที่จะใช้ จะได้หยิบยกขึ้นใช้ได้ทันใจ อย่าคิดเสียว่าเท่าที่รู้ไปแล้วจะพอ นอกจากกฎหมายสารบัญญัติทั้งปวงให้สนใจศึกษากฎหมายแผนกกระบวนการพิจารณาให้ชำนาญเป็นพิเศษ เพราะกฎหมายแผนกนี้เป็นเครื่องมืออันต้องใช้ประจำอยู่เป็นนิตย์ ผู้พิพากษาที่ไม่รู้วิธีพิจารณาความแตกฉานนั้นเปรียบประดุจคนตาฟางตามืดตั้งที่กล่าวไว้ในคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ ย่อมยากที่จะพิจารณาพิพากษาคดีให้ถูกต้องและยุติธรรมได้”

บทบัญญัติ

ข้อ ๓๗ ผู้พิพากษาจักต้องไม่ก้าวกายแทรกแซงหรือแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบจากการปฏิบัติหน้าที่ของผู้พิพากษาอื่นหรือกระทำการใด ๆ อันเป็นการกระทบกระเทือนต่อการปฏิบัติหน้าที่ของผู้พิพากษาอื่นในการพิจารณาพิพากษาคดี

คำอธิบาย

(๑) จักต้องไม่ก้าวกาย :

การที่ผู้พิพากษาซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาแนะนำหรือตักเตือนผู้พิพากษาผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ซึ่งปฏิบัติงานด้านพิจารณาพิพากษาอรรถคดีผิดพลาดหรือในทางที่ไม่สมควร มิใช่เป็นเรื่องก้าวกายหรือก้าวล่วงเข้าไปเปลี่ยนแปลงดุลพินิจของผู้พิพากษาผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาซึ่งเป็นเจ้าของสำนวนคดีเรื่องนั้น

การก้าวกายนี้อาจจะมีได้หลายทางด้วยกัน เช่น การที่ผู้พิพากษาซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาโดยตรง หรือผู้พิพากษาอาวุโสขอให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาหรือผู้น้อยตัดสินคดี ตามที่ตนประสงค์ ไม่ว่าจะร้องขอโดยตรงหรือโดยปริยาย

(๒) เพื่อเป็นการป้องกันมิให้ผู้พิพากษาซึ่งมีคดีความในศาลเข้าไปก้าวกายในคดีนั้น สำนักงานศาลยุติธรรมจึงได้มีหนังสือที่ ศย ๐๐๓/ว ๑๙๔ ลงวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๐ ถึงหัวหน้าหน่วยงานในสังกัดสำนักงานศาลยุติธรรม มีใจความสำคัญว่า เมื่อข้าราชการตุลาการเป็นโจทก์ หรือผู้เสียหายหรือจำเลยในคดีอาญา คดีแพ่ง หรือคดีปกครอง ให้ข้าราชการตุลาการนั้นรายงานไปให้สำนักงานศาลยุติธรรมทราบอย่างช้าภายในกำหนด ๑๕ วัน นับแต่วันฟ้องหรือทราบว่าถูกฟ้อง และถ้าเป็นความในศาลเดียวกับที่ข้าราชการตุลาการนั้นรับราชการอยู่ ก็ให้ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในงานของศาลยุติธรรมนั้นรายงานไปให้สำนักงานศาลยุติธรรมทราบ และหากศาลนั้นอยู่ในเขตอำนาจของอธิบดีผู้พิพากษาภาคใด ก็ให้รายงานให้อธิบดีผู้พิพากษาภาคนั้นทราบอีกทางหนึ่งด้วยภายในกำหนด ๑๕ วัน โดยให้ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในงานของศาลยุติธรรมพิจารณาสอดส่องให้กระบวนการพิจารณาเป็นไปโดยเที่ยงธรรมเป็นพิเศษ ห้ามมิให้ข้าราชการตุลาการที่เป็นโจทก์ผู้เสียหาย หรือจำเลยและองค์คณะของผู้พิพากษานั้น เข้าไปเกี่ยวข้องกับคดีหรือกระทำการใดอันอาจทำให้เสียเกียรติศักดิ์แห่งตำแหน่งหน้าที่ราชการ และเมื่อเสร็จสิ้นในชั้นศาลใดให้ข้าราชการ

ตุลาการที่เป็นความและผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในงานของศาลยุติธรรมรายงานผลคดีให้สำนักงานศาลยุติธรรมทราบในโอกาสแรก พร้อมทั้งแนบสำเนาคำพิพากษาหรือคำสั่งไปด้วย

อนึ่ง ความใน (๒) ให้นำมาใช้กับกรณีข้าราชการตุลาการตกเป็นผู้ต้องหาในคดีอาญา โดยอนุโลม

บทบัญญัติ

ข้อ ๓๘ ผู้พิพากษาจักต้องไม่ยินยอมให้บุคคลในครอบครัวก้าวก่ายการปฏิบัติหน้าที่ของตน หรือของผู้อื่น และจักต้องไม่ยินยอมให้ผู้อื่นใช้ตำแหน่งหน้าที่ของตนแสวงหาประโยชน์อันมิชอบ

คำอธิบาย

เรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญที่อาจทำให้เสื่อมเสียทั้งความยุติธรรมในคดีและความเชื่อถือศรัทธาในตัวผู้พิพากษาของบุคคลทั่วไป ในฐานะที่ผู้พิพากษาจักต้องวางตนเป็นกลางสมควรที่ผู้พิพากษาจะต้องแยกเรื่องครอบครัวออกจากหน้าที่การงานของตนโดยเด็ดขาด ดังเช่น การที่บุคคลในครอบครัวของผู้พิพากษาเข้าไปคลุกคลีอยู่ในศาล ซักถามหรือพาคู่ความหรือพยานไปแนะนำให้รู้จักกับผู้พิพากษาที่เกี่ยวข้อง ย่อมเป็นสิ่งที่ไม่บังควรทั้งสิ้น และในขณะเดียวกันผู้พิพากษาย่อมต้องระมัดระวังมิให้มีผู้ใดอ้างชื่อหรือตำแหน่งหน้าที่ของตนเพื่อแสวงหาประโยชน์อันมิชอบ ไม่ว่าจะไปในทางอรรถคดีหรือในทางอื่นใด

บทบัญญัติ

ข้อ ๓๙ ผู้พิพากษาพึงยึดมั่นในระบบคุณธรรม และจักต้องไม่แสวงหาตำแหน่งความดีความชอบ หรือประโยชน์อื่นใดโดยมิชอบจากผู้บังคับบัญชา หรือจากบุคคลอื่นใด

บทบัญญัติ

ข้อ ๓๙/๑ ผู้พิพากษาไม่พึงขอรับเงินสนับสนุนหรือประโยชน์อื่นใดจากหน่วยงานหรือบุคคลภายนอก ในประการที่อาจทำให้กระทบกระเทือนต่อการปฏิบัติหน้าที่ของศาลยุติธรรม เว้นแต่จะเป็นการดำเนินการตามระเบียบ คำสั่ง หรือมติว่าด้วยการนั้น

คำอธิบาย

การขอหรือรับเงินสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกนอกจากจะเป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสมแล้ว ยังจะต้องระมัดระวังในเรื่องชื่อเสียงของฐานะและตำแหน่งของผู้พิพากษาด้วย เพราะบางครั้งผู้ให้ก็อาจจะให้ด้วยความเกรงใจ สุดท้ายจะนำมาสู่ความเสื่อมเสียแก่สถาบัน

ศาลยุติธรรมมากกว่าความดี ยิ่งกว่านั้นก็จะกระทบกระเทือนความรู้สึกของบุคลากรของหน่วยงานที่สนับสนุนงบประมาณ เพราะหน่วยงานต้นสังกัดของตนต้องมอบงบประมาณให้แก่ผู้พิพากษา ทั้งทั้งงบประมาณเหล่านั้นควรนำไปใช้ในหน่วยงานที่สนับสนุนงบประมาณยิ่งกว่า และหากหน่วยงานที่สนับสนุนงบประมาณ มีคดีความมาสู่ศาลด้วยแล้วก็ยิ่งทำให้กระทบกระเทือนถึงความเชื่อมั่นศรัทธาของบุคคลทั่วไป เพราะข้าราชการตุลาการนอกจากต้องยึดมั่นในความเป็นอิสระแล้วจะต้องแสดงให้เห็นเป็นที่ประจักษ์แก่สาธารณชนด้วยว่า ได้ปฏิบัติเช่นนั้นอย่างเคร่งครัดด้วย

อนึ่ง สำหรับปัญหาเรื่องการขอหรือรับเงินสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกนั้น คณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรมเคยพิจารณาเห็นว่า ศาลยุติธรรมไม่สมควรขอรับเงินสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานภายนอก โดยเฉพาะการขอรับเงินสนับสนุนเพื่อไปศึกษาดูงาน ในกรณีที่มีความจำเป็นต้องขอรับเงินสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานภายนอก เพื่อจัดทำโครงการที่เป็นประโยชน์แก่ราชการศาลยุติธรรมซึ่งไม่กระทบกระเทือนต่อการปฏิบัติหน้าที่ของศาลยุติธรรมและประมวลจริยธรรมของข้าราชการตุลาการก็ให้เสนอโครงการต่อสำนักงานศาลยุติธรรมพิจารณาก่อน

บทบัญญัติ

ข้อ ๔๐ ผู้พิพากษาจักต้องระมัดระวังมิให้การประกอบวิชาชีพ อาชีพ หรือการงานอื่นใดของคู่สมรส ญาติสนิท หรือบุคคลซึ่งอยู่ในครัวเรือนของตนมีลักษณะเป็นการกระทบกระเทือนต่อการปฏิบัติหน้าที่หรือเกียรติศักดิ์ของผู้พิพากษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านความเชื่อถือศรัทธาของบุคคลทั่วไปในการประสาทความยุติธรรมของผู้พิพากษา

คำอธิบาย

(๑) การประกอบวิชาชีพ อาชีพ หรือการงานอื่นใดของคู่สมรส...ที่มีลักษณะเป็นการกระทบกระเทือนต่อการปฏิบัติหน้าที่ หรือเกียรติศักดิ์ของผู้พิพากษา :

วิชาชีพ อาชีพ หรือการงานอื่นใด ของคู่สมรสจะกระทบกระเทือนต่อการปฏิบัติหน้าที่หรือเกียรติศักดิ์ของผู้พิพากษาบ้างนั้น เป็นเรื่องที่วินิจฉัยกันเองได้โดยอาศัยสามัญสำนึกและความรู้สึกนึกคิดของบุคคลทั่วไป ผู้พิพากษาและคู่สมรสเท่านั้นที่ตระหนักในความต้นลึกหนาบางดีว่าวิชาชีพ หรืออาชีพ หรือการงานอื่นใดของคู่สมรส จะกระทบกระเทือนต่อการปฏิบัติหน้าที่และเกียรติศักดิ์ของผู้พิพากษาดังกล่าวหรือไม่ ถ้ากระทบกระเทือนคู่สมรสก็จำเป็นต้องเลิกประกอบวิชาชีพ อาชีพหรือการงานนั้น ๆ

(๒) ญาติสนิท : ตามจริยธรรมข้อนี้หมายถึงผู้บุพการี และผู้สืบสันดานของผู้พิพากษาและของคู่สมรส

(๓) บุคคลซึ่งอยู่ในครัวเรือนของตน :

บุคคลซึ่งอยู่ในครัวเรือนของผู้พิพากษานี้ อาจจะเป็นญาติหรือมิใช่ญาติ แต่เป็นผู้มาอาศัยอยู่ร่วมครัวเรือนเดียวกันก็ได้ การที่บุคคลดังกล่าวจะกระทำอะไรที่ไม่เหมาะสมในบ้านผู้พิพากษา ก็ย่อมจะกระทบกระเทือนต่อการปฏิบัติหน้าที่ของผู้พิพากษาหรือสถาบันตุลาการได้ เช่น บุตรหลานผู้พิพากษาดังกล่าวตั้งสำนักงานทนายความขึ้นในบ้านผู้พิพากษา เป็นต้น

บทบัญญัติ

ข้อ ๔๑ ผู้พิพากษาและคู่สมรสจักต้องไม่รับทรัพย์สินหรือประโยชน์ใด ๆ จากคู่ความหรือจากบุคคลอื่นใดอันเกี่ยวเนื่องกับการปฏิบัติหน้าที่ของผู้พิพากษา และจักต้องดูแลให้บุคคลในครอบครัวปฏิบัติเช่นเดียวกันด้วย

บทบัญญัติ

ข้อ ๔๒ ผู้พิพากษาและคู่สมรสจักต้องไม่รับของขวัญของกำนัล หรือประโยชน์อื่นใดอันมีมูลค่าเกินกว่าที่พึงให้กันตามอัธยาศัยและประเพณีในสังคม และจักต้องดูแลให้บุคคลในครอบครัวปฏิบัติเช่นเดียวกันด้วย

บทบัญญัติ

ข้อ ๔๓ ผู้พิพากษาจักต้องละเว้นการคบหาสมาคมกับคู่ความ หรือบุคคลอื่น ซึ่งมีส่วนได้เสีย หรือผลประโยชน์เกี่ยวข้องกับคดีความ หรือบุคคลซึ่งมีความประพฤติ หรือมีชื่อเสียงในทางเสื่อมเสีย อันอาจจะกระทบกระเทือนต่อความเชื่อถือศรัทธาของบุคคลทั่วไปในการประสาทความยุติธรรมของผู้พิพากษา

หมวด ๖

จริยธรรมของผู้ช่วยผู้พิพากษา
ตะไตะยุดิธรรม และผู้พิพากษาสมทบ

บทบัญญัติ

ข้อ ๔๔ ให้นำประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการนี้ มาใช้บังคับแก่ผู้ช่วยผู้พิพากษา ตะไตะยุดิธรรม และผู้พิพากษาสมทบด้วยโดยอนุโลม

คำอธิบาย

(๑) ตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม พ.ศ. ๒๕๔๓ มาตรา ๖(๑) ผู้ช่วยผู้พิพากษามีฐานะเป็นข้าราชการตุลาการเช่นเดียวกับผู้พิพากษา ส่วนตะไตะยุดิธรรมนั้น แม้จะมีได้เป็นข้าราชการตุลาการ แต่ตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม พ.ศ. ๒๕๔๓ มาตรา ๖(๒) ก็ได้บัญญัติให้มีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับผู้พิพากษาคือเป็นผู้มีอำนาจหน้าที่ในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลาม สำหรับผู้พิพากษาสมทบนั้น ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. ๒๕๓๔ มาตรา ๒๔ ศาลเยาวชนและครอบครัวต้องมีผู้พิพากษาไม่น้อยกว่าสองคนและผู้พิพากษาสมทบอีกสองคน ซึ่งอย่างน้อยต้องเป็นสตรีหนึ่งคนจึงจะเป็นองค์คณะพิจารณาคดี ส่วนการพิพากษาคดีนั้นให้เป็นไปตามเสียงข้างมาก สำหรับศาลแรงงาน

พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ.๒๕๒๒ มาตรา ๑๗ กำหนดว่า ศาลแรงงานต้องมีผู้พิพากษา ผู้พิพากษาสมทบฝ่ายนายจ้าง และผู้พิพากษาสมทบฝ่ายลูกจ้าง ฝ่ายละเท่า ๆ กัน จึงจะเป็นองค์คณะพิจารณาคดี ส่วนศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศกลาง ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ พ.ศ. ๒๕๓๙ มาตรา ๑๙ กำหนดว่าศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ ต้องมีผู้พิพากษา ไม่น้อยกว่าสองคนและผู้พิพากษาสมทบอีกหนึ่งคน จึงจะเป็นองค์คณะพิจารณาคดีได้ ส่วนการทำคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลจะต้องบังคับตามเสียงข้างมาก ในการเป็นองค์คณะพิจารณาคดี ผู้พิพากษาสมทบจะต้องร่วมในการดำเนินกระบวนการพิจารณาอย่างเต็มที่ เช่น การประนีประนอมยอมความในศาลแรงงานผู้พิพากษาสมทบบมีบทบาทอย่างมากในการช่วยผู้พิพากษาไกล่เกลี่ยคดี เพื่อให้คู่ความตกลงกันและสามารถกลับไปร่วมทำงานกันด้วยดีต่อไป อันเป็นความมุ่งหมายของการจัดตั้งศาลแรงงาน การที่ผู้ช่วยผู้พิพากษา คະໂຕ້ຍຸຕິຮຽນ และผู้พิพากษาสมทบจะสามารถปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดีได้จะต้องมีจริยธรรมเช่นเดียวกับผู้พิพากษา ทั้งนี้เพื่อให้คู่ความและบุคคลทั่วไปมีความเชื่อถือศรัทธาไว้วางใจในการประสาทความยุติธรรมของศาลทั้งในฐานะที่เป็นสถาบันและตัวบุคคลด้วย หากผู้ช่วยผู้พิพากษา คະໂຕ້ຍຸຕິຮຽນ และผู้พิพากษาสมทบบมิได้ดำรงตนให้อยู่ในกรอบแห่งจริยธรรมข้าราชการตุลาการแล้ว ย่อมไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ให้สมบูรณ์สมตามความมุ่งหมายของกฎหมายได้

(๒) โดยที่ผู้ช่วยผู้พิพากษา คະໂຕ້ຍຸຕິຮຽນและผู้พิพากษาสมทบ มิได้มีฐานะอำนาจ และหน้าที่เช่นเดียวกับผู้พิพากษาทุกประการ เช่น ผู้ช่วยผู้พิพากษาไม่มีอำนาจและหน้าที่พิจารณาคดีโดยลำพังตนเอง คະໂຕ້ຍຸຕິຮຽນมีอำนาจและหน้าที่ในการวินิจฉัยชี้ขาดเฉพาะข้อกฎหมายอิสลามที่อยู่ในอำนาจของศาลบางศาลเท่านั้น และผู้พิพากษาสมทบบมิได้เป็นข้าราชการประจำในศาลยุติธรรมเช่นเดียวกับผู้พิพากษา ประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการนี้จึงนำมาใช้บังคับแก่ผู้ช่วยผู้พิพากษา คະໂຕ້ຍຸຕິຮຽນ และผู้พิพากษาสมทบเท่าที่จะพึงใช้บังคับได้ ตัวอย่างเช่น กิจการใดที่ผู้พิพากษาสมทบได้กระทำอยู่ก่อนเข้ามาเป็นผู้พิพากษาสมทบบก็ย่อมดำเนินกิจการดังกล่าวต่อไปได้ เช่น สามารถเป็นกรรมการผู้จัดการ ที่ปรึกษา หรือดำรงตำแหน่งอื่นใดในห้างหุ้นส่วน บริษัท ห้างร้าน หรือธุรกิจของเอกชนซึ่งแสวงหากำไรแต่ไม่ได้มีลักษณะขัดหรือแย้งต่อการปฏิบัติหน้าที่ผู้พิพากษาสมทบ หรือเป็นกรรมการ สมาชิก หรือเจ้าหน้าที่ของสมาคม สโมสร ชมรม หรือองค์การใด ๆ ที่กระทบกระเทือนต่อการปฏิบัติหน้าที่ผู้พิพากษาสมทบได้ อย่างไรก็ตามในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้พิพากษาสมทบ ผู้พิพากษาสมทบบย่อมต้องยึดถืออุดมการณ์เช่นเดียวกับผู้พิพากษา เช่น จักต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริตเที่ยงธรรม และปราศจากอคติในการร่วมนั่งพิจารณาคดี ต้องสำรวมตนให้เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่และวางตนเป็นกลางในการปรึกษาคดีกับผู้พิพากษา ผู้พิพากษาสมทบต้องให้ข้อคิดเห็นและเหตุผลประกอบ ต้องเคารพและรับฟังความคิดเห็นของกันและกัน โดยละวางเสียซึ่งอคติที่พึงพวหากมีเหตุที่พึงถอนตัวจากการนั่งพิจารณาคดีเรื่องใดก็ต่อเมื่อต้องแจ้งให้ผู้พิพากษาทราบ และต้องรักษาความลับของทางราชการ เป็นต้น